

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ МИНИСТРЛІГІ**

**«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»
ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ ИНСТИТУТЫ**

ОТБАСЫЛЫҚ-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ САЯСАТ

Талдамалық баяндама

Нұр-Сұлтан 2021

«Отбасылық-демографиялық саясат» әлеуметтанулық зерттеуі / Нұр-Сұлтан: «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ» КеАҚ, 2021. – 75 б.

Әлеуметтанулық зерттеу Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің тапсырысымен жүргізілді.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
1. ОТБАСЫЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ҚАНАҒАТТАНУЫ	6
1.1 Сауалнамаға қатысқан халықтың әлеуметтік-экономикалық сипаттамалары	6
1.2 Халықтың отбасылық қарым-қатынасқа қанағаттану деңгейін анықтау	8
1.3 Отбасылық құндылықтардың жай-күйін талдау	19
1.4 Отбасындағы басшы және міндеттерді гендерлік бөлу	21
1.5 Халықтың ажырасуға қатынасы	24
2. БАЛА ТӘРБИЕСІ МЕН ҚАУІПСІЗДІГІ	30
2.1 Бала тәрбиесіндегі түйінді құндылықтар мен проблемалар	30
2.2 Халықтың санасындағы балаларға қатыгездік таныту, буллинг және жасөспірімдер агрессиясы мен ауытқуларының көздері	33
2.3 Халықтың балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид проблемасын қабылдауын талдау	38
3. ОТБАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ ШАРАЛАРЫ ТУРАЛЫ ХАЛЫҚТЫҢ АҚПАРАТТАНУ ЖӘНЕ ОЛАРҒА ҚАТЫСУ ДЕҢГЕЙІ	41
ҚОРЫТЫНДЫ	48
ҰСЫНЫСТАР	52
ҚОСЫМША	56

КІРІСПЕ

Отбасы – мәдениеттің негізгі құндылықтарын трансляциялайтын және әр жаңа ұрпақты әлеуметтендіруді жүзеге асыратын ерекше әлеуметтік институт. Бұл тұрғыда отбасы адам мен қоғам арасындағы делдал және әлеуметтік процестерге ықпал ететін маңызды фактор болып табылады.

Отбасының әлеуеті қазіргі қоғамда күрделі өзгерістерге ұшырап жатқан негізгі функцияларын орындау арқылы жүзеге асырылады. Бүкіл әлемде неке беделінің төмендеуі байқалады, отбасылық өмірдің балама түрлері таралуда, ажырасулар саны артуда, аз балалы болу қалыпты жағдайға айналуға, балаларды дүниеге алып келу өмірдің кейінгі кезеңдеріне қалдырылып жатыр, туыстық қатынастар келіссөздер тақырыбына айналуға және келісім-шартпен бекітілуде.

Екінші жағынан, отбасы әлеуметтік саясат жүйесінде жеке бағыт қалыптастыратын мемлекеттің күш-жігерінің объектісіне айналады. Отбасылық-демографиялық саясат отбасының өмір сүру жағдайын жақсартуға және сапасын арттыруға бағытталған ұйымдастырушылық, экономикалық, құқықтық, ғылыми, ақпараттық және кадрлық қамтамасыз ету қағидаттарының, бағалауларының және шараларының жүйесін білдіреді.

Әлеуметтанулық сауалнамалар отбасылық-демографиялық саясат саласындағы жағдайды талдаудың және кері байланысты қамтамасыз етудің маңызды құралы. «Отбасылық-демографиялық саясат» талдамалық баяндамасы әлеуметтанулық зерттеуді іске асырудың қорытындысы болып табылады, оның мақсаты отбасы институтының жұмыс істеуі туралы шынайы ақпарат алу және Қазақстандағы негізгі демографиялық үрдістерді айқындау болды.

Осы мақсатқа жету үшін мына зерттеу міндеттері шешілуі керек деп болжанды: 1) халықтың отбасылық қатынастарға қанағаттану деңгейін анықтау; 2) отбасылық құндылықтардың жай-күйін талдау; 3) гендерлік теңдікті талдау; 4) балалардың қауіпсіздігін зерттеу; 5) халықтың балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид проблемасын қабылдауын талдау; 6) суицидтік балалар-жасөспірімдер депривациясының сыртқы және ішкі факторлары; 7) жасөспірімдер арасындағы агрессия мен ауытқулардың көздері; 8) халықтың ажырасуға қатынасын анықтау; 9) халықтың отбасын мемлекеттік қолдау шараларына ақпараттануы және оларға қатысуы дәрежесін зерделеу.

Зерттеу объектісі – әлеуметтік-демографиялық және территориялық сипаттамаларын көрсететін параметрлер бойынша таңдап алынған Қазақстан Республикасының 18 және одан жоғары жастағы халқы.

Зерттеу пәні – отбасылық-демографиялық саясат мәселелері бойынша қазақстандықтардың пікірін зерделеу.

Мәліметтерді жинаудың негізгі әдісі ретінде 18 жастан асқан халыққа «face-to-face» әдісімен жаппай сауалнама жүргізілді. Бұл әлеуметтанулық әдіс отбасылық-демографиялық саясат мәселелері бойынша қазақстандықтардың пікірлері туралы объективті ақпарат алуға мүмкіндік берді.

Іріктемелі жиынтық көлемі 1200 респондентті құрады. Сауалнама 14 облыста және Республикалық маңызы бар 3 қалада жүргізілді. Зерттеуде стратификацияланған көп сатылы іріктеу қолданылды. Іріктеу келесі кезеңдер бойынша жасалған болатын: облыстар мен Республикалық маңызы бар қалалар бойынша халық санына қарай жүргізілді. Бұдан әрі қала-ауыл қағидатымен,

әрбір облыста қала және ауыл бойынша іріктеменің көлемі есептелді. Ауыл және қалалық іріктеменің көлемі облыстың ерекшелігіне және статистикалық деректерге сүйене отырып, облыс орталығы, шағын қала және аудан орталығы, сондай-ақ ауылдар бойынша бөлінген. Іріктемені есептеу В.1-кестеде келтірілген.

В.1-кесте

Жоба бойынша бөлінген іріктемелі жиынтық* (1200 респондент), адам

Өңір	Іріктемелі жиынтық				
	Саны	Қала	Ауыл	Ер	Әйел
Қазақстан Республикасы	1200	722	478	565	635
Ақмола облысы	51	24	27	24	27
Ақтөбе облысы	57	40	17	27	30
Алматы облысы	127	28	99	62	65
Атырау облысы	38	18	20	20	18
Батыс Қазақстан облысы	44	23	21	21	23
Жамбыл облысы	67	27	40	32	35
Қарағанды облысы	96	77	19	44	52
Қостанай облысы	63	36	27	29	34
Қызылорда облысы	48	21	27	24	24
Маңғыстау облысы	40	17	23	19	21
Павлодар облысы	53	38	15	24	29
Солтүстік Қазақстан облысы	40	19	21	19	21
Түркістан облысы	110	22	88	55	55
Шығыс Қазақстан облысы	96	61	35	44	52
Нұр-Сұлтан	73	73	0	34	39
Алматы	135	135	0	58	77
Шымкент	62	62	0	29	33

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросының 2021 жылдың басындағы деректері бойынша

Іріктеме репрезентативті болып табылады, яғни бөлінген параметрлер бойынша респонденттердің құрамы бас жиынтықтағы тиісті пропорцияларға жақындайды. Бұл ретте іріктемелі жиынтықтың орташа сипаттамаларының бас жиынтықтың орташа сипаттамасынан ауытқуы $\pm 3,5\%$ аспайды.

Далалық зерттеу нәтижелері бойынша «Рухани жағыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КЕАҚ қызметкерлері далалық бақылау, сонымен қатар далалық зерттеу деректерін кодтау және өңдеу жұмыстарын жүргізді.

Деректерді бастапқы өңдеу, сондай-ақ бір, екі өлшемді кестелерді құрастыру және корреляциялық талдау арнайы лицензияланған компьютерлік SPSS бағдарламасының, 26-нұсқасының көмегімен жүзеге асырылды.

Бастапқы ақпаратты талдаудың негізгі әдістері: 1) бір өлшемді деректерді талдау; 2) екі өлшемді деректерді талдау; 3) корреляциялық талдау.

Әлеуметтанулық зерттеуді жүргізу кезеңі – 2021 жылғы сәуір.

1. ОТБАСЫЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ҚАНАҒАТТАНУЫ

1.1 Сауалнамаға қатысқан халықтың әлеуметтік-экономикалық сипаттамалары

Сауалнамаға қатысқан халықтың отбасы жағдайы мен неке формалары тұрғысынан құрылымы қандай? 1-кестеде соңғы үш жылдағы өлшеу мәліметтері көрсетілген.

1-кесте

«Сіздің отбасылық жағдайыңыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Отбасылық жағдайы	Сауалнама жылы		
	2019	2020	2021
Үйленген / тұрмыста (неке АХАЖ органдарында тіркелген)	63,9	62,8	62,5
Біз тіркелмеген некеде тұрамыз (неке АХАЖ органдарында тіркелмеген)	2,9	2,4	4,8
Ажырасқан	7,7	7,8	7,3
Тұл ер/жесір	6,5	7,0	7,0
Үйленбеген/тұрмыс құрмаған	18,9	20,0	18,4

Сауалнамаға ресми некеде тұрған респонденттердің 62,5%, ал тіркелмеген некеде тұратын респонденттердің 4,8% қатысты.

Үйленген/тұрмыс құрған респонденттердің арасында айтарлықтай байқалмайтын төмендеу тенденциясы бар. Бүгінгі күні алынған мәліметтерге сүйенсек, ауылдық елді мекендердің тұрғындары (ауыл тұрғындары - 67,6%, қала тұрғындары - 59,1%), сондай-ақ қазақ этносының өкілдері (67,7%) некелерін тіркейді.

Сонымен қатар, соңғы жылы АХАЖ органдарында некені тіркеместен бірге тұруды жөн көретін жұптардың үлесі 2 (екі) есе өсті. Некені тіркемей бірге тұру көбіне 29-45 жас (6,1%) және 46-60 жас (5,1%) санаттарына тиесілі. Елді мекеннің типі тікелей әсер етеді - қала тұрғындарының арасында тіркеусіз некеде тұратындардың саны 2 (екі) есе көп. Сондай-ақ, нәтижелер орыс (9,1%) және басқа этникалық топтардың (12,7%) өкілдері арасында тіркелмеген некелердің қазақтарға қарағанда (2,7%) 3 (үш) еседен астам басымдылығын көрсетеді.

Сауалнамаға қатысқан азаматтардың 7,3% ажырасқан. Олардың арасында ерлерге қарағанда әйелдер көп (тиісінше 5,4% және 9%). Жас шамасы бөлінісінде негізгі үлестер 29-45 жасқа (9%) және 46-60 жасқа (9,2%) келеді. Сауалнама нәтижелері бойынша ажырасу деңгейі ауылдық жерлерге (5,4%) қарағанда қалаларда (8,6%) жоғары. Сондай-ақ сауалнама мәліметтеріне этникалық тиістілік те әсер етеді, орыс респонденттері арасында ажырасқандардың үлесі орта есеппен 2 (екі) есе жоғары (14,7%).

Іріктемедегі тұл ерлер мен жесірлердің үлесі 7% құрады. Бұл жағдайда тұл ерлер жесірлерге қарағанда 4 (төрт) есе көп.

Бұрын некеде тұрмаған және некеде болмаған респонденттер барлық іріктелгендердің 18,4% құрады. Бойдақ респонденттер көбінесе ер адамдар.

Ауылдық жерлерде жиі некеге тұратынына қарамастан, мұндағы бойдақ респонденттердің үлесі қаладағыдай – 18,4%.

Үйленген/тұрмыс құрған және ажырасқан респонденттер санының төмендеу тенденциясы ресми статистика деректерімен расталады. Мәселен, 2020 жылы 128 839 қазақстандық некеге тұрған, бұл 2019 жылмен салыстырғанда 7,6% аз. Сонымен бірге, 2020 жыл неке санының азаюына ғана емес, сонымен бірге ажырасу деңгейінің төмендеуіне де әкелді – адамдар 19,7%¹ аз ажырасқан. Сауалнама мәліметтерін талдау пандемия тек ресми неке мен ажырасуға түзетулер енгізіп қана қоймай, бейресми неке пайдасына таңдау жасауға әсер етуі мүмкін деп болжауға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандай, олар іріктеуде 2 (екі) есе жиі кездеседі.

Сауалнамаға қатысқан респонденттердің 46,0% кәмелетке толмаған балалардың ата-аналары болып табылады. Балалардың көпшілігі ата-аналары ресми некеде тұрған толық отбасыларда тәрбиеленеді. Ресми түрде тіркелген 61,6% отбасының 18 жасқа толмаған балалары бар. Және ресми тіркелмеген отбасылардың 54,4% бала тәрбиелеп отыр. Ажырасқан респонденттер - 52,3% жағдайда 18 жасқа дейінгі балалардың ата-аналары, 10,7% жағдайда - тұл ерлер/жесірлер. Бұрын некеде тұрмаған жалғызбасты респонденттердің 4,1% кәмелетке толмаған балалардың ата-аналары (2-кесте).

2-кесте

«Сізде 18 жасқа дейінгі балаларыңыз бар ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Жауап нұсқалары	Үйленген / тұрмыста (неке АХАЖ органдарында тіркелген)	Біз тіркелмеген некеде тұрамыз (неке АХАЖ органдарында тіркелмеген)	Ажырасқан	Тұл ер/жесір	Үйленбеген/тұрмыс құрмаған	Іріктеме бойынша барлығы
Иә	61,6	54,4	52,3	10,7	4,1	46,4
Жок	38,4	45,6	47,7	89,3	95,9	53,6

Сауалнамаға қатысқан қазақстандық отбасылардың экономикалық жағдайы туралы мәліметтерді талдау ресми некеге тіркелген респонденттер тобында кедей халықтың үлесі 8,5%, байлар 9,3% құрайды деп болжайды. Орта тапқа 20,4%, төменгі орта тапқа - 60%, яғни отбасылардың негізгі бөлігі кіреді. Тұрғын үй мәселесіне келетін болсақ, оның негізгі бөлігі өз пәтерінде/үйде тұрады - 78,8%. Тұрғын үйді 12,3% отбасылар жалға алады. 6,4% күйеуінің ата-анасымен/туыстарымен, 1,7% әйелінің ата-анасымен/туыстарымен бірге тұрады. 0,8% жатақханада/коммуналдық үйде тұрады.

Некені тіркеусіз бірге тұратын респонденттер тобында 24,5% халықтың кедей топтарына, 3,5% байларға тиесілі. Орта тап - 14%, төменгі орта тап - 56,1%. Респонденттердің 77,2% өз баспаналарына ие, 15,8% жалға алады, күйеуінің ата-

¹ Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы «Талдау» ХҚА ресми сайтынан алынған мәліметтер
<https://taldau.stat.gov.kz/ru/Industry/GetIndustryByID/703828>

анасымен - 5,3% тұрады, жатақханада/коммуналдық тұрғын үйде - 1,8% тұрады.

Осы көрсеткіштерге сүйене отырып, қазақстандық қоғамда тіркелмеген некелер тіркелген некелерге қарағанда экономикалық тұрғыдан алғанда әл-ауқаты төмен деп айтуға болады.

1.2 Халықтың отбасылық қарым-қатынасқа қанағаттану деңгейін анықтау

Сауалнама барысында респонденттерге отбасылық өмірге қанағаттану деңгейін анықтау үшін қойылған алғашқы сұрақтардың бірі: «Сіздің отбасылық өміріңізге көңіліңіз толады ма?» Бұл сұрақ сауалнама кезінде ресми және бейресми некеде тұрған респонденттерге қойылды. Осыған ұқсас сұрақ өткен жылғы зерттеулерде де қойылған болатын.

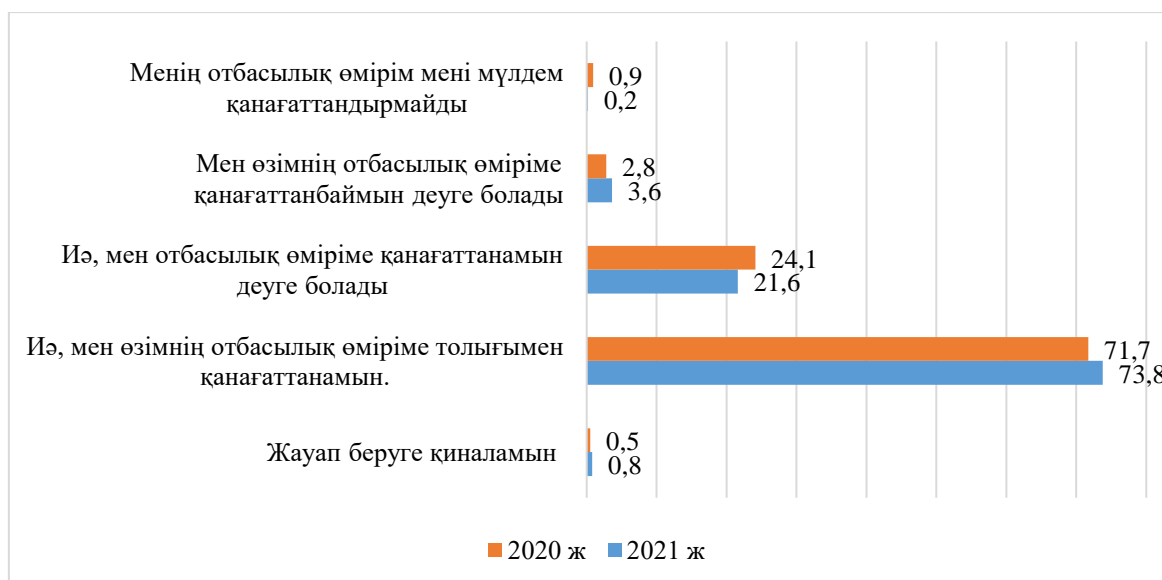
Нәтижелерді талдау некеде тұрған қазақстандықтардың шамамен 2/3 (үштен екісі) олардың отбасылық өміріне (73,8%) **ТОЛЫҚ** қанағаттанатынын көрсетті. Өткен жылы көрсеткіш айтарлықтай өзгерген жоқ деп айтуға болады, 2021 жылы ол 2,1% өсті.

Некені тіркеп немесе некені тіркеместен бірге тұратын қазақстандықтардың шамамен 1/4 (төрттен бір бөлігі) «қанағаттанамын деуге болады» (24,1%) нұсқасы арқылы отбасылық өмірге қанағаттану дәрежесін анықтады. Бір жыл ішінде халықтың осы санаты 2,5% қысқарды.

Респонденттердің жалпы 3,8% («Отбасылық өміріме қанағаттанамын деуге болады» және «Отбасылық өмірім мені мүлдем қанағаттандырмайды» нұсқаларының қосындысы) некедегі өміріне наразы (1-диаграмма).

1-диаграмма

«Отбасылық өмірде бәріне көңіліңіз тола ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Некедегі респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары мен отбасылық өмірге қанағаттану арасында байланыс бар-жоғын түсіну үшін айнымалылардың корреляциясын талдап көрейік. Гендерлік аспектке келетін болсақ, мұнда отбасылық өмірге жалпы қанағаттанудың жоғары деңгейіне қарамастан, әйелдер арасында наразы адамдар көп. Осылайша, әйел

респонденттердің арасында оң бағалау үлесі 94,1% құрайды, бұл ерлерге қарағанда 2,8% аз. Бұл ретте әйелдер некеге ерлерге қарағанда 5,4% аз қанағаттанады. Теріс бағалардың үлесі 5% тең, бұл ерлерге қарағанда 2 (екі) есе көп. Сондай-ақ, әйелдер 2 (есе) жиі жауап беруге қиналады.

Отбасылық өмірге қанағаттану респонденттердің жас шамасына байланысты өзгеріп отырады. Ең жоғары көрсеткіш жастар мен үшінші жас арасында байқалады.² Бірінші топта (18-28 жас) қанағаттану көрсеткіші 97,9% тең, ал қанағаттанудың **ТОЛЫҚ** дәрежесі некеде тұрған жастардың 80,6% тән. Екінші топта (61 және одан үлкен жас) 98,2% отбасылық өміріне қанағаттанады, олардың 77,7% барлығы қанағаттандыратынына күмән келтірмейді. Қанағаттанудың салыстырмалы түрде төмен деңгейі 46-60 жас аралығында байқалады - оң бағалардың жиынтығында 92,3% және «толық қанағаттанғанын» бағалауда 67,9%. Осы жас санатында, сәйкесінше, отбасылық өміріне қанағаттанбағандардың едәуір пайызы - 5,6% (салыстыру үшін: үшінші жастағы «көрші» топта 3 (үш) есе аз, 1,8%) кездеседі (3-кесте).

3-кесте

«Отбасылық өмірде бәріне көңіліңіз тола ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %, гендерлік және жас шамасы бөлінісінде

Жауап нұсқалары	Ер	Әйел	18-28 жас	29-45 жас	46-60 жас	61 және одан жоғары жас	Іріктеме бойынша барлығы
Иә, мен өзімнің отбасылық өміріме толығымен қанағаттанамын	76,6	71,2	80,6	74,5	67,9	77,7	73,8
Иә, мен отбасылық өміріме қанағаттанамын деуге болады	20,3	22,9	17,3	21,3	24,4	20,5	21,6
Мен өзімнің отбасылық өміріме қанағаттанбаймын деуге болады	2,6	4,5	2,0	3,3	5,6	1,8	3,6
Менің отбасылық өмірім мені мүлдем қанағаттандырмайды	0,0	0,5	0,0	0,6	0,0	0,0	0,2
Жауап беруге қиналамын	0,5	1,0	0,0	0,3	2,1	0,0	0,7

Әрі қарай, «қала/ауыл» айнымалысын, яғни ресми немесе бейресми некеде тұрған респонденттер тұратын елді мекеннің түрін қарастырамыз. Қала тұрғындары мен ауыл тұрғындарының оң бағалары айтарлықтай ерекшеленбейді. Алайда, біріншілерінің ішінде жалпы көрсеткіш бойынша да

² «Үшінші жас» термині, кемсітушілік бояудан айырылғандықтан, әлеуметтік ғылымдарда «кәрілік», «қарттық» терминдерін алмастырады, үшінші жасқа кіру негізінен зейнеткерлік жасқа жетуді білдіреді

(96,1%, ауылдық респонденттерге қарағанда 1,7% жоғары) және абсолюттік көрсеткіш «толық қанағаттану» бойынша деңгейі сәл жоғары екенін ескеру қажет (сәйкесінше 74,5%, 1,7% жоғары). Теріс бағалау ауыл тұрғындары арасында аздап жиі кездеседі.

«Этникалық тиістілік» айнаымалыны елемей өтуге болмайды. Себебі, отбасылық өмірге қанағаттану деңгейінде айырмашылықтар бар. Қанағаттанудың ең жоғары деңгейі орыс этносы өкілдерінің жауаптарында тіркелді - оң бағалардың жалпы көрсеткіші 97,2% құрайды. Қазақ респонденттер 95,5% жағдайда некедегі өміріне риза, бұл ретте 4% отбасылық өмірге қанағаттанбайтынын мойындады. Некедегі өмірімен ТОЛЫҚ қанағаттанған респонденттердің үлесі орыстар мен қазақтар арасында іс жүзінде бірдей (тиісінше 74,3% және 74,1%). Ең төменгі деңгей басқа этностар тобында айқындалған - 91,6%. Бұл жағдайда қанағаттанбаудың ең жоғары көрсеткіші тіркелді - 6,8%, бұл орыстарға қарағанда 5,9% және қазақтарға қарағанда 2,8% жоғары (4-кесте).

4-кесте

«Отбасылық өмірде бәріне көңіліңіз тола ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %, елді-мекен типі және этнос бөлінісінде

Жауап нұсқалары	Қала	Ауыл	Қазақтар	Орыстар	Басқа этностар
Иә, мен өзімнің отбасылық өміріме толығымен қанағаттанамын	74,5	72,8	74,1	74,3	70,3
Иә, мен отбасылық өміріме қанағаттанамын деуге болады	21,6	21,6	21,4	22,9	21,6
Мен өзімнің отбасылық өміріме қанағаттанбаймын деуге болады	3,4	3,8	3,7	0,9	6,8
Менің отбасылық өмірім мені мүлдем қанағаттандырмайды	0,2	0,3	0,3	0,0	0,0
Жауап беруге қиналамын	0,2	1,5	0,5	1,8	1,4

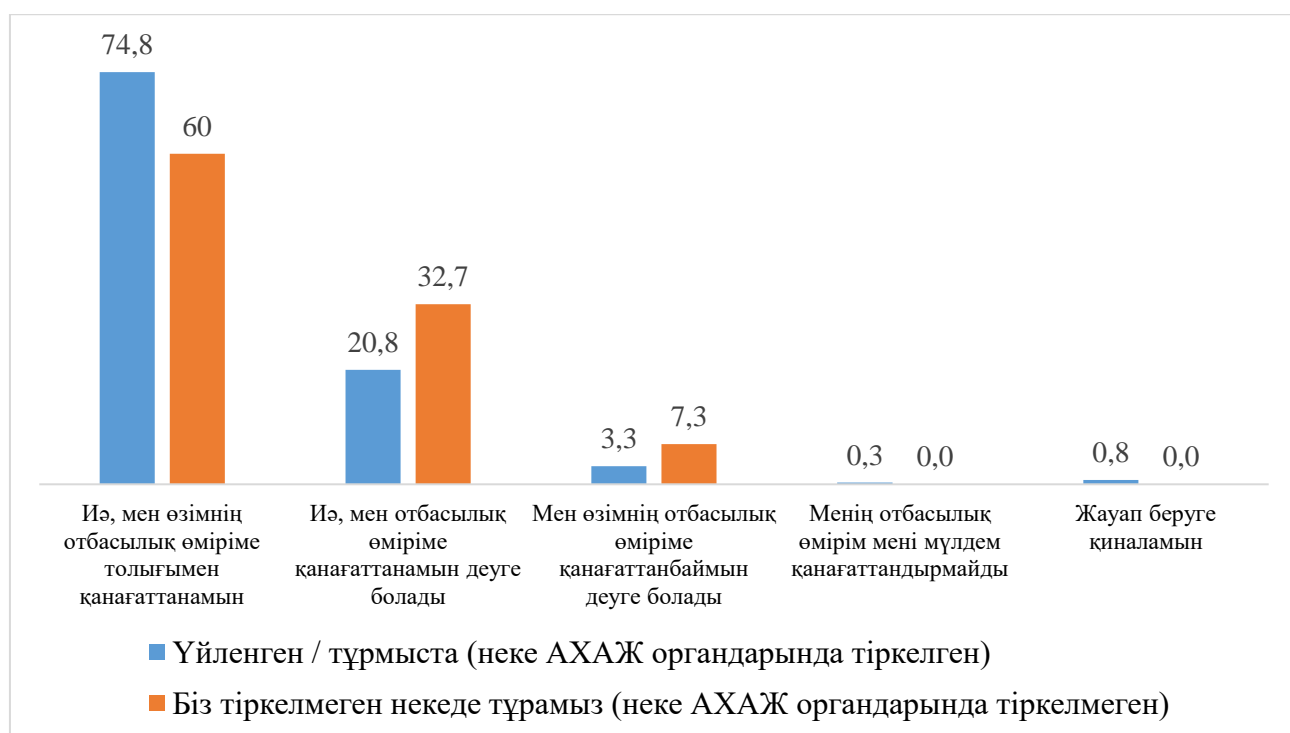
Жалпы өмірге қанағаттануға әсер ететін маңызды фактор - бұл отбасының экономикалық жағдайы. Сауалнама барысында респонденттерден сатып алу қабілеттері туралы ақпарат алынды. Талдау көрсеткендей, отбасылық өмірге қанағаттану индикаторы сатып алу қабілетінің деңгейіне байланысты өзгеріп отырады. Отбасылық өмірге қанағаттанудың ең жоғары деңгейі сатып алушылық қабілеті «тек қажетті тамақ пен киім алуға, коммуналдық қызметтерге ақы төлеуге жеткілікті, жинақ үшін ақша қалмайды» деген пікірдегі респонденттерге тән (97,1%). Бағалаудың айтарлықтай ауытқуы халықтың сатып алу қабілетінің жоғары және төмен топтары арасында байқалады. Мысалы, аukatты адамдар («бәріне ақша жеткілікті» және «ұзақ тауарларды (тоңазытқыш, теледидар және т.б.) сатып алу қиын емес»), орта есеппен кедей адамдармен («азық-түлік сатып алуға ғана ақша жетеді» және «тіпті азық-түлік алуға ақша жеткіліксіз») салыстырғанда, 16,5% отбасылық өмірге қанағаттанған.

Респонденттердің кедей топтарында қанағаттану деңгейі шамамен 78-79% құрайды. Сонымен қатар, табысы қиындықсыз тек тамақ сатып алуға мүмкіндік беретіндердің арасында отбасылық өмірге толық қанағаттанғандардың үлесі тек 34,8% құрайды, ал наразы болғандар - 17% асады, бұл кем дегенде басқа топтармен салыстырғанда 2,5 (екі жарым) есе көп.

Бұл сұраққа неке формалары тұрғысынан халықтың екі санаты жауап берді: ресми (АХАЖ бөліміне тіркелген) және нақты (АХАЖ бөліміне тіркелмеген) некеде тұратындар. Сауалнама көрсеткендей, тіркелмеген некеде тұрған респонденттер арасында отбасылық өмірге қанағаттанбау деңгейі 2 (екі) есе жоғары (7,3%, салыстыру үшін: ресми некеде тұрғандар арасында 3,6%). Бейресми некеде тұрған респонденттердің 60,0% отбасылық өмірге ТОЛЫҚ қанағаттанады деп айта аламыз, бұл ресми тіркелген некеге қарағанда 14,8% аз. Осыған қарамастан, жалпы алғанда некені тіркеусіз бірге тұратын респонденттердің 90% астамы отбасылық өміріне риза (2-диаграмма). Айта кету керек, өткен жылғы сауалнаманың нәтижелері бойынша отбасылық өмірге қанағаттану деңгейі неке формасына байланысты айтарлықтай ерекшеленді. Осылайша, некені тіркеусіз өмір сүрген респонденттер серіктесімен қарым-қатынасына 4 (төрт) есе жиі наразылық білдірді (13,8% қарсы 3,3%). Ағымдағы жылы осындай жұптардың/отбасылардың қанағаттану деңгейі жақсарды.

2-диаграмма

«Отбасылық өмірде бәріне көңіліңіз тола ма?» сұрағына жауаптардың пайызы, отбасылық жағдайға байланысты бөлінген

Аймақтық бөліністе еліміздің келесі өңірлерінде неке қатынастарына қанағаттанбаған респонденттердің едәуір елеулі үлесі тіркелді: Ақмола (14,3%), Батыс Қазақстан (11,1%), Маңғыстау (9,1%), Павлодар (8,1%) облыстары.

Ресми және бейресми некеде тұрған респонденттерге қойылған келесі сұрақ «Өмірге қанағаттану» сұрақтар блогы аясында келесідей тұжырымдалды: «Жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызды қалай бағалайсыз?». Бұл сұрақ

сауалнамада үш жыл бойы, яғни жобаның үш өлшемінде болды. 2021 жыл некеде тұрған қазақстандықтардың 74,2% жұбайымен қарым-қатынасын «Өте жақсы, біз бір-бірімізді жақсы көреміз және құрметтейміз» деп бағалайтынын көрсетті. Динамика бойынша, соңғы жылы респонденттердің осы тобы 6% қысқарды. «Бірақ біздің ортақ мүдделеріміз аз» деген ескертпемен некедегі қарым-қатынастарға оң баға беру 15,9% тән. Бұл жағдайда көрсеткіштің өткен жылдармен салыстырғанда 1,5% өсуі байқалады. Отбасындағы қарым-қатынасты «өте жақсы емес, кейде даулар мен түсініспеушіліктер болады» нұсқасы арқылы сипаттайтын респонденттер арасында күрт өсу болды. Егер 2020 жылы олардың үлесі 3,6% құраса, 2021 жылы ол 4,4% артып, 8,0% құрады. Қазақстандықтардың 0,8% некеде нашар қарым-қатынаста екенін мойындады. Бұл көрсеткіш үш жыл бойы 1% шегінде тұр (5-кесте).

5-кесте

«Жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызды қалай бағалайсыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Жауап нұсқалары	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.
Өте жақсы, біз бір-бірімізді жақсы көреміз және құрметтейміз	78,9	80,2	74,2
Жақсы, бірақ біздің ортақ мүдделеріміз аз	14,4	14,2	15,9
Өте жақсы емес, кейде даулар, түсініспеушіліктер болады	5,2	3,6	8,0
Жаман, біз жиі ұрысамыз	0,6	0,4	0,7
Өте жаман, елеулі қақтығыстар үнемі туындайды	0,2	0,6	0,1
Жауап беруге киналамын	0,6	1,0	1,1

Халықтың әртүрлі әлеуметтік-демографиялық топтарындағы некедегі қарым-қатынасты бағалаудың ерекшеліктері қандай? Егер қолайсыз бағалауды («Өте жақсы емес», «Жаман», «Өте жаман») қамтитын деректерді талдауға назар аударатын болсақ, онда талдаманың кескіні келесідей болады.

Біріншіден, бұл жерде біз әйелдер тарапынан ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынастарды теріс бағалаудың жоғары деңгейін тағы да байқаймыз - 9,7%, бұл ерлер тарапынан 1,9% артық.

Екіншіден, жастар, отбасылық өмірге қанағаттанудың жалпы бағасы сияқты, некедегі қарым - қатынас сипатын теріс бағалаудың ең төменгі деңгейіне ие - 2%. Алайда, бұрын отбасылық өмірге қанағаттанудың ең жоғары деңгейінің бірін көрсеткен 61 жастан асқан респонденттер бұл жағдайда некедегі ұрыс пен конфликт туралы жиі қозғады - 8%. Отбасылық қатынастардағы конфликттің жоғары деңгейі 29-45 жас аралығындағы респонденттерде байқалды - 10,2%.

Үшіншіден, отбасындағы конфликтке кері ықпал ететін респонденттердің үлесі ауылдық жерлерде тұратын респонденттер арасында 2,1% жоғары. Ұқсас көрініс отбасылық өмірге қанағаттануды жалпы бағалау кезінде болды.

Төртіншіден, этникалық топтар арасында орыс ұлтының респонденттері некедегі қатынастарды конфликт ретінде 2 (екі) есе аз сипаттайды, бұл отбасылық қатынастарға қанағаттанудың ең жоғары деңгейін тағы бір рет растайды (6-кесте).

6-кесте

«Жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызды қалай бағалайсыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %, әлеуметтік-демографиялық белгілері бөлінісінде*

Әлеуметтік-демографиялық топтар	Жауап нұсқалары			
	Өте жақсы емес, кейде даулар, түсініспеушіліктер болады	Жаман, біз жиі ұрысамыз	Өте жаман, елеулі қақтығыстар үнемі туындайды	Нұсқалар қосындысы
Ер	7,0	0,8	0,0	7,8
Әйел	8,8	0,7	0,2	9,7
18-28 жас	2,0	0,0	0,0	2,0
29-45 жас	9,1	1,1	0,0	10,2
46-60 жас	9,0	0,4	0,4	9,8
61 және одан жоғары жас	7,1	0,9	0,0	8,0
Қалалықтар	7,1	0,9	0,0	8,0
Ауылдықтар	9,2	0,6	0,3	10,1
Қазақтар	8,2	1,0	0,2	9,4
Орыстар	4,6	0,0	0,0	4,6
Басқа этностар	10,8	0,0	0,0	10,8

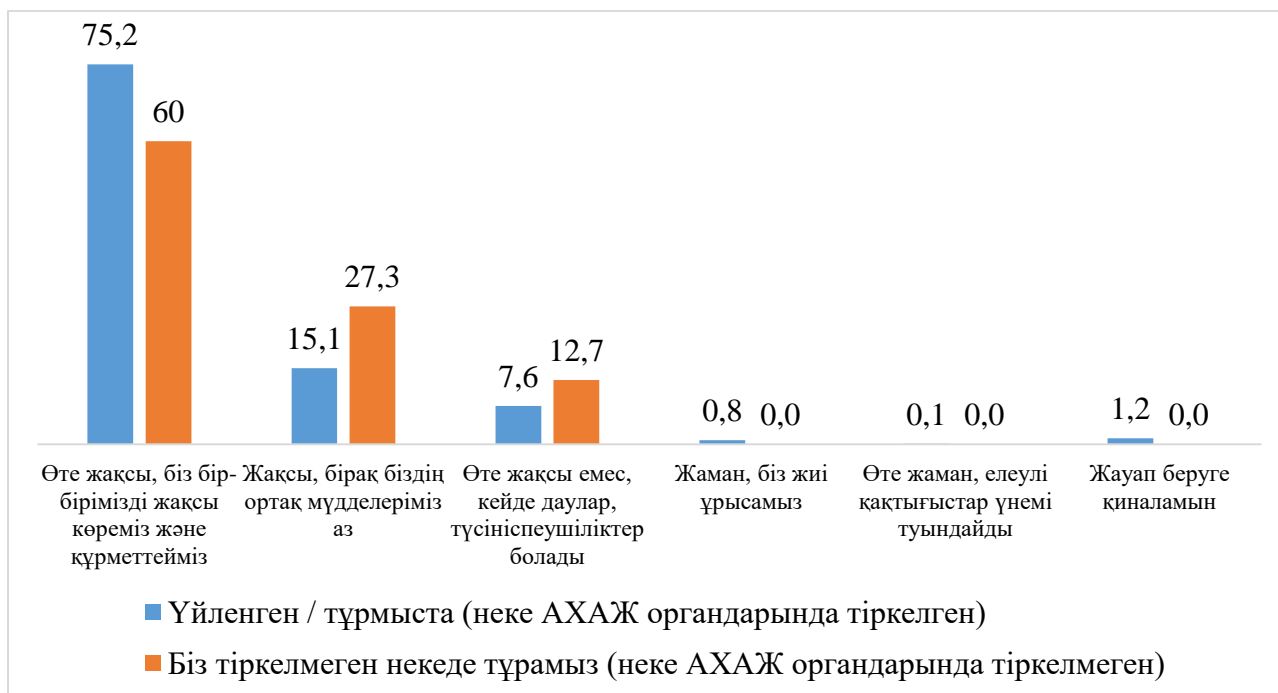
* кестеде жауаптың 6 нұсқасының 3-і келтірілген

Респонденттердің экономикалық жағдайына келетін болсақ, бұл отбасылық қатынастардың әл-ауқаты мен тұрақтылығымен тікелей байланысты деп айтуға болады. Осылайша, кедейлік шегінен төмен отбасылар (тіпті тамақ үшін де ақша жеткіліксіз) некеде 43,5% қатынастарды жағымсыз бағалаудың деңгейін көрсетті. Табысы азық-түлікке деген негізгі қажеттілікті қамтамасыз ететін отбасыларда бұл көрсеткіш айтарлықтай жоғары - 12,7%. Салыстыру үшін: кірісі жоғары деңгейдегі және сәйкесінше сатып алу қабілеті жоғары отбасыларда ол 8,3% аспайды.

Респонденттердің отбасылық жағдайын, бұл орайда ресми немесе бейресми некеге қатысты талдау, тіркелмеген некелерде ұрыс және конфликт жиі кездесетінің көрсетеді (теріс бағалаудың қосындысы 12,4%, тіркелген некеде тұрғандардың 8,4% қарсы). Жалпы алғанда, тіркелмеген некелердің 87% астамы жақсы қарым-қатынастармен сипатталады (3-диаграмма). Бұл ретте 2020 жылғы сауалнаманың қорытындысы бойынша ресми некеде тұрған респонденттер бейресми некеде тұрған респонденттерге қарағанда (10,3% қарсы 4,4%) қарым-қатынастағы шиеленістен әлдеқайда аз зардап шекті.

3-диаграмма

«Жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызды қалай бағалайсыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %, отбасылық жағдайы бөлінісінде

Өңірлер бойынша деректерді талдау некедегі қарым-қатынасы теріс бағалаулармен сипатталатын респонденттердің едәуір бөлігін анықтады («өте жақсы емес», «жаман» және «өте жаман» нұсқалардың қосындысында). Олардың ішінде: Маңғыстау (27,3%), Ақмола (25,0%) және Батыс Қазақстан (22,2%). Барлық үш аймақ отбасылық өмірге қанағаттанудың теріс бағалары бойынша көшбасшы болды.

Отбасылық өмірге қанағаттану деңгейі мен неке қатынастарының сапасы туралы мәліметтер талданғаннан кейін келесі мәселені талдауға көшуге болады. Респонденттер отбасылық өмірде қандай мәселелерге тап болды? Бұл сұрақ сауалнама кезінде ресми және бейресми некеде тұрған адамдарға ғана емес, ажырасқан респонденттерге де қойылды. Осыған ұқсас сұрақ 2020 жылғы сауалнамада болған.

Мәселен, проблемалардың рейтингі өзгеріссіз қалды. Екінші жыл қатарынан оны 5 (бес) проблема құрайды: конфликт; туыстарының араласуы, бақылауы; көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі; жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік; темекі шегу.

2020 жылы аталған мәселелер жиілікте келесі ретпен орналастырылды: 1) конфликт, ұрыс - 23%; 2) туыстарының араласуы, бақылауы - 15,1%; 3) көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі - 14,7%; 4) темекі шегу - 14,4%; 5) жұбайына (зайыбына) материалдық, қаржылық тәуелділік - 11,5%. Бір жылдан кейін, 2021 жылы рейтинг сәл өзгеше көрінеді: 1) конфликт, ұрыс - 21,5%; 2) темекі шегу - 15,5%; 3) көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі - 14,4%; 4) туыстарының араласуы, бақылауы - 10,8%; 5) жұбайына (зайыбына) материалдық, қаржылық тәуелділік - 10,7% (7-кесте).

7-кесте

«Сіз өзіңіздің отбасыңызда қандай отбасылық проблемаларға тап боласыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Проблемалар	2020 ж.	2021 ж.
Жұбайына шабуыл жасау	5,6	5,0
Жұбайының моральдық-психологиялық қорлауы	7,2	6,1
Балаларды физикалық жазалау	2,1	2,6
Туыстарының араласуы, бақылауы	2 15,1	4 10,8
Нашақорлық	1,1	1,0
Алкогольге тәуелділік	6,0	5,8
Темекі шегу	4 14,4	2 15,5
Құмар ойындарға құмарлық	3,3	1,9
Жұбайының опасыздық жасауы	4,1	3,7
Жыныстық үйлесімсіздік, жыныстық қанағаттанбау	2,5	1,9
Көп әйел алу	1,7	1,3
Жанжалдар	1 23,0	1 21,5
Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі	3 14,7	3 14,4
Діни көзқарастарды міндеттеу, діни келіспеушілік, жұбайының діни фанатизмі	1,1	1,8
Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік	5 11,5	5 10,7

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

Сандар проблемалар рейтингісіндегі көрсеткіштердің орнын көрсетеді.

Отбасылық жағдайға байланысты отбасылық мәселелер әртүрлі болуы мүмкін. Отбасындағы мәселелер туралы қамтылған халықтың үш тобы (тіркелген неке, нақты неке, ажырасқан) контекстіндегі мәліметтерді талдау өте қызықты деректерді көрсетті. Мұнда тағы да біз отбасылық жағдайдың неке мәртебесіне байланысты қалай өзгертінін байқай аламыз - ресми тіркелген немесе іс жүзінде бірге тұру. Және бұл некенің соңғы түрі үшін қолайсыз болып ерекшеленеді. Сонымен қатар, ажырасқан респонденттер тобындағы мәліметтердің өзіндік ерекшеліктері бар және ажырасу туралы шешім қабылдауға түрткі болған проблемаларды жанама түрде көрсете алады.

8-кестеде үш топтың әрқайсысында айтылу жиілігі ең жоғары болатын мәселелер келтірілген. «АХАЖ бөлімінде тіркелген неке» тобында 5 (бес) негізгі мәселер болды: конфликт - 16,3%, темекі шегу - 12,7%, көзқарастардың сәйкес келмеуі - 9,7%, жұбайына материалдық тәуелділік - 8,9%, туыстарының араласуы - 8,5%. «АХАЖ бөліміне тіркелмеген неке» тобында, біріншіден, негізгі проблемалар тізімі 7 (жеті) дейін кеңейеді. Жұбайы (зайыбы) тарапынан моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық (14,0%), жұбайына (зайыбына) күш көрсету (12,3%) сияқты мәселелер қосылады. Екіншіден, тізімдегі барлық мәселелерді атап өту жиілігі ресми некеде тұрған респонденттердің жауаптарына қарағанда жоғары болады. Шартты түрде айтқанда, АХАЖ-да некені тіркеусіз тұратын әрбір жетінші ерлі-зайыптылар моральдық-психологиялық зорлық-зомбылыққа, әрбір сегізінші ерлі-зайыптылар физикалық зорлық-зомбылыққа тап болады.

Ажырасқан респонденттер тобындағы жағдайда, негізгі проблемалар тізімі одан да ықпалды, ол 10 (он) тармаққа дейін кеңейеді. Тізімде опасыздық (25,0%),

алкогольге тәуелділік (22,7%) және құмар ойындар (9,1%) бар. Тізімдегі барлық мәселелер бойынша көрсеткіштер некедегі респонденттерге қарағанда бірнеше есе жоғары. Осы мәселелерді еске алу жиілігін сипаттайтын сандар ажырасуға не себеп болуы мүмкін екенін анық көрсетеді (8-кесте).

8-кесте

«Сіз өзіңіздің отбасыңызда қандай отбасылық проблемаларға тап боласыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %, отбасылық жағдайы бөлінісінде*

№	Үйленген / тұрмыста (неке АХАЖ органдарында тіркелген)	Біз тіркелмеген некеде тұрамыз (неке АХАЖ органдарында тіркелмеген)	Ажырасқан
1	Жанжалдар 16,3	Темекі шегу 38,6	Жанжалдар 56,8
2	Темекі шегу 12,7	Жанжалдар 35,1	Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі 44,3
3	Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі 9,7	Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі 29,8	Жұбайының моральдық- психологиялық қорлауы 29,5
4	Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік 8,9	Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік 24,6	Жұбайының опасыздық жасауы 25,0
5	Туыстарының араласуы, бақылауы 8,5	Туыстарының араласуы, бақылауы 22,8	Темекі шегу 25,0
6		Жұбайының моральдық- психологиялық қорлауы 14,0	Туыстарының араласуы, бақылауы 22,7
7		Жұбайына шабуыл жасау 12,3	Жұбайына шабуыл жасау 22,7
8			Алкогольге тәуелділік 22,7
9			Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік 17,0
10			Құмар ойындарға құмарлық 9,1

* Жауаптардың қосындысы 100% асады, себебі мәліметтер ең үлкен мәндерді ескере отырып, іріктеліп келтірілді

Егер респонденттердің некеде кездескен себептері арасында параллель жүргізуге тырысатын болсақ, отбасылық өмірге және некедегі конфликтке қанағаттанбаған респонденттердің үлесі жоғары елдің аймақтарын қарастыра отырып бірқатар тармақтарды көрсетуге болады. Мәселен, Маңғыстау облысының тұрғындары бір ғана мәселені атады - туыстар тарапынан араласу, бақылау, бұл ретте көрсеткіш салыстырмалы түрде жоғары - 20,6%. Ақмола облысының тұрғындары жалпы алғанда 10 (он) астам мәселені көрсетті. Олардың ішінде ең көп кездесетіні: жұбайына материалдық тәуелділік (28,1%), туыстарының араласуы, бақылауы (18,8%), темекі шегу (18,8%), конфликт (15,6%) және көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі (15,6%). Сондай-

ақ, Ақмола облысында балаларды физикалық жазалау (9,4%) проблемасын атап өту жиілігі ең жоғары көрсеткіштерінің бірі. Батыс Қазақстан облысы отбасындағы конфликт (55,9%), туыстардың араласуы (29,4%), көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі (29,4%), жұбайына (зайыбына) материалдық тәуелділік (23,5%), алкогольге тәуелділік (20,6%) сияқты мәселелердің жоғары үлесімен ерекшеленеді. Айта кетейік, Батыс Қазақстан облысы жағдайында отбасында жұбайына (зайыбына) күш көрсету мәселесі жоғары.

COVID-19 пандемиясы қоғамдық өмірдің барлық салаларына ықпал етті. Дүние жүзіндегі көптеген отбасылар үшін бұл төзімділікті сынаудың бір түрі болды. 2021 жылғы сәуірде зерттеудің далалық кезеңі жүргізілген кезде пандемиялық факторлардың ықпалын қазақстандық отбасылар деңгейінде өлшеуге мүмкіндік туды.

Сауалнама көрсеткендей, отбасылардың көп бөлігі пандемия жылынан ауыр қиындықсыз өтті. Мұндай отбасылардағы қатынастар өзгерген жоқ. Іріктемеде отбасындағы қарым-қатынасы өзгеріссіз қалған респонденттердің үлесі 60,6% құрады.

Іс жүзінде отбасылардың/некелердің үштен бір бөлігі қалыптасқан жағдайдан оң тәжірибе ала алды - 32,6%. Сонымен, сұралған әрбір оныншы отбасында конфликт пен реніш аз болды (10%), іс жүзінде әрбір бесінші отбасы бір-бірін жақсы түсініп, біртұтас бола бастады (22,6%).

Жалпы алғанда отбасылардың 6% теріс салдарларға тап болды. Сұралғандардың 5,3% пандемия олардың некесіндегі қарым-қатынасқа нашар ықпал еткенін атап өтті. Респонденттердің 0,7% іс жүзінде ажырасу шегіне жеткенін мойындады (4-диаграмма).

4-диаграмма

«Пандемия және онымен байланысты шектеу шаралары сіздің жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызға қалай әсер етті?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Аймақтық контекстте пандемияның ықпалымен және соған байланысты шектеу шараларының ықпалынан қатынастар үшін жағымсыз салдары бар некелердің көп үлесі елдің 5 (бес) аймағында тіркелді. Олардың ішінде отбасылық өмірді қанағаттанарлықсыз бағалау және қарым-қатынастардағы конфликт деңгейінің жоғарылауы аясында жоғарыда аталған үш аймақ бар. Атап айтқанда, Батыс Қазақстан (29,6%), Ақмола (10,7%) және Павлодар (10,8%) облыстары. Бұл тізімге Жамбыл және Солтүстік Қазақстан облыстары да кіреді (сәйкесінше 13,7% және 13,6%).

Респонденттерден неке қатынастарының нашарлауына не ықпал етуі мүмкін екенін нақтыланды. Бұл сұрақ пандемияның ерлі-зайыптылар қарым-қатынасына кері ықпалын растаған респонденттерге ғана қойылды. Себептер рейтингінде бірінші орынды экономикалық факторлар тобы алады. Біріншіден, қаржылық жағдайдың нашарлауы - 54,9%, екіншіден, жұмыс орындарының қысқаруы - 35,3%, үшіншіден, несиелер мен қарыздар мәселелері - 27,5%. Рейтингтегі екінші орынды психологиялық факторлар тобы иеленді. Атап айтқанда, болашаққа деген сенімсіздік, белгісіздік сезімі және бұқаралық ақпарат құралдарындағы, әлеуметтік желілердегі пандемияға байланысты жағдайдың ушығуы (әр жағдайда 17,6%). Үшінші орынды бірінші кезекте психологиялық сипаттағы факторлар тобы алды. Біз көптеген қызмет салаларының қашықтан жұмыс түріне мәжбүрлі, жаппай көшу туралы айтып отырмыз. Біздің жағдайда бұл оқу орындарында қашықтықтан оқыту нысанына және қашықтықтан жұмыс нысанына көшу (әрбір жағдайда 13,7%). Әрбір оныншы респондент себебі ретінде орын ауыстырудың, іс-шаралардың шектелуін және сырқаттануын, денсаулығының күрт нашарлауын (әрбір жағдайда 11,8%), сондай-ақ зейнетке шығу және өзімен жалғыз қалу мүмкін еместігін (9,8%) көрсетті. Респонденттердің 5,9% теріс фактор ретінде өз үйлерінің жоқтығын атап өтті (5,9%) (5-диаграмма).

5-диаграмма

«Сіздің ойыңызша, карантиндік шаралар енгізілгеннен кейін сіздің отбасыңыздағы қарым-қатынастың нашарлауының басты себебі неде?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

1.3 Отбасылық құндылықтардың жай-күйін талдау

Сауалнама барысында қазақстандықтардан, олардың пікірінше, бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне оң ықпал ететін не екені сұралды. 2021 жылы жағымды факторлардың рейтингі келесідей: 1) махаббат, сүйіспеншілік (48,1%), 2) мінездердің үйлесімділігі (46,3%), 3) материалдық байлық (45,5%), 4) балалы болу (26,8%), 5) ерлі-зайыптылардың денсаулығы (21,8%). 2020 жылы рейтингтегі бірінші орынды «Мінездердің үйлесімділігі» (59,0%), ал бесінші - «Жыныстық үйлесімділік» (22,4%) нұсқасы иеленді. 2020 жылмен салыстырғанда «Материалдық байлық» нұсқасының айтылу жиілігі өсті - өсім 7,7%. Респонденттер ерлі-зайыптылардың бірлескен уақытына аз мән бере отырып, үйдегі міндеттерді тең бөлуге көп көңіл бөлді (9-кесте).

9-кесте

«Бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне не ЖАҒЫМДЫ әсер етеді деп ойлайсыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

№	Жауап нұсқалары	2020 г.	2021 г.
1	Жыныстық үйлесімділік	22,4	14,5
2	Материалдық байлық	37,8	45,5
3	Мінездердің үйлесімділігі	59,0	46,3
4	Ерлі-зайыптылардың денсаулығы	19,4	21,8
5	Жеке тұрғын үйінің болуы	21,1	19,9
6	Махаббат, сүйіспеншілік	45,7	48,1
7	Балалардың болуы	27,2	26,8
8	Ерлі-зайыптылардың уақытты бірлесіп өткізуі	15,2	13,9
9	Үй міндеттерін тең бөлу	6,5	8,0
10	Жоғарыда аталғанның барлығы	-	0,7
11	Жауап беруге қиналамын	1,2	2,3
12	Басқа: Өзара құрмет пен өзара түсінушілік	-	1,3
13	Басқа: Ортақ құндылықтар	0,1	-
14	Басқа: Сенім	0,6	0,2
15	Басқа: Діни сауаттылық	-	0,2

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

Қазақстандықтардың пікірінше, ерлі-зайыптылық/отбасылық өмір үшін жағымсыз факторлардың рейтингін мынадай факторлар қалыптастырады: 1) материалдық қиындықтар (50,5%), 2) мінездердің үйлесімсіздігі (40,4%), 3) махаббаттың болмауы (35,9%), 4) балалардың болмауы (25,4%), 5) жеке тұрғын үйдің болмауы (23,8%). Көрсетілген бес фактордың төртеуі 2020 жылғы сауалнама нәтижелері бойынша рейтингте бірінші орынға ие болды, ағымдағы жылы материалдық қиындықтар 5,2% көп дауыс жинады. Тағы бір әлеуметтік-экономикалық себеп, жеке тұрғын үйдің болмауы жаман ғадеттердің болуын алмастырып, ескертулер жиілігінде бесінші орынға ие болды. Некедегі махаббаттың болмау факторы соңғы сауалнамада бұрынғыға қарағанда 6,8% аз айтылған. Бұл фактордың маңыздылығының төмендеуі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық проблемаларды ушықтырған пандемия жылының салдары болды. Сондай-ақ, екінші жыл қатарынан респонденттердің бестен бір бөлігі туыстарының отбасылық өмірге араласуы және жаман ғадеттердің болуы сияқты жағымсыз факторларды атап өтеді (10-кесте).

10-кесте

«Сіздің ойыңызша, бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне ТЕРІС әсер ететін не?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

№	Жауап нұсқалары	2020 г.	2021 г.
1	Жыныстық үйлесімсіздік	12,3	10,3
2	Материалдық қиындықтар	45,3	50,5
3	Мінездерінің сәйкес келмеуі	42,7	40,4
4	Жеке тұрғын үйдің болмауы	20,5	23,8
5	Махаббаттың болмауы	42,8	35,9
6	Балалардың болмауы	23,9	25,4
7	Алдыңғы некеде тұрған балаларының болуы	4,9	5,8
8	Үйдегі міндеттердің тең бөлінбеуі	4,8	4,8
9	Отбасылық өмірге туыстарының араласуы	20,5	19,3
10	Зиянды әдеттердің болуы	22,2	19,3
11	Жоғарыда аталғанның барлығы	-	0,4
12	Жауап беруге қиналамын	2,1	2,8
13	<i>Басқа:</i> Ортақ құндылықтардың болмауы	-	0,1
14	<i>Басқа:</i> Өтірік айту	-	0,1
15	<i>Басқа:</i> Көзге шөп салу	0,3	0,3
16	<i>Басқа:</i> Отбасы мүшелерінің денсаулығымен байланысты проблемалар	-	0,1
17	<i>Басқа:</i> Сенімнің жоқтығы	-	0,3
18	<i>Басқа:</i> Аса діншілдік	-	0,1

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

Қазақстандық қоғамға гомофобияның өте жоғары деңгейі тән, себебі, сұралған респонденттердің 90,5% гомосексуалдық қатынастарды қоғамға жат құбылыс деп санайды.

Жұбайына опасыздық жасауды қабылдамау деңгейі жоғары. Алайда, ерлер мен әйелдер тарапынан опасыздықты бөлу кезінде 88,4% әйелдердің опасыздығына төзбеушілік байқалады (салыстыру үшін: ерлердің көзге шөп салуы - 79,6%).

Балаларды физикалық жазалауды респонденттердің 1,4% толығымен қолдады, тағы 7,3% бейтарап қарайды. Өткен жылғы мәліметтермен салыстырғанда қазақстандықтардың бұл мәселедегі төзімсіздігі күшейді.

Респонденттердің көпшілігі полигамияны қолайсыз деп санайды, ер адамда бірнеше отбасының болуы – 83,0%. Дегенмен, сұралғандардың 12,9% қолдайды немесе немқұрайлы қарайды.

Респонденттердің 71,9% түсік жасатуды айыптайды, соңғы жылы бұл көрсеткіш 6,2% өсті. Сұралғандардың 20,5% бейтарап позицияны ұстанады. Қазақстандықтардың 2,3% жүктілікті жасанды ұзу толығымен қолайлы деп санайды.

Қазақстандық қоғамдағы некеге дейінгі жыныстық қатынастарды халықтың жартысына жуығы айыптайды. Бұл көбінесе әйелдердің некеге дейінгі жыныстық тәжірибесіне қатысты - 53,3%. Ер адамдар арасындағы некеге дейінгі жыныстық қатынастарға сауалнамаға қатысқан халықтың 40,9% қарсы.

Респонденттердің 43,5% ер адамның әйелден аз ақша табуын қолайсыз деп санайды. Өткен жылы дәл осындай көрсеткіш жоғары болды, 48,0%.

2021 жылғы үлгіде некені ресми тіркеусіз бірге тұратын ерлі-зайыптылардың саны екі есе өсті, мұндай некедегі отбасылық өмірге қанағаттанбау көрсеткіштері аз алаңдаушылық тудырды. Соңғы сауалнамаға сәйкес, қоғамдағы мұндай некеге деген көзқарас өзгеріссіз қалды. Бүгінгі таңда респонденттердің 37,3% тіркелмеген некеге қарсы. Халықтың бестен бір бөлігі бұл тәжірибені толығымен қолайлы деп санайды - 19,6% (11-кесте).

11-кесте

«Сіздің ойыңызша, келесі құбылыстарды қаншалықты қабылдауға болады?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

№	Жауап нұсқалары	Толықтай қабылдаймын	Бейтарап	Мүлдем қабылдамаймын	Жауап беруге қиналамын
1	Адамдар некені ресми тіркеусіз өмір сүреді	19,6	39,4	37,3	3,8
2	Әйелдер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	13,7	29,4	53,3	3,7
3	Ерлер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	18,4	37,1	39,8	4,7
4	Ерлер тарапынан неке адалдығын бұзу	3,0	13,3	79,6	4,1
5	Әйелдер тарапынан неке адалдығын бұзу	1,3	6,4	88,4	3,9
6	Көп әйел алу, бірнеше әйелдің болуы	4,1	8,8	83,0	4,1
7	Гомосексуалды қарым-қатынас	1,1	4,4	90,5	4,0
8	Ер адам әйелден аз ақша табатын жағдай	9,4	41,2	43,5	5,8
9	Балаларға қатысты физикалық жазаларды қолдану	1,4	7,3	87,6	3,8
10	Аборт	2,3	20,5	71,9	5,3

1.4 Отбасындағы басшы және міндеттерді гендерлік бөлу

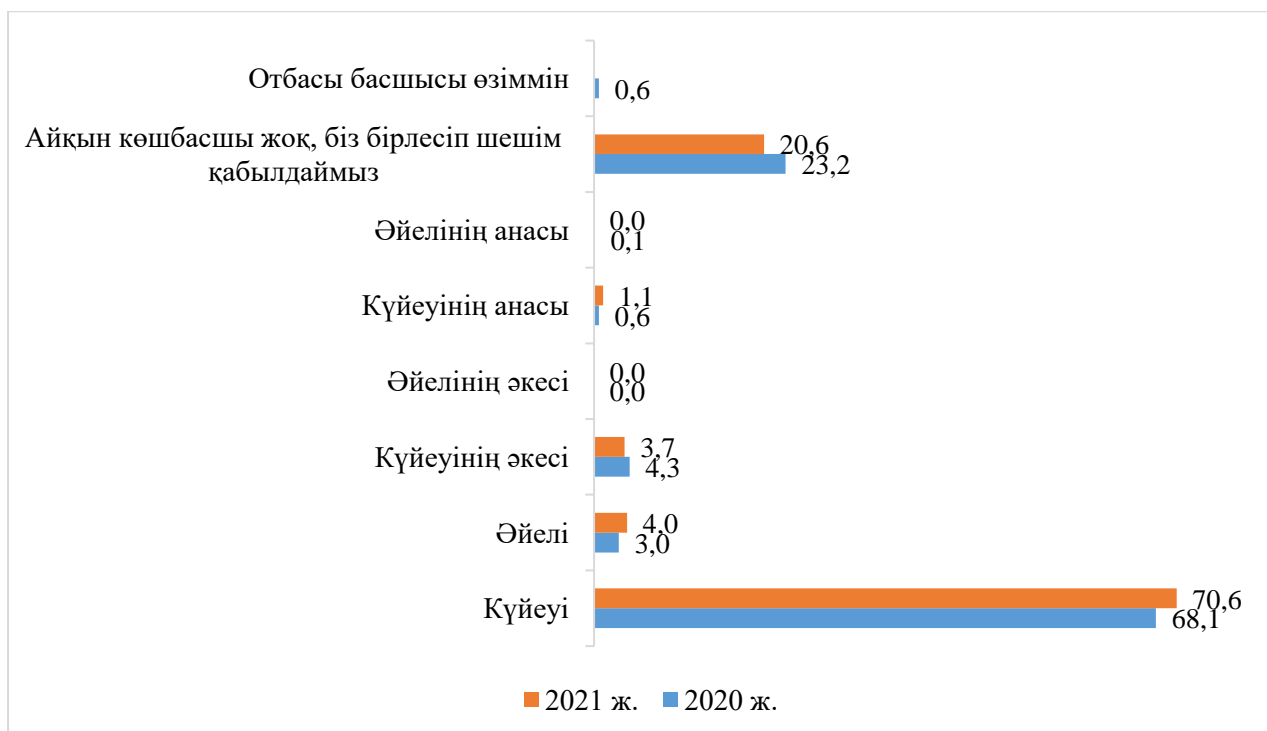
Қазақстандық отбасылардағы рөлдердің гендерлік бөлінісі қандай?

2020 және 2021 жылдары сауалнамаға респонденттердің отбасының басшысы кім деген сұрақ енгізілді. Соңғы бір жыл ішінде көрсеткіштерде айтарлықтай өзгерістер болған жоқ. Көптеген отбасыларда отағасы ер адам: 70,6% жағдайда - күйеуі, 3,7% - күйеуінің әкесі.

Әйел сирек отбасының ресми көшбасшысы болып табылады: 4% жағдайда бұл әйелі, 1,1% жағдайда күйеуінің анасы. Эгалитарлық модель қазақстандық отбасылардың 1/5 (бестен біріне) тән - 2021 жылы мұндай отбасылардың үлесі 20,6% құрады (6-диаграмма). Осылайша, отбасының дәстүрлі патриархалдық моделі қазақстандық қоғамда өзектілігін жоғалтпайды; 2021 жылы оның позициясы тіпті күшейді.

6-диаграмма

«Сіздің ойыңызша, Сіздің отбасыңызда басшы кім?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Отбасы моделі неке формасына байланысты өзгереді. Ресми некеде патриархалды модель басым – мұндай отбасылардың 76,5% ер адам басқарады. Салыстыру үшін: бейресми некеде мұндай отбасылардың үлесі жартысынан аз – 43,6%. Бейресми некеде әйел басқаратын отбасы моделі 2 (есе) жиі кездеседі – көрсеткіш әрбір оныншы отбасыдан құралады (9,1%). Сондай-ақ, бейресми некеде отбасының эгалитарлық моделі 2,5 (екі жарым) есе жиі кездеседі – әрбір екінші отбасы көрсеткіші (45,5%).

Сонымен, біз қазақстандық отбасылардың көпшілігінде ер адам әлі де басшы екенін білген болатынбыз. Енді қазақстандық отбасылардағы міндеттердің бөлінуінің құрылымы мен ерекшеліктерін егжей-тегжейлі қарастырамыз.

Отбасындағы негізгі функциялардың бірі, қаржылай қолдауды 47,6% отбасында күйеуі жүзеге асырады. Оның үстіне, бұл некені ресми тіркеген отбасыларға тән. Отбасылардың 48,9% арасында бірлескен қаржылық қолдау (ерлі-зайыптылар) анықталды. Мұндай отбасылардың үлесі бейресми неке жағдайында көп. Отбасының басқа мүшелері некені ресми тіркеусіз отбасылардың 3,6% қаржылай қамтамасыз етеді, бұл ресми неке тіркелген отбасылардағы көрсеткіштен 4,5 (төрт жарым) есе көп. Отбасының 2,2% ақша табатындар – әйелдер.

Көптеген отбасыларда отбасылық бюджетті басқару бірлескен сипатқа ие (51,6%). Бюджетті басқарудың бұл түрі тіркелмеген және тіркелген некелерде бірдей жиі кездеседі (52-53%). Күйеулері отбасылық бюджетті қазақстандық отбасылардың 1/4 (төрттен бір) бөлігінде – 25,8%, әйелдері отбасының 1/5 (бестен бір) бөлігінде – 20,1% иелік етеді.

Отбасындағы балаларды күту мен тәрбиелеуге жауапкершілік отбасылардың 40,2% ата-аналар арасында бөлінеді, ал 38,1% аналарға жүктеледі. Отбасылардың тек 2,1% балалары әкесінің қамқорлығында болады. Балаларды бірлесіп күту және тәрбиелеу некені ресми және ресми емес тіркеген отбасыларға тән. Тіркелген некеде бұл функцияны әйелдер жиі орындайды (39,1%).

Көп жағдайда әйелі мен күйеуі бірдей (55,7%) немесе тек әйелі (35,2%) отбасында азық-түлік сатып алумен айналысады. 6,1% ерлер отбасында азық-түлік сатып алумен айналысады.

Үйде тамақ дайындау, ыдыс жуу, тазалау, киім жуу, үтіктеу сияқты тұрмыстық істер әйелдің міндеті болып қала береді – жағдайлардың 80% астамында. 1% тиесілі аз көрсеткіш күйеуі осы міндеттерді орындайдытын отбасыларға тиесілі. Отбасылардың шамамен 14% тамақ пісіру мен тазалауды күйеуі мен әйелі бірлесіп жүзеге асырады, отбасылардың 11,4% ыдыс жуу, шамамен 9% киім жуу және үтіктеу жұмыстары бірлесіп жасалынады. Барлық осы істер күйеуі мен әйелі арасында тіркелмеген некеде орта есеппен 2 (екі) есе жиі бөлінеді. Сондай-ақ, соңғы уақытта ер адамдар үй міндеттерін орындайтын жағдайлар көп кездеседі.

Үйдің кішігірім жөндеу жұмыстары негізінен ердің мойнында (68,9%). Негізінен ауыл жерлерде тұратын отбасыларға тән мал бағу, құс күту және бау-бақшасында жұмыс істеу сияқты міндеттер біркелкі бөлінбеген. Бірлесіп мал бағу отбасылардың 16,1%, жеке учаскеде жұмыс істеуі - 29,2% отбасында кездеседі. Басқа отбасыларда бұл міндеттерді күйеулері жиі орындайды (12-кесте).

12-кесте

«Сіздің отбасыңызда келесі міндеттер қалай бөлінеді?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Міндеттер	Күйеуі	Әйелі	Бірлесіп	Отбасының басқа мүшесі	Отбасында мұндай міндет жоқ	Жауап беруге қиналамын
Отбасын материалдық қамтамасыз ету	47,6	2,2	48,9	1,0	0,0	0,2
Отбасылық бюджетті басқару	25,8	20,2	51,6	1,7	0,2	0,4
Балалармен сабақ, серуендеу, үй тапсырмасын тексеру және т. б.	2,1	38,1	40,2	2,6	15,9	1,1
Азық-түлік сатып алу	6,1	35,2	55,7	2,5	0,6	0,0
Тағам дайындау	0,7	81,4	14,5	3,2	0,1	0,0
Үйді тазалау	0,9	80,7	14,2	4,0	0,2	0,0
Ыдыс жуу	0,7	82,9	11,4	4,5	0,5	0,0
Кір жуу	0,5	86,3	9,2	3,1	0,9	0,0
Заттарды үтіктеу	2,0	84,7	9,3	3,5	0,4	0,1
Үй бойынша ұсақ жөндеу	68,9	11,3	15,2	3,0	1,1	0,5
Үй малына, құсқа күтім жасау	24,6	5,8	16,1	2,6	46,8	4,0
Бау-бақшада жұмыс істеу	15,4	5,5	29,2	3,1	43,6	3,2

1.5 Халықтың ажырасуға қатынасы

Қазақстанда ресми статистика деректеріне сәйкес, 2020 жылы тіркелген ажырасулардың үлесі 37,3% құрады. Өткен кезеңмен салыстырғанда тіркелген неке өсімі болған жоқ, керісінше неке 10 665-ке күрт төмендеді. Сондай-ақ өткен жылдардағыдай ажырасулардың өсуі болған жоқ - ажырасулар саны 2019 жылмен салыстырғанда 11 796 аз болды. Кестеде соңғы бес жылдағы неке және ажырасу деңгейінің көрсеткіштері көрсетілген. 2016 жылдан 2019 жылға дейін ресми ажырасу коэффициенті тұрақты түрде өсті, ал тіркелген неке деңгейі өзгеріп отырды. Алайда, коронавирустық пандемия және соған байланысты шектеу шаралары 2020 жылға өзгерістер енгізді - некелер мен ажырасулар ресми түрде аз дәрежеде тіркелді (13-кесте).

13-кесте

Тіркелген неке мен ажырасу саны *

Жыл		2016	2017	2018	2019	2020
Неке	ед.	141 702	141 791	137 797	139 504	128 839
Ажырасу	ед.	51 993	54 626	54 797	59 796	48 002
Ажырасу үлесі	%	36,7	38,5	39,8	42,9	37,3

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы «Талдау» ХҚА ресми сайтынан алынған мәліметтер <https://taldau.stat.gov.kz/ru/Industry/GetIndustryByID/703828>

2020 жылы аймақтық контексте 9 (тоғыз) аймақта ажырасу коэффициенті орташа республикалық деңгейден асып кетті (37,3%). Олардың ішінде: Солтүстік Қазақстан (66,1%), Қостанай (56,0%), Павлодар (55,7%), Ақмола (53,7%), Қарағанды (48,8%), Шығыс Қазақстан (46,2%), Батыс Қазақстан (43,0%), Алматы (40,1%) облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласы (39,5%) (14-кесте).

14-кесте

2020 жылы тіркелген неке және ажырасулар саны, өңірлер бөлінісінде*

Өңір	Неке, бірлік.	Ажырасу, бірлік.	Ажырасу үлесі, %
Ақмолинская область	4 289	2 302	53,7
Ақтөбинская область	6 474	2 020	31,2
Алматынская область	12 955	5 199	40,1
Атырауская область	4 907	1 335	27,2
Западно-Казахстанская область	4 467	1 920	43,0
Жамбылская область	7 590	2 243	29,6
Қарағандинская область	9 401	4 586	48,8
Қостанайская область	4 749	2 661	56,0
Қызылординская область	5 892	1 633	27,7
Мангистауская область	5 026	1 389	27,6
Павлодарская область	4 870	2 712	55,7
Северо-Казахстанская область	2 932	1 938	66,1
Туркестанская область	13 463	2 657	19,7
Восточно-Казахстанская область	8 570	3 962	46,2
Нұр-Сұлтан	10 597	4 183	39,5
Алматы	15 835	5 284	33,4
Шымкент	6 822	1 978	29,0

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы «Талдау» ХҚА ресми сайтынан алынған мәліметтер <https://taldau.stat.gov.kz/ru/Industry/GetIndustryByID/703828>

Тіпті 2020 жылы ресми ажырасу үлесінің төмендеу фактісін ескерсек те, ол айтарлықтай 37,3% болып қалады. Ажырасу қазақстандық қоғамда үйреншікті жағдайға айналды. Қазақстандықтардың өздері ажырасу туралы не ойлайды?

2021 жылы респонденттердің көпшілігі ажырасуға қатысты азды-көпті теріс көзқарасын білдірді - 85,6%. Оның ішінде 47,4% ажырасуға мүлдем қарсы. Респонденттердің шамамен 38,2% ажырасу тәжірибесін негізінен құптамайды, бірақ олар кейбір жағдайларда ажырасудың қолайлы сценарий екенін түсінеді. Осы жерде соңғы позиция «мен үшін ажырасу мүмкін емес» деген үзілді-кесілді бірінші позициядан бөлек қарастырылғаны жөн екенін атап өту керек. Шартты түрде «ажырасу жағымсыз, бірақ кейде қолайлы» деп белгіленуі мүмкін көзқарас, біздің ойымызша, отбасы институтын қолдау және отбасындағы зиянды қатынастардың құрбандары тұрғысынан неғұрлым ұтымды позиция болып табылады. Бір жағынан, отбасын сақтаудың құндылығы, екінші жағынан, дәлелді себептермен ажырасудың кейбір фактілеріне деген сау көзқарас.

Ажырасу тәжірибесінің оң бағасы 11,3% құрады. Сонымен бірге, халықтың 2,6% ажырасуға толығымен оң көзқараспен қарайды, ал қалған 8,7% айтарлықтай оң көзқарас танытады (7-диаграмма).

7-диаграмма

«Сіз ажырасуларға қалай қарайсыз? » сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Сонымен, үш жыл ішінде халықтың көзқарастарында не өзгерді? Көрсеткіштер бір нұсқадан басқа барлық нұсқаларда ауытқуды бастан кешіреді – бұл «Ажырасу кейде жаңа отбасын құруға мүмкіндік береді» нұсқасы. Бұл жағдайда көрсеткіштің өсуі байқалады. Ажырасуды үзілді-кесілді айыптайтын респонденттердің үлесі соңғы жылы өсті, бірақ 2019 жылғы көрсеткіштен аспады (ол кезде шегі 12,0% -дан жоғары болған).

Ажырасудың себептері туралы қазақстандықтар не ойлайды? Анкетаға респонденттердің пікірінше, ажырасудың қандай себептері болуы мүмкін екендігі туралы сұрақ енгізілген. Сауалнамаға сәйкес, 4 (төрт) фактор еске түсіру

жиілігі бойынша алдыңғы орында: 1) отбасылық зорлық-зомбылық (жұбайын немесе балаларын ұру) - 51,1%; 2) алкоголизм, нашақорлық, ерлі-зайыптылардың біріне тәуелділік - 47,5%; 3) опасыздық - 42,1%; 4) құмар ойындарға деген құмарлық - 30,2%.

Бұл сұрақ өткен жылы да респонденттерге қойылған болатын. Екі жыл ішіндегі мәліметтерді талдау нәтижесі көрсеткендей, өткен жылғы бір факторды қоспағанда, барлық берілген факторлардың таңдалу жиілігі артқан. «Ерлі-зайыптылардың біреуінің ауыр науқастануы» нұсқасы бойынша көрсеткіш өзгерген жоқ – ол 3,4% құрайды. Жетекші факторлар сол күйі өзгеріссіз қалды, бірақ оларды еске түсіру жиілігі айтарлықтай өсті. Сонымен, 2021 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылық 7,9%, алкоголизм, ерлі-зайыптылардың біреуінің нашақорлығы - 7,8%, опасыздық - 6,3%, ерлі-зайыптылардың біреуінің құмар ойынға кіріп кетуі - 10,9% жауап нұсқалары айтылған болатын.

Айта кету керек, бірқатар факторлар бойынша ескертулердің өте жоғары өсуі байқалды. Олардың ішінде, біріншіден, ерлі-зайыптылардың жеке уәждері: жұбайын (зайыбын) құрметтемеушілік (4,3% – 19,0% дейін, кем дегенде 4 есе); жұбайының (зайыбының) ата-анасына құрмет көрсетпеуі (2,7% – 7,8% дейін); сүйіспеншіліктің болмауы, түсінбеушілік (13,5% – 24,4% дейін). Екіншіден, ерлі-зайыптыларға жақын топ өкілдерінің рөліне байланысты проблемалар: ата-аналармен және басқа туыстарымен бірге өмір сүру (2,2% – 6,4% дейін, 3 есеге жуық); ер / әйелдің ата-аналарының отбасылық өмірге араласуы (4,4% – 10,3% дейін, кем дегенде 2 есе). Респонденттер жұмыстың жоқтығын кем дегенде 3 есе жиі айтқан болатын. «Ерлі-зайыптылардың біреуінің дәстүрлі емес жыныстық бағыты» нұсқасы жеке еске салуды қажет етеді. Осы аргументті негізгі себеп ретінде көрсеткен респонденттердің үлесі 22,6% құрап, 4 еседен астам өсті.

Респонденттер тұрғын үйдің жоқтығы (0,3%) және жастардың некеге дайын болмауы (0,1%) сияқты себептерді өз тарапынан ұсынған болатын.

Ажырасуды ештеңе ақтай алмайды деп санайтын респонденттердің үлесі 10,9% құрап, өткен жылғы көрсеткіштермен салыстырғанда төмендеді (15-кесте).

15-кесте

«Сіздің ойыңызша, ажырасуды қандай себеп ақтай алады?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Жауап нұсқалары	2020 ж.	2021 ж.
Ерлі-зайыптылардың біреуінің маскүнемдігі, нашақорлық	39,7	47,5
Ерлі-зайыптылардың біреуінің құмар ойынға кіріп кетуі	19,3	30,2
Отбасындағы зорлық (әйелін немесе балаларына ұру)	43,2	51,1
Опасыздық	35,8	42,1
Ерлі-зайыптылардың біреуінің ауыр ауруы	3,4	3,4
Балалардың болмауы	12,1	16,4
Ұлдардың болмауы (тек қыздары бар)	2,3	3,8
↑ Махаббаттың болмауы, түсінбеушілік	13,5	24,4
↑ Күйеуінің/әйелінің ата-анасының араласуы	4,4	10,3
↑ Ата-аналарымен/басқа туыстарымен тұру	2,2	6,4
↑ Ерлі-зайыптылардың біреуінің жұмысының болмауы	2,0	7,3
↑ Дінге деген құштарлық (оның ішінде дәстүрлі емес)	1,6	10,9
↑ Жұбайына құрметсіздік	4,3	19,0

↑ Жұбайының ата-анасына құрметсіздік	2,7	7,8
↑ Ерлі-зайыптылардың біреуінің дәстүрлі емес жыныстық бағдары	4,3	22,6
Жеке баспанасының болмауы	-	0,3
Жастардың некеге дайын болмауы	-	0,1
Жоғарыда аталғанның барлығы	0,9	0,3
Ажырасуды ештеңе ақтай алмайды	14,7	10,9
Жауап беруге қиналамын	2,8	3,9

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

Қорытынды. Сонымен, қазақстандық қоғамда пандемиялық жыл салдарынан ажырасудың өсуі болмағанын айтуға ресми статистика деректері мен сауалнама нәтижелерін талдау мүмкіндік береді. Ресми мәліметтер бойынша, 2020 жылы некелер 7,6% аз болды, бұл бір жыл бұрынғы нәтижеге қарағанда 19,7% ажырасудың азайғанын көрсетеді. Сауалнама сонымен қатар ресми некеде тұрған және ажырасқан респонденттердің үлесінің төмендеуін тіркеді. Бұл ретте тіркелмеген некелердің үлесі өсті.

Әлеуметтік-экономикалық проблемалардың шиеленісуі, оқшаулану және басқа да шектеу шаралары аясында отбасылық өмірге қанағаттанудың жалпы деңгейі сол қалпынша қалды. Пандемия түйткілдерінен, салыстырмалы түрде айтқанда, көптеген отбасылар/некелер жойқын салдарсыз өте алды. Респонденттердің жауаптарына сәйкес, некенің үштен бір бөлігі, бұл жағдайдан сабақ алып, қарым-қатынасты нығайтты.

Алайда, отбасылық қатынастардың сипаттамаларын тереңдету кезінде конфликтілік қарым-қатынастағы неке санының өсуі анықталды. Бұл тіркелген неке қатынастарына да, тіркелмеген қатынастарына да әсер етті.

Сонымен қатар, отбасылық мәселелердің барлығы дерлік ушығып кетті. Бұл жерде конфликтілер, туыстардың отбасылық жеке өмірге араласуы, көзқарастар мен құндылықтардың сәйкес келмеуі, жұбайына материалдық және қаржылық тәуелділік жетекші орында. Көзқарастардың сәйкес келмеуі, құндылықтар, ерлі-зайыптылар мен ерлі-зайыптылардың ата-аналары арасындағы сыйластықтың болмауы, ата-анасымен бірге тұру және туыстарының араласуы проблемалары ерекше өзекті болып табылады.

Пандемия кезінде эгалитарлық отбасылар саны азайып, патриархалдық отбасы модельдерінің рөлі артты. Көптеген отбасыларда міндеттерді бөлу билікті дәстүрлі түрде бөлуге деген ұмтылысты көрсетеді. Алайда, ерлі-зайыптылардың едәуір бөлігі отбасылық бюджетке ортақ үлес қосады.

Жоғарыда айтылғандай, отбасылық мәселелер соңғы бір жылда жиілеп кетті. Бұл ажырасуға мәжбүрлі сылтаулар жағдайында айқын көрінеді: мұндай себептер көп кездесті және әсер ету қарқыны күшейді. Жалпы, қазақстандықтардың ажырасуға деген көзқарасы өзгеріп, толеранттылыққа ие бола бастады. Қызықты факт: респонденттердің едәуір бөлігі ажырасуды кез-келген сылтаумен үзілді-кесілді қабылдамайды, бірақ ажырасудың негіздемелерімен байланысты болған кезде бұл расталмайды, нақты түбегейлі бөлінгендердің үлесі 10% дейін төмендейді. Ажырасуға қарсы көзқарас икемді болып келеді, адамдар ажырасудың көптеген себептері бар екенін біледі, бірақ бұл қадамға өздігінен бара қоймайды.

Көріп отырғанымыздай, пандемиялық факторлардың салдарынан отбасылық қарым-қатынастардың ықтимал дағдарысы туралы әңгіме, қазақстандық қоғам жағдайында асыра айтылған болатын. Отбасы – өте ерекше институт, ол берік және біз ойлағаннан да икемді болып келеді. Ол сонымен қатар өмір бойы әр адамның тағдырында бірге болатындығымен ерекшеленеді. Дағдарыс кезеңінде отбасы көптеген адамдар үшін баспанаға, тұрақтылық аймағына, пандемия кезеңіндегі қауіп-қатердің жоғарылауы жағдайында болған қолдаудың негізгі көзіне айналады.

Әрине, карантин және басқа да факторлар мәжбүрлі шара ретінде әсер еткен болатын. Отбасылардың өте үлкен бөлігі жеке өмірге дайын болмады, бұл жағдай ата-аналардың жалпы онлайн жұмыспен қамтылуы және балалардың интернеттегі білім алуы арқылы пайда болды. Тұлғааралық қатынастардың форматы мен динамикасы отбасылық байланыстардың шоғырлануын түбегейлі өзгертті. Іс жүзінде, жаңа тәуекелдердің пайда болуы аясында пандемия бар қақтығыстарды күшейтті, отбасылардың әлсіз жақтарын көрсетті. Біртіндеп бейімделу орын алды, оның барысында белгілі бір уақыт кезеңінде отбасылық қатынастарға қанағаттану деңгейі төмендеді, жеке отбасының өзіндік дағдарысы пайда болды. Қалыпты жағдайға келгеннен кейін қарым-қатынастар жағдайы тұрақталды, бірақ кейбір отбасылар дағдарыстан шыға алмады.

Неке статистикасына қайта орала отырып, олардың санының азаюы қазақстандықтардың жаппай өзін-өзі оқшаулау, шектеу шаралары режимінде қарым-қатынастарды тіркеуге және үйлену тойларын өткізуді біраз уақытқа кейінге қалдыруға құлықсыздығының салдары болды деп болжауға болады. Кейбір ерлі-зайыптылар өзгерген жағдай орын алғанда қарым-қатынасты сақтай алмады.

Ажырасудың айтарлықтай төмендеуі карантинде адамдардың қарым-қатынасты ресми түрде тоқтата алмауына байланысты болуы мүмкін немесе бұл процедураны қиын және түсініксіз деп айтуымызға болады. Сонымен қатар, ажырасу туралы шешім қабылдау әрдайым оңай болмайды, өйткені көбінесе ажырасудың бастамашысы – әйел, ал ажырасудың нәтижесінде ең аз экономикалық жағдайға тап болатын да әйел. Некедегі ерлі-зайыптылардың экономикалық теңсіздігінің рөлін, «ерлі-зайыптылардың біреуінің материалдық тәуелділігін» біз сауалнама мәліметтерін талдау кезінде байқай алдық.

Мәліметтерді талдау пандемия тек ресми неке мен ажырасуға түзетулер енгізіп қана қоймай, тіркелмеген некені таңдауға ықпал етуі мүмкін деп болжайды. Бұл ретте Қазақстан қоғамында тіркелмеген некелер экономикалық тұрғыдан тіркелгендерге қарағанда қолайлылығы аз, және бірқатар проблемалар мен конфликті бойынша мұндай одақтардағы қатынастар неғұрлым алаңдатарлық болып көрінеді.

Тағы бір айта кететін жайт, қазақстандық отбасын жалпылама сипаттауға тырысумен байланысты жағдай. Корреляцияны талдау кезінде бірқатар ұқсас сәттер анықталады, бірақ этникалық бөліністе жағдай біркелкі емес. Қазақстандық қоғамдағы отбасы институты модернизациядан өтіп жатқанына қарамастан, ең алдымен құндылықтар мен көзқарастарға байланысты кейбір маңызды айнымалылар әртүрлі этностардағы отбасыларда бір-біріне ұқсамайды. Мұндай отбасылардағы динамика мен даму әр түрлі. Бұл әсіресе салыстырмалы түрде қазақ және орыс отбасыларында байқалады.

Біз пандемияның Қазақстандағы отбасыларға әсерінің ұзақ мерзімдегі салдарымен бетпе-бет келуіміз мүмкін. Дегенмен, қазіргі уақытта қазақстандық қоғамдағы отбасы-неке саласындағы жағдайды байыпты, көп өлшемді, ұзақ мерзімді талдауға негіз бола алатын маңызды мәліметтер бар.

2. БАЛА ТӘРБИЕСІ МЕН ҚАУІПСІЗДІГІ

2.1 Балаларды тәрбиелеудегі негізгі құндылықтар мен проблемалар

Ата-аналармен өткізген уақыт – бақытты балалық шақтың ең құнды ресурстарының бірі. Мәліметтер көрсеткендей, респонденттердің ата-аналарының жартысы үнемі балаларымен бірге, бұл топтағы ер мен әйелдің, яғни әке мен ананың қатынасы 1:2. Бұл топта ажырасқан респонденттер саны ең аз болып келеді. Шектеу шараларына байланысты көптеген отбасылар көп уақытты бірге өткізе бастаған, 2020 жылмен салыстырғанда 2021 жылы бұл индикатордың 50,3% дейін төмендеуі байқалды. Сонымен бірге бүкіл отбасымен жиналып, бос уақытын балаларымен күніне кем дегенде бір рет өткізетін респонденттердің үлесі 32,7%, ал әр демалыс және мереке күндері 8,3% өсті. Респонденттердің 4,3% балаларымен аптасына екі-үш рет уақыт өткізеді. Жалпы алғанда, сауалнамаға қатысқан респонденттердің тек 3,6% балаларымен өте сирек уақыт өткізеді - айына екі-үш рет немесе одан аз, және бұл соңғы үш жылдағы ең төменгі көрсеткіш (*16-кесте*). Балалармен кездейсоқ кездесулерді - күніне бір рет немесе одан аз уақытты бөлетін нұсқаны ер адамдар көп атап өтеді.

16-кесте

Екі жылда «Бос уақытыңызды балаларыңызбен қаншалықты жиі өткізесіз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Жауап нұсқалары	Таңдау саны, %		
	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.
Мен үнемі балалармен	48,2	57,9	50,3
Күн сайын бірге болуға тырысамыз	20,7	27,1	32,7
Аптасына 2-3 рет балаларыммен уақыт өткіземін	6,9	5,2	4,3
Әр демалыс және мереке күндерін бірге өткіземіз	10,4	5,6	8,3
Айына 2-3 рет бүкіл отбасымен демаламыз	2,5	0,7	1,4
Біз тек мерекелерде бірге уақыт өткіземіз	4,7	1,4	0,9
Сирек, жылына бірнеше рет бос уақытымды балалармен өткіземін	4,5	0,9	1,3
Бос уақытымды ешқашан балалармен өткізбеймін	0,8	0,2	0,4
Жауап беруге қиналамын	1,3	0,9	0,5

Респонденттерге, сондай-ақ, «Балаларыңызбен көбірек уақыт өткізуге не кедергі?» сауалы қойылды. Респонденттердің жартысына жуығы бұған ештеңе кедергі келтірмейтінін айтты (48,5%). Сауалнамаға қатысқандардың 40% жұмыстағы жүктемені кедергі ретінде көрсетті. Респонденттердің 14,2% үй жұмыстарының көптігіне байланысты бос уақыттың жетіспеуі себеп болған. Сауалнамаға қатысқан әрбір оныншы адам мұның себебі балалармен белсенді демалыс үшін қаржының жетіспейтіндігін айтады. Шамамен 4,5% респондент балаларды секцияларға, үйірмелерге беруді қалайды, өйткені ол жерде барлық мүмкіндік жасалған. Екі жылдағы сауалнама көрсеткендей балалармен қарым-қатынасқа әсерін тигізетін ең басты кедергі – жұмыс жүктемесі (*17-кесте*).

17-кесте

Екі жылда «Балаларыңызбен көбірек уақыт өткізуге не кедергі?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Жауап нұсқалары	Таңдау саны, %
Жұмыстағы жүктелім	39,3
Үй жұмыстарының көптігіне байланысты уақыттың жетіспеуі	14,2
Балалармен белсенді демалысқа қаржының болмауы	9,2
Балаларды балаларға арналған секцияларға, үйірмелерге бергенді жөн санаймын, өйткені онда қажеттінің барлығы бар	4,5
Ауру	1,1
Менің балаларымды үлкен туыстар (әжелер, аталар) тәрбиелейді	3,6
Ата-аналардың педагогикалық дағдыларының болмауы	1,8
Олармен ортақ тіл таба алмаймын	1,8
Менің балаларыммен қызығушылығым әртүрлі	1,1
Ештеңе кедергі келтірмейді	48,5
Басқа	2,2
Жауап беруге қиналамын	0,9

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

18 жасқа дейінгі балалар өсетін отбасыларда 2020 жылы оларға ең алдымен еңбекқорлық құндылықтары (64,1%) және үлкендерге құрмет (54,9%) үйретілді. Өзін-өзі бағалау (28,5%) және өзіне деген сенімділік (20,6%) құндылықтары осы иерархияда үшінші және төртінші орынды иеленді. Одан әрі патриотизм (16,4%) және әділеттілік (16,2%), қиын жағдайларға бейімделу қабілеті және өзін-өзі дамыту (13,7%), басқа адамдарға көмектесу (12,6%) балаларды тәрбиелеу үшін маңызды құндылықтар тізімінде 9 орынға ие болды.

2021 жылы сауалнама құндылық жүйесінің өзгеруін тіркеді. Рейтингтегі бірінші орындар өзгеріссіз қалды, дегенмен көптеген көрсеткіштер ауытқуларға ұшырады. Осылайша, «рухани өсу» құндылықтарын еске салу жиілігі 6,0%-дан 19,1% дейін, 28,5%-43,0% – «өзін-өзі бағалау», 20,6%-37,6% – «өзіңізге деген сенімділік», 16,2%-5,9% – «әділеттілік», 13,7%-ден 20,1% дейін – «өзін-өзі дамыту» осы нәтижелерден бастап өсті. «Үлкендерге құрмет», «даралық» (әрбір оныншы ата-ана бұған ұмтылады), «басқа халықтар өкілдерінің мәдениетін, тілдерін, дәстүрлерін құрметтеу», «қаражатпен өмір сүру қабілеті» құндылықтарын өз балаларына сіңіретін респонденттердің үлесі соншалықты үлкен болмады. «Патриотизм» (16,5%), басқа адамдарға көмектесу (11,7%), «Бостандық» (5,6%) сияқты құндылықтар тарапынан жағдай өзгерген жоқ (18-кесте).

18-кесте

Екі жылда «Сіз балаларыңызда ең алдымен қандай құндылықтарды тәрбиелейсіз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Жауап нұсқалары	2020 ж.	2021 ж.
Өзін-өзі құрметтеу	28,5	43,0
Үлкендерге құрмет	54,9	61,3
Еңбекқорлық	64,1	61,0
Сенімділік	20,6	37,6
Патриотизм	16,4	16,5

Басқа адамдарға көмектесу	12,6	11,7
Бостандық	6,0	5,6
Әділдік	16,2	25,9
Даралық	6,7	9,5
Рухани өсу	6,0	19,1
Өзін-өзі дамыту	13,7	20,1
Басқа халықтар өкілдерінің мәдениетін, тілдерін, дәстүрлерін құрметтеу	5,2	7,2
Қаражатпен өмір сүру мүмкіндігі	3,4	5,8
Қиын жағдайларда бейімделу қабілеті	13,7	11,5
Жоғарыда аталғанның барлығы	0,7	0,7
Әдептілік	-	0,4
Жауапкершілік	-	0,2
Отбасылық құндылықтар	-	0,2

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

Ата-аналардың балаларға деген алаңдаушылығын не тудырады? Балалар қауіпсіздігінің қандай проблемалары отбасыларда жиі кездеседі? Біріншіден, соңғы сауалнаманың қорытындысы бойынша тізімдегі барлық проблемалар бойынша ата-аналардың алаңдаушылығы орта есеппен 2 (екі) есеге өсті. Ерекшелік - медициналық қызметтің сапасы, ол 2020 жылы елдегі пандемия деңгейінің жоғарылауында ата-аналардың алаңдаушылығының негізгі себептері бойынша бірінші орынға шықты. Екіншіден, пандемия жылы проблемалар рейтингісін екі тәуелділік толықтырды, олардың айтылу жиілігі 50% асып түсті. Осылайша, респонденттер балалардың әлеуметтік желілерге, Интернетке тәуелділікке (53,3%) және виртуалды ойындарға телефонға / планшетке / компьютерге тәуелділікке (49,4%) алаңдайды. Көріп отырғаныңыздай, тәуелділіктің химиялық емес түрлерімен, яғни Интернетке аддикциямен байланысты тәуекелдер артып келеді. Дәрі-дәрмектің сапасының төмендігі, дәрігерге жүгіну жиілігінің төмендеуіне қарамастан (43,3%) негізгі проблемалардың бірі болып қала береді. Ересектердің ықпалына, жат ересектер мен баланың арасындағы қарым-қатынасқа байланысты балалардың қауіпсіздігіне қатысты проблемалар өзекті болды. Олардың ішінде баланың білім беру мекемесіне бару кезінде бөтен адамдардан физикалық қорғанысы (31,0%), мұғалімдердің ғана емес, сыныптастарының, орта мектеп оқушыларының да бопсалауы (31,4%), тәрбиешінің / мұғалімнің физикалық зорлық-зомбылығы (28, 5%), тәрбиеші / мұғалім тарапынан моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық (28,4%) (19- кесте).

19-кесте

«Сіздің балаларыңызға қатысты қандай мәселелер алаңдатады?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Жауап нұсқалары	2020	2021
Оқу орнына барған кезде баланың бейтаныс адамдардан физикалық қорғалуы	31,0	38,1
Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты физикалық зорлық-зомбылық	17,7	28,5

Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық	17,1	28,4
Сыныптастар, жоғары сынып оқушылары, мұғалімдер тарапынан балаларыңызға қатысты қорқытып алу (ақша, заттар)	13,4	31,4
Балалардың үйден кетуі	8,5	20,5
Есірткі	10,6	23,5
Темекі шегу	10,1	24,6
Алкогольді ішу	8,1	23,5
Ерте жыныстық өмір	9,2	23,3
Суицидтік мінез-құлық	8,3	21,7
Виртуалды ойындарға тәуелділік (телефонда / планшетте / компьютерде)	29,4	49,4
Әлеуметтік желілерге, интернетке тәуелділік	37,5	53,3
Аға буынға құрметсіздік	19,7	22,6
Медициналық қызметтердің төмен сапасы	48,5	43,3

* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

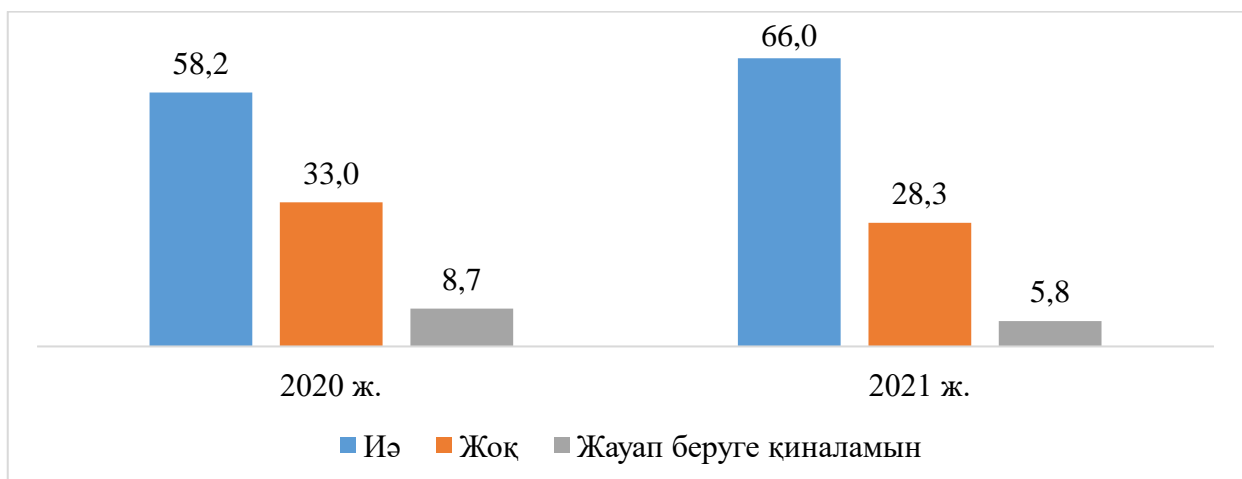
2.2 Халық бұқаралық санасындағы балаларға қатыгездік таныту, буллинг және жасөспірімдер агрессиясы мен ауытқуларының көздері

Жүргізілген зерттеу аясында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты, буллинг және жасөспірім агрессиясының көздерін зерттеуге бағытталған сұрақтар блогы қолданылды.

Ең алдымен, отбасындағы балалардың қауіпсіздігін зерттеуге бағытталған сұрақтар тобынан бастайық. Осы сұрақтар тобы шеңберіндегі бірінші сұрақ келесідей қойылды: «Сіздің ойыңызша, біздің қоғамда отбасындағы балаларға қатысты қатыгездік мәселесі бар ма?». Сауалнама мәліметтері бойынша респонденттердің 66,0% біржақты оң жауап берді, 28,3% қазақстандық отбасыларда балаларға қатысты қатыгездік мәселесі бар екендігімен келіспейді. 2020 жылмен салыстырғанда отбасындағы балаларға қатыгездік көрсету мәселесіне қатысты алаңдаушылық көрсеткіші 7,8%-ға өсті (8-диаграмма).

8-диаграмма

Екі жылда «Сіздің ойыңызша, біздің қоғамда отбасындағы балаларға қатысты қатыгездік мәселесі бар ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Білім деңгейіне қатысты корреляцияларға жасалған талдау қазақстандық отбасыларда балаларға қатысты зорлық-зомбылық мәселесі бар деген пікірмен келіскен респонденттердің үлесі білім деңгейі бойынша іс жүзінде айрықшаланбайтынын көрсетті. Бірақ, мұндай проблеманың жоқтығына деген сенімділік респонденттердің білім деңгейі жоғарылаған сайын төмендейді.

Этникалық ерекшелік те бұл мәселені қабылдауға ықпал етеді – орыс және басқа этностардың өкілдері (81,2% және 73,1%) қазақ этносының өкілдеріне (62,4%) қарағанда балаларға қатысты қатыгездік мәселесі жиі кездеседі деп мәлімдейді.

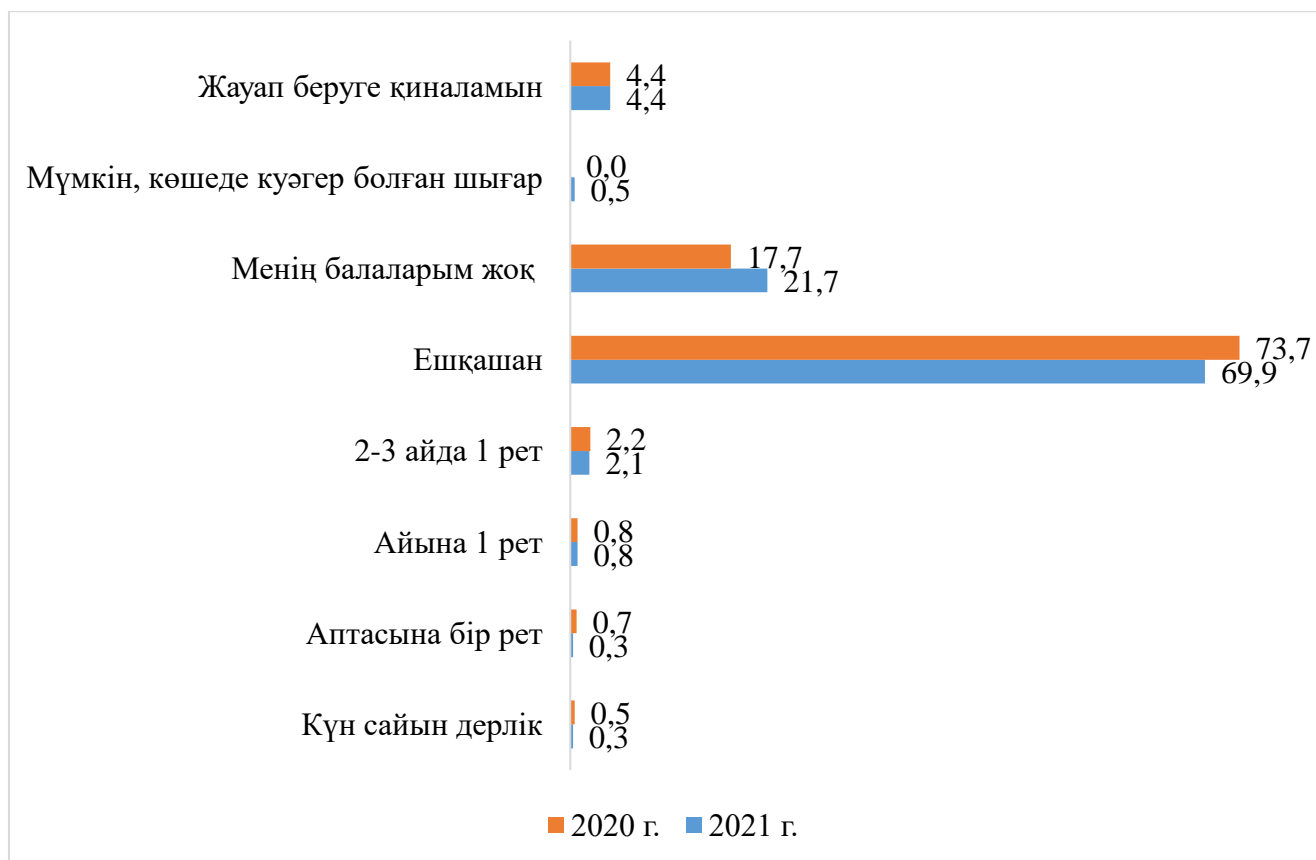
Сонымен қатар балаларға қатысты қатыгездік мәселесін қабылдау әртүрлі отбасылық жағдайы бар респонденттер тобында да ерекшеленеді. Ең жоғары үлес бейресми некеде тұрған (75,4%) және ажырасқан (73,3%) респонденттер топтарында байқалады. Соңғысы жанама түрде балаларға қатысты физикалық немесе басқа да зорлық-зомбылық эпизодтары бұзылған некеде болғанын және ажырасудың себептерінің бірі болуы мүмкін деп айтуға болады.

Өңірлік бөліністегі мәліметтерді талдау жергілікті халықтың қазақстандық қоғамда отбасылардағы балаларға қатыгездікпен қарау мәселесінің бар екендігіне деген сенімділігінің өте жоғары көрсеткіштерін анықтайды. Елдің көптеген өңірлеріндегі халық осылай деп санайды – 17 өңірдің 14-і 50% асады. Бұл мәселеде көшбасшы өңірлер айқын ерекшеленеді: Батыс Қазақстан (100,0%), Маңғыстау (92,1%), Қызылорда (81,3%) және Қостанай (81,0%) облыстары.

Әрі қарай, респонденттерге балаларының қаншалықты жиі өздеріне немесе құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа да зорлық-зомбылықтың объектісі немесе куәгері болғаны туралы сұрақ қойылды. Респонденттердің 69,9% осындай фактілерді жоққа шығарды. Респонденттердің 4,0% осы сауалнамада олардың балаларына қатысты жасалған зорлық-зомбылық тәжірибесінің болуын мойындайды. Соңғы үш айдағы зорлық-зомбылық эпизодтарының жиілігі – көп жағдайда 2-3 айда 1 рет (2,1%). Өткен жылмен салыстырғанда, балалары ешқашан физикалық зорлық-зомбылықтың нысаны немесе куәгері болған жоқ деп мәлімдеген респонденттер үлесінің аздап төмендегені байқалады (9-диаграмма).

9-диаграмма

Екі жылда «Соңғы үш айда сіздің балаларыңыз өздеріне немесе құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықтың нысаны немесе куәгері болды ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы куәліктердің ең азы табыс деңгейі «Өзімнен ештеңе аямаймын, бәріне ақша жеткілікті» респонденттер тобында – 1,8%, сондай-ақ табыс деңгейі «Қажетті тамақ пен киім-кешек алуға, коммуналдық қызметтерді төлеуге ақша жеткілікті, жинақтауға ақша қалмайды» (2,4%) тобында байқалды (сандар респонденттердің осы тобындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық эпизодтарының жиілігі бойынша жауаптарды қорытындылау арқылы алынған).

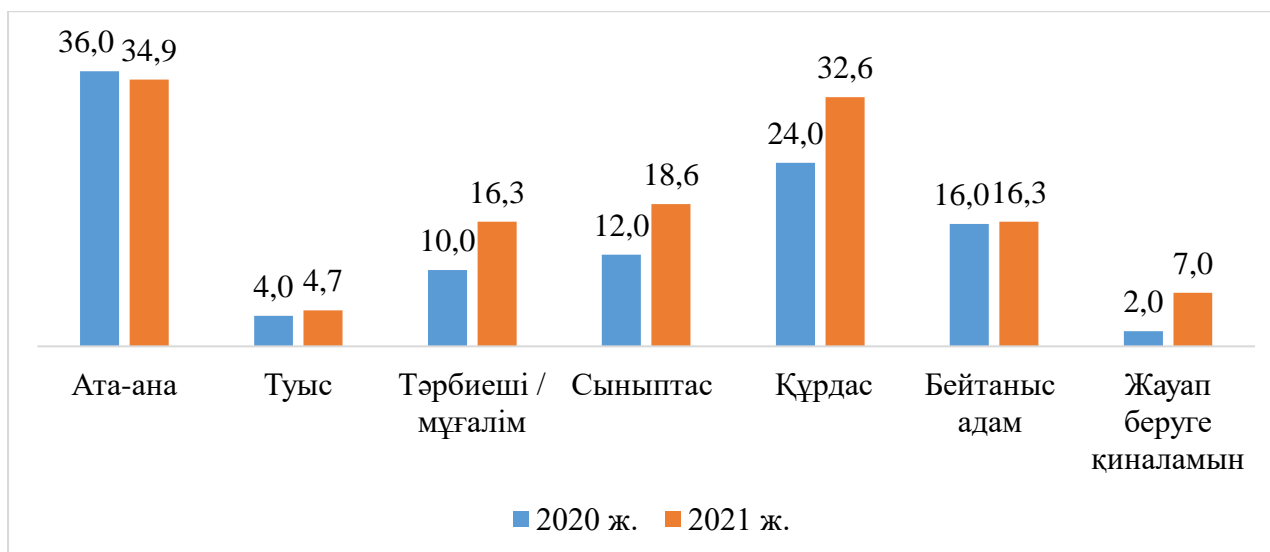
Этникалық бөлініс бойынша мәліметтер соңғы үш айда балалармен болған зорлық-зомбылық эпизодтары туралы айтылғанның ең аз көрсеткіштердің орыс респонденттер тобында кездескенін көрсетеді (оң жауаптарды қорытындыдау жиынтығы бойынша 1,0%). Қазақ респонденттер мен басқа этностар тобында ұқсас көрсеткіш іріктеме бойынша жалпы көрсеткіштен (тиісінше 3,8% және 4,2%) асады. Сонымен бірге, қазақ ұлтының респонденттері арасында зорлық-зомбылықтың кез-келген жағдайын жоққа шығаратындардың үлесі көп.

Әрі қарай, респонденттерден балаларына немесе құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа да зорлық-зомбылықтың кім жасағанын анықтады. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, 34,9% жағдайда зорлық-зомбылық субъектілері – ата-аналар, 32,6% жағдайда – құрдастар, 18,6% жағдайда – сыныптастар, 16,3% жағдайда – тәрбиешілер/мұғалімдер немесе бөтен адам, 4,7% жағдайда – туыстар. Бұл ретте сұралғандардың шамамен 7,0% осы сұраққа жауап беруге қиналды. Өткен жылмен салыстырғанда құрдастарының,

сыныптастарының және мұғалімдердің/тәрбиешілердің зорлық-зомбылық субъектісі ретінде аталу жиілігі едәуір өсті (10-диаграмма).

10-диаграмма

«Балаларыңызға немесе олардың құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықты кім жасады?» сұрағына екі жылдық жауаптардың бөлінуі, %

Осы жылы сауалнамаға балаларға деген буллинг (құрдастарымен баланы/жасөспірімді қудалау/қорлау) туралы сұрақтар енгізілді. Буллинг (қорлау) – балалардың мектепте жиі кездесетін өзекті мәселелерінің бірі.

Алынған мәліметтер сауалнамаға қатысқан халықтың едәуір бөлігі бұл проблема туралы білетіндігін және оны өте маңызды деп санайтындығын көрсетеді. Халықтың жартысынан көбі буллингті мақсатты түрде шешу керек деп санайды. Әрбір оныншы респондент бұл проблема екендігін мойындайды, бірақ оған тым аса назар аударылған деп санайды (9,9%). 7,7% буллингті проблема ретінде емес, есеюдің ажырамас бөлігі ретінде қабылдайды. Яғни, респонденттердің жалпы 72,2% буллинг сияқты құбылыс туралы жалпы түсінікке ие, және де олардың көпшілігі буллингтің балалардың өмірінде орынды емес екеніне сенімді.

Сонымен бірге, респонденттердің 24,1%, яғни әрбір төртінші адам буллингтің не екенін білмейді (11-диаграмма). Халықтың осы санатының әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары қандай? Мұнда ер адамдар әйелдерге қарағанда 2(екі) есе көп (10,4%). Қазақ ұлтының респонденттері (26,0%) орыс немесе басқа ұлттарға (19,8% және 16,9%) қарағанда жиі кездеседі. Экономикалық жағдай тұрғысынан алғанда аз қамтылған респонденттер тобында (28,2%) және табысы орташа деңгейдегі топта (26,0%) хабардар болмау жоғары. Жасы, елді мекен типі және білім деңгейі бойынша айтарлықтай корреляциялар табылған жоқ. Өңірлік бөліністе балаларды қудалау мәселесі туралы білмейтін халық үлесі бойынша Ақтөбе (50,9%), Шығыс Қазақстан (45,8%) облыстары және Нұр-Сұлтан қаласы (58,9%) алдыңғы орында.

11-диаграмма

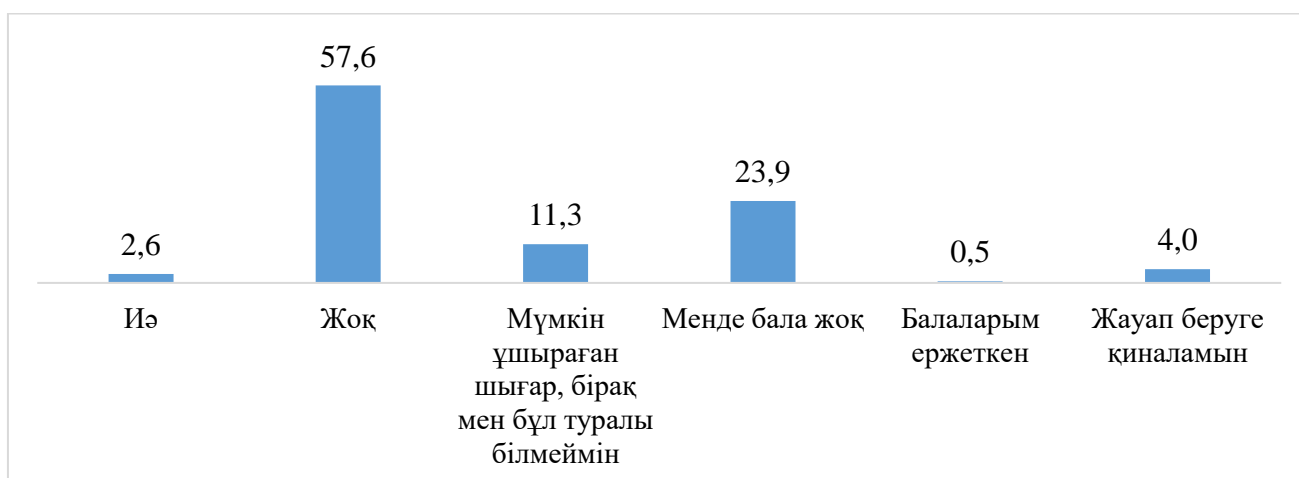
«Сіздің ойыңызша, балалар буллингi (кұрдастарының баланы / жасөспiрiмдi қорқытуы) – бұл проблема ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Респонденттердің 2,6% баласының/балаларының буллингке ұшырағанын мойындады. Кәмелетке толмаған балалардың ата-аналары болып табылатын респонденттердің бұл үлесі 3,6% құрайды. Жалпы іріктеменің 11,3% «Мүмкін ұшыраған шығар, бірақ мен бұл туралы білмеймін» нұсқасын таңдады, іріктеме құрылымындағы кәмелетке толмаған балалардың ата-аналарының саны 15,8% құрайды (12-диаграмма).

12-диаграмма

«Сіздің балаңыз басқа балалардың қорлауына ұшырады ма?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Кестеде зерттеуге қатысушылардың жасөспірімдердің агрессивті ғадетін қандай себептер туғызады деген сұраққа жауаптарының топтастырылуы келтірілген. Жүргізілген әлеуметтанулық сауалнамада жасөспірімдердің агрессивтілігі мен деструктивті ғадетінің себептері отбасылық ортада дұрыс

негізделеді: ата-аналардың жылуы мен назарының болмауы (43,9%) және отбасындағы агрессивті ғадеттің үлгілері (40,3%); ата-аналардың авторитаризмі (12,9%) және отбасында шектеулердің болмауы (16,2%) сияқты ұқсас жауаптарды осы топқа жатқызуға болады. Респонденттердің пікірінше, виртуалды ойындар (34,8%), жаман әдеттер (32,5%) және теледидардағы, интернеттегі зорлық-зомбылық көріністері (25,8%) маңызды болып табылады. Респонденттердің 19,1% өтпелі кезең деп аталатын жас ерекшеліктерінің рөлін атап көрсетеді (20-кесте).

20-кесте

«Жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқына қандай себептер әкеледі деп ойлайсыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Жауап нұсқалары	2021 ж.	2020 ж.
Авторитарлық, қатал ата-аналар	18,3	12,9
Отбасында шектеулердің болмауы	17,1	16,2
Ата-аналардың балаларға деген жылуы мен назарының болмауы	45,8	43,9
Отбасындағы агрессивті мінез-құлықтың мысалы	29,1	40,3
Зиянды әдеттер (маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар)	24,3	32,5
Қолайсыз мектеп ортасы	16,8	12,7
Виртуалды ойындар (компьютерде / телефонда)	24,7	34,8
Теледидардағы, интернеттегі зорлық-зомбылық көріністері	17,0	25,8
Жеке қасиеттер	8,9	9,5
Өтпелі жас	25,0	19,1
Қалаған мен нақты арасындағы сәйкессіздік	5,0	3,7
Жоғарыда аталғанның барлығы	0,3	0,5
Материалдық жағдайы бойынша дискриминация	-	0,1
Тәрбиенің жетіспеуі	0,1	-
Жауап беруге қиналамын	2,7	1,6

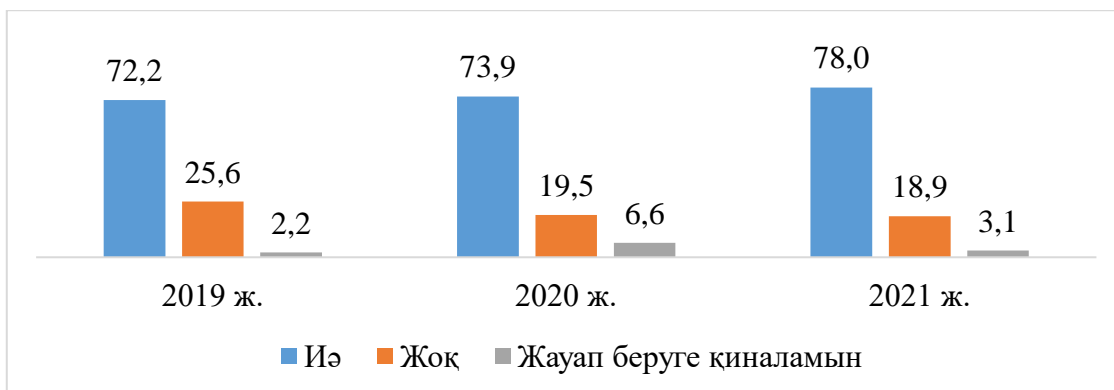
* Жауаптардың сомасы 100% асады, себебі респондент жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алды.

2.3. Балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид мәселесін халықтың қабылдауын талдау.

Балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид проблемасын зерттеу мақсатында сауалнама аясында бірқатар сұрақтар қойылды, олардың ішінде: «Жасөспірім кезеңінде ұлдар мен қыздар арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупі арта түсетінін білесіз бе?». Анықталғандай, респонденттердің көпшілігі бұл туралы біледі – 78,0% оң жауап берген. Алайда, бұл туралы ештеңе білмейтін респонденттердің үлесі айтарлықтай: әрбір бесінші респондент теріс жауап берді. Бұл сұрақ респонденттердің тек 6,6% жауап беруге қиындық тудырды. Үш жыл ішінде халықты хабардар ету мәселесінде оң динамика байқалып отырғанын атап өту маңызды. 2019 жылы 72,2% сұраққа оң жауап берді, бұл 2021 жылғы көрсткіштен 5,8% аз (13-диаграмма).

13-диаграмма

«Жасөспірім кезеңінде ұлдар мен қыздар арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупі арта түсетінін білесіз бе?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %, елді-мекен типі бөлінісінде.

Респонденттер өз-өзіне қол жұмсау жағдайларына, өз-өзіне қол жұмсау әрекеттеріне немесе балалық және/немесе жасөспірім кезіндегі туыстары мен таныстарының арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупіне тап болды ма деген сұрақ қойылды. Мәліметтер респонденттердің 14,3% осындай жағымсыз тәжірибе болғанын көрсетеді. Өткен жылмен салыстырғанда, бұл көрсеткіш үштен бірге өсті. Зерттеуге қатысушылардың көпшілігінде мұндай тәжірибе жоқ (82,9%), бұл қоғамның жоғары стигматизациясына байланысты суицид жағдайында «үнсіздік пердесіне» тиесілі болуы мүмкін.

Материалдық әл-ауқат деңгейі бойынша бөлініс табысы төмен және кедейлік шегінен төмен респонденттер тобында (18,0% және 17,9%), сондай-ақ ұзақ мерзімді тауарларды сатып алуға мүмкіндік беретін кірістері бар топта (16,4%) «иә, тап болдым» жауап нұсқасын таңдаудың ең жоғары көрсеткіштерін көрсетеді.

Этникалық бөліністе, іріктеме бойынша орташа 14,3% болғанда, орыс ұлтты респонденттер (18,8%) мен басқа этностардың өкілдері (21,2%) арасында балалар арасындағы суицидпен жеке тап болу туралы сұраққа жауаптардағы оң таңдауының жоғары көрсеткіштерін атап өтуге болады. Қазақтар арасында бұл көрсеткіш 12,4% тең.

Жасөспірімдік суицид әртүрлі факторларға негізделуі мүмкін. Сауалнама аясында респонденттерге жасөспірімдерді өз-өзіне қол жұмсауға итермелейтін бірқатар себептер айтылды және олардың негізгі деп санайтындарын таңдау ұсынылды. Респонденттердің пікірлері әркелкі болды, бірақ ең көп дауыс алған алты факторды бөліп көрсетуге болады. Олардың ішінде: ата-аналар тарапынан түсінбеушілік, немқұрайлық (41,7%), физикалық, моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық (30,0%), есірткі, алкоголь (27,2%), компьютерлік немесе желілік тәуелділік, геймерлер проблемалары (26,3%), айналасындағылардың түсінбеушілігі немесе немқұрайлығы (20,9%) және ата-аналардың ажырасуы (20,5%).

Статистикалық тұрғыдан алғанда, материалдық мәселелердің шешілмеуі (таңдаудың 10,0%), аурулар (9,4%), мектептегі шамадан тыс жүктеме (4,7%) сияқты проблемалар аса өзекті емес.

Респонденттер өздерінің жауаптары ретінде (анкетаның «басқа» бағанында) психологиялық проблемаларды, ерке-тотайлық, жақын адамының өмірінен өтуін, теледидардағы зорлық-зомбылық демонстрациясын атады.

Қорытынды. 2021 жылға сәйкес отбасылардың өмірі бұрынғы арнаға орала бастайды, ата-аналардың балаларымен өткізген уақыт көрсеткіштері теңестіріле бастады және пандемияға дейінгі мәндерге жақындады. Жалпы алғанда, барлық респонденттердің тек 3,6% балаларымен өте сирек уақыт өткізеді – айына екі-үш рет және одан да аз, бұл үш жылдағы ең төменгі көрсеткіш.

Респонденттердің жартысына жуығы – ата-аналар балалармен уақыт өткізуге ештеңе кедергі келтірмейтінін айтады. Қалғандары үшін басты кедергі – бұл жұмыс жүктемесі және үй жұмыстарының көптігі.

Балалар бойына ең алдымен еңбексүйгіштік пен үлкендерді құрметтеу құндылықтарын, өзін-өзі бағалау мен өзіне деген сенімділік, әділеттілік, өзін-өзі дамыту, рухани өсуге деген ұмтылысты сіңіруге тырысады. Бала тәрбиесіндегі жеке құндылықтардың рөлі артты.

Пандемия балаларға қатысты мәселелерді ушықтырды. Ата-аналар жағдайлардың жартысында балалардың виртуалды тәуелділігі туралы алаңдайды: әлеуметтік желілерге, Интернетке және телефондағы/планшеттегі/компьютердегі виртуалды ойындарға тәуелділік. Оқу орындары қабырғасында балалардың қауіпсіздігі мен бостандығына қатысты алаңдаушылық артты.

Көптеген респонденттер қазақстандық қоғамда отбасындағы балаларды қатыгездікпен қараудың маңызды мәселесі бар екендігімен келіседі, өткен бір жыл ішінде мұндай пікірлер саны өсті. Респонденттердің шамамен 4% соңғы үш айда балаларының физикалық немесе өзге де зорлық-зомбылық объектісі немесе куәгері болғанын мойындайды. Көбінесе респонденттер мұндай зорлық-зомбылық эпизодтарының жиілігін 2-3 айда 1 рет деп бағалайды. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық субъектілері көбінесе ата-аналар, құрдастар және сыныптастар болып табылады, сонымен, мұғалімдер/тәрбиешілердің айтылу жиілігі де артты.

Сауалнамаға қатысқан респонденттердің 70% астамы буллинг деген не екендігі туралы түсінікке ие. Олардың көпшілігі буллингті маңызды проблема ретінде қарастырады және онымен күресу керек екеніне сенімді. Бұл ретте әрбір төртінші респондент балаларды қудалау дегеннің не екенін білмейтінін мойындайды. Сонымен бірге, халықтың 1/4 бөлігінде буллинг деген не екендігі туралы түсінік жоқ.

Қоғамның пікірінше, агрессивті ғадетті: ата-аналардың жылуы мен назарының болмауы, отбасындағы агрессивті ғадеттің үлгілері, виртуалды ойындар, жаман әдеттер мен теледидардағы, интернеттегі зорлық-зомбылық көріністері тудырады.

Балалар мен жасөспірімдер арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупі туралы ақпараттандырудың өсуімен қатар, суицид жағдайлары немесе әрекеттері туралы айту жиілігі де өсті. Жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсауының себептері туралы қатардағы азаматтардың түсініктері, ең алдымен, ата-аналардың түсінбеушілігі немесе немқұрайлылығы, физикалық және моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық, есірткі мен алкогольді ішімдік, компьютерлік тәуелділік, өзгелердің немқұрайлылығы және ата-аналардың ажырасуы сияқты факторлармен байланысты.

3. ОТБАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ ШАРАЛАРЫ ТУРАЛЫ ХАЛЫҚТЫҢ АҚПАРАТТАНУ ЖӘНЕ ОЛАРҒА ҚАТЫСУ ДЕҢГЕЙІ

Сұралғандардың арасында отбасын мемлекеттік қолдау шаралары бойынша ақпараттану көбінесе «естігенім бар» деген пікірмен сипатталады (орта есеппен барлық көрсетілген бағдарламалар мен төлемдер бойынша таңдаудың 44,2% құрайды). Бұл мәселе бойынша жақсы хабардар болған респонденттер орташа алғанда іріктеме бойынша 26,7% құрады, бірақ бұл ретте олардың өздері осы бағдарламалардың қатысушылары болған жоқ. Сауалнамада мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысушылардың үлесі 13,8% құрады. Негізінен, бұл жүктілікке, босануға және бір жасқа дейінгі бала күтіміне, жүктілік пен босануға байланысты демалыспен, үш жасқа дейінгі бала күтіміне байланысты төлемдер мен жәрдемақылар. Респонденттердің бұл тобында 9,3% көп балалы ана ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы алады; 7,7% АӘК алады, 5,0% «Бақытты отбасы» бағдарламасының, 4,2% жалдамалы тұрғын үйдің қатысушылары болып табылады (21-кесте).

21-кесте

«Сіз отбасын қолдау бойынша қандай мемлекеттік шараларды білесіз, естідіңіз немесе қатыстыңыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Мемлекеттік қолдау шаралары	Таңдау саны, %			
	Естігенім бар	Жақсы білемін, бірақ қатыспалым	Білемін, қатыстым	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
«Бақытты отбасы» тұрғын үй бағдарламасы	49,3	20,7	5,0	25,1
Сатып алу құқығынсыз жалға берілетін тұрғын үй	44,7	22,3	4,2	28,8
Атаулы әлеуметтік көмек	49,4	24,9	7,7	18,1
Баланың туылуына арналған бір реттік төлем	41,5	25,7	22,7	10,1
Жүктілік және босану бойынша төлем	40,3	27,7	21,6	10,5
Жұмыс істемейтін аналарға арналған 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша жәрдемақы	41,8	28,7	19,1	10,4
Жұмыс істейтін аналар үшін 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша төлем	41,6	28,4	16,0	14,0
Көп балалы аналарға ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы	48,1	30,8	9,3	11,8
Декреттік демалыс	42,3	28,4	18,7	10,7
Бала 3 жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс	42,7	29,1	14,0	14,1
Іріктеме бойынша орташа көрсеткіш	44,2	26,7	13,8	15,4

2021 жылғы мәліметтер мемлекеттік бағдарламалар мен қолдау шараларының жұмысы туралы ақпараттың негізгі көзі интернет пен әлеуметтік желілер болғанын көрсетті (ағымдағы жылдық таңдаудың 52,4%). Өсім 61

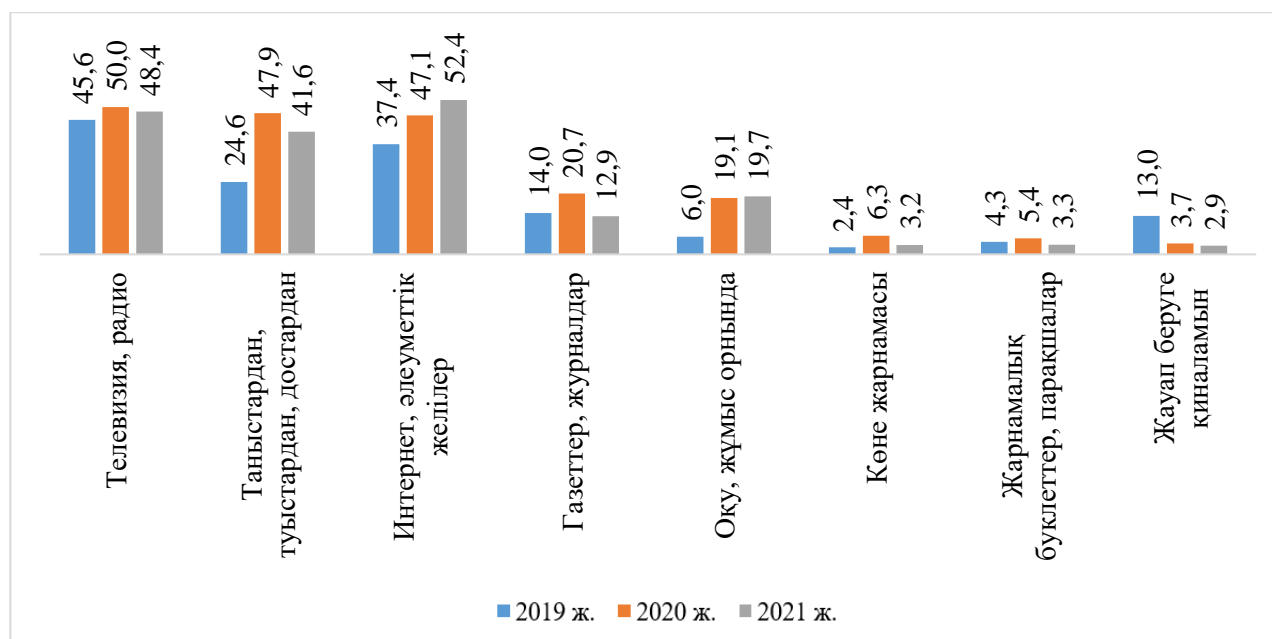
жастан асқан респонденттерден басқа үш жас тобында болды. Айтып кету керек, ауылдарда теледидар бұрынғысынша ең өзекті ақпарат көзі болып қала береді, оның рөлі жыл ішінде өсті. Қалаларда, керісінше, интернет көздерін көбірек пайдаланылады, бір жыл ішінде олар жиірек қолданысқа ие болды.

Үш жылда алғаш рет бірінші орынды теледидар мен радио алды - 48,4% құрады. Үшінші орында - «ауызша ақпарат жеткізу», таныстар, туыстар, достар (ағымдағы жылғы таңдаудың 41,6% құрады). Сұралғандардың 19,7% жұмыс немесе оқу орны бойынша ақпарат алады. Газеттер мен журналдардан, олардан респонденттердің 12,9% ғана отбасын мемлекеттік қолдау мәселелері бойынша ақпарат алады.

Көрсеткіштерді талдау виртуалды ресурстар есебінен, бірінші кезекте қала тұрғындары арасында хабардарлықтың айтарлықтай өсуі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Жұмыс немесе оқу орны бойынша кеңес беру өзекті ақпарат көзі болып қала береді. Бірақ газеттер мен журналдар, жақын адамдар шеңбері, сондай-ақ теледидар мен радио арқылы танымал болуы азаматтардың хабардарлығын қалыптастыруда кең таралмаған және тиім болмады (14-диаграмма).

14-диаграмма

Екі жылда «Мұндай бағдарламалар туралы қайдан білесіз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

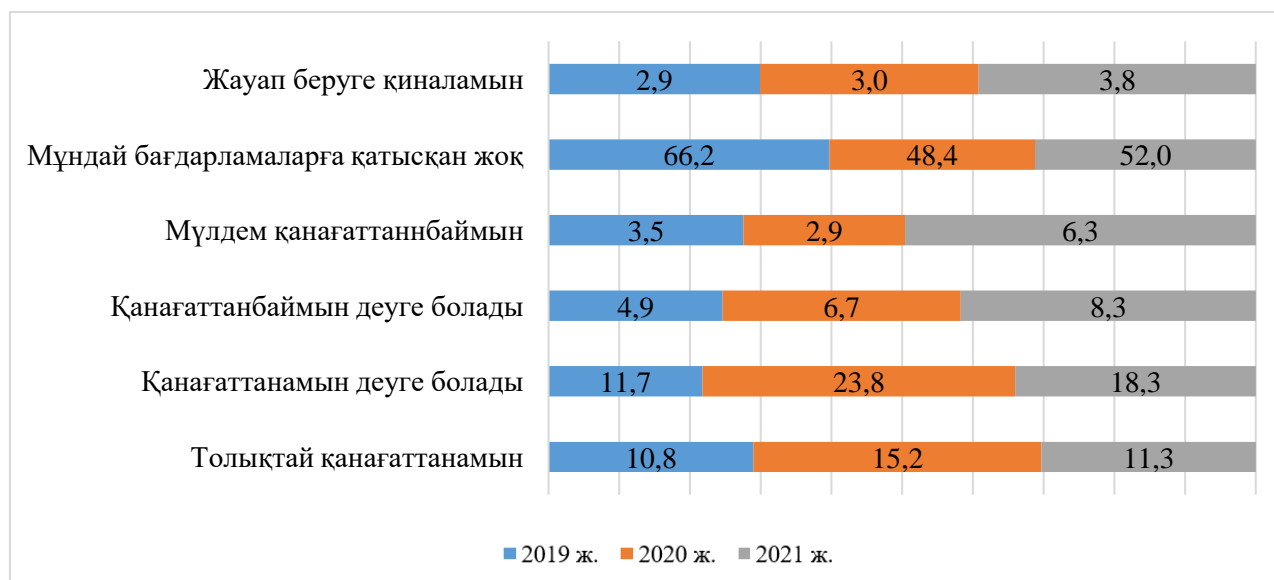
2020 жылы 2019 жылмен салыстырғанда отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға қатысушылардың қанағаттанбау көрсеткіштері өсті: нәтижелерге толықтай қанағаттанбағандардан 3,4% артық (6,3%); көрсетілген бағдарламаларға қатысумен қанағаттанбадым деуге болады деушілер 1,6% өсті (8,3%). «Толықтай қанағаттанамын» және «қанағаттанамын деуге болады» көрсеткіштерінің 9,4% (29,6%) төмендеуі байқалды. Қалалардағы респонденттер, тұрғын үй жалдағандар немесе ата-анасымен/туыстарымен тұратындар, сондай-ақ ажырасқан респонденттер бұл шараларға көбірек наразы. Қолдау шараларына қанағаттанбау респонденттердің табыс деңгейіне тікелей пропорциялық өсуде. Қанағаттанбаған азаматтардың ең жоғары деңгейі

Маңғыстау облысында (70,0%), Нұр-сұлтан қаласында (50,7%), Ақмола облысында (43,1%) тұрады.

Бұл ретте отбасын мемлекеттік қолдау шараларына қатысқан респонденттердің үлесі (52,0%), негізінен қалалардағы халықтың және ажырасқандардың есебінен өсті (15-диаграмма).

15-диаграмма

Екі жылда «Егер сіз отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға қатыссаңыз, алынған көмекке қаншалықты қанағаттанасыз?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Жас отбасылар, толық емес отбасылар, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар, көп балалы отбасылар, қарт адамдар, басқа респонденттер секілді халықтың мемлекеттік қолдауын «көмек толық көлемде көрсетілмейді» (47,0%) нұсқасы арқылы жиі бағалады.

Сауалнамаға қатысқандардың 28,3% «иә, мемлекет бұл санатты жақсы қолдайды» деген пікірді ұстанады.

Респонденттердің 24-25% пікірі бойынша мемлекет толық емес отбасылар, жас отбасылар және қарт адамдар үшін ештеңе жасамайды деген пікір ұстанды. Өткен жылы халықтың барлық әлеуметтік осал санаттарына қатысты «мемлекет бұл санат үшін ештеңе жасамайды» ұстанымын ұстанатын респонденттердің үлесі едәуір өсті, тек бір ғана санатқа, оның ішіндегі көп балалы отбасылар үшін орташа мәннен айтарлықтай ауытқулар мемлекеттің күш-жігерін неғұрлым оң бағалау бағытында байқалады.

Жауаптарды талдауға сүйене отырып, толық емес және жас отбасыларды қолдау мемлекеттік әлеуметтік қолдау жүйесіндегі ең әлсіз нүкте деп қорытынды жасауға болады. Өткен жылы қорытынды шешімдер қарттар санатына енгізілді. Биылғы жылы Кәрілік мемлекеттік қолдау саясатындағы әлсіз буын ретінде қабылданады, бірақ толық емес және жас отбасыларда жағдай күрт нашарлады (22-кесте).

22-кесте

«Сіз келесі санаттарға мемлекеттік қолдауды жеткілікті деп санайсыз ба?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %

Отбасы санаттары		Иә, мемлекет бұл санатты жақсы қолдайды	Көмек толық көлемде көрсетілмейді	Мемлекет бұл санат үшін ештеңе істемейді	Жауап беруге қиналамын
Жас отбасылар	2020 ж.	31,2	48,5	13,8	6,5
	2021 ж.	18,3	48,1	24,4	9,3
Толық емес отбасылар	2020 ж.	31,5	46,7	14,7	7,2
	2021 ж.	18,3	46,5	24,2	10,9
Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар	2020 ж.	34,8	48,3	10	6,9
	2021 ж.	23,5	47,9	16,8	11,8
Көп балалы отбасылар	2020 ж.	42,2	44,1	8,5	5,3
	2021 ж.	29,5	48,4	12,5	9,5
Қарт адамдар	2020 ж.	28,4	47,5	16,4	7,6
	2021 ж.	20,5	44,0	24,9	10,7
Іріктеме бойынша орташа көрсеткіш	2020 ж.	33,6	47,0	12,7	6,7
	2021 ж.	28,3	47,0	16,2	8,4

Респонденттерге олардың қажеттілігі туралы өз пікірлерін білдіру үшін отбасын қолдаудың бірқатар шаралары ұсынылды. Барлық шаралар бойынша жиналған дауыстар кем дегенде 2/3 бөлігін жинады және респонденттердің санасында өзекті болды. Шаралардың ішіндегі абсолютті көшбасшылар – қолжетімді тұрғын үй бағдарламаларымен қамтамасыз ету (90,9%), балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер енгізу (ана капиталы, әр балаға төлемдер және т.б.) (90,2%), бала күтімі жөніндегі жәрдемақы мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту (89,9%). Сондай-ақ, топ-5 шараларға әлеуметтік қолдау (балабақшаға жеңілдіктер, тегін тамақтану, тегін қоспалар, памперстер беру және т.б.) (88,2%) және бала ауырған жағдайда оның күтімі бойынша еңбекке жарамсыздық парағын алуға мәжбүр болған ата-аналар үшін төлемдер мөлшерін арттыру (86,6%) кіреді (23-кесте).

23-кесте

«Сіздің ойыңызша, қазақұстандық отбасыларға қандай қолдау шаралары қажет?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Шаралар	%
Қолжетімді тұрғын үй бағдарламаларымен қамтамасыз ету	90,9
Балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер енгізу (ана капиталы, әр балаға төлемдер және т.б.)	90,2
Бала күтімі жөніндегі жәрдемақының мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту	89,9

Әлеуметтік қолдау (балабақшаға жеңілдіктер, тегін тамақтану, тегін қоспалар, памперстер және т. б. беру)	88,2
Баласы ауырған жағдайда оны күту үшін демалыс алуға мәжбүр болған ата-аналарға төлемдер мөлшерін ұлғайту	86,2
Ата-аналардың біреуінің еңбекпен қамтылуына кепілдік беру үшін жағдай жасау	83,3
Балаларды балабақшалар мен мектептерге тасымалдау (мектеп автобустары және т. б.)	82,4
Мемлекеттік балабақшаларда 2 жасқа дейінгі балаларға бөбекжай топтарының ашылуы	81,6
Қайырымдылық көмек (киім, азық-түлік, дәрі-дәрмек)	80,8
Мемлекеттік мектептердегі ұзартылған күн топтары	79,9
Халықтың әлеуметтік осал топтарынан шыққан отбасылар үшін бос жұмыс орындарының арнайы жәрмеңкелері	78,6
Ата-аналар үшін жұмыспен қамтудың икемді түрлерін заңдастыру және енгізу (қашықтықтан жұмыс істеу, өзгермелі жұмыс кестесі, толық емес жұмыс күні / аптасы / айы және т. б.)	77,1
Ерлі-зайыптыларға / ата-аналарға арналған тегін курстар: отбасылық өмірге дайындық, балалар психологиясы, қаржылық сауаттылық және т. б.	75,3
Мамандардың психологиялық көмегі	75,1
Бос уақыт пен демалыс шығындарын ішінара немесе толық төлеу	67,1
«Ананы алмастыратын» бала күтушінің қызметтері шығындарын ішінара немесе толық төлеу	64,9

* «Иә, мұндай шара қажет» жауап нұсқасының нәтижелері бойынша

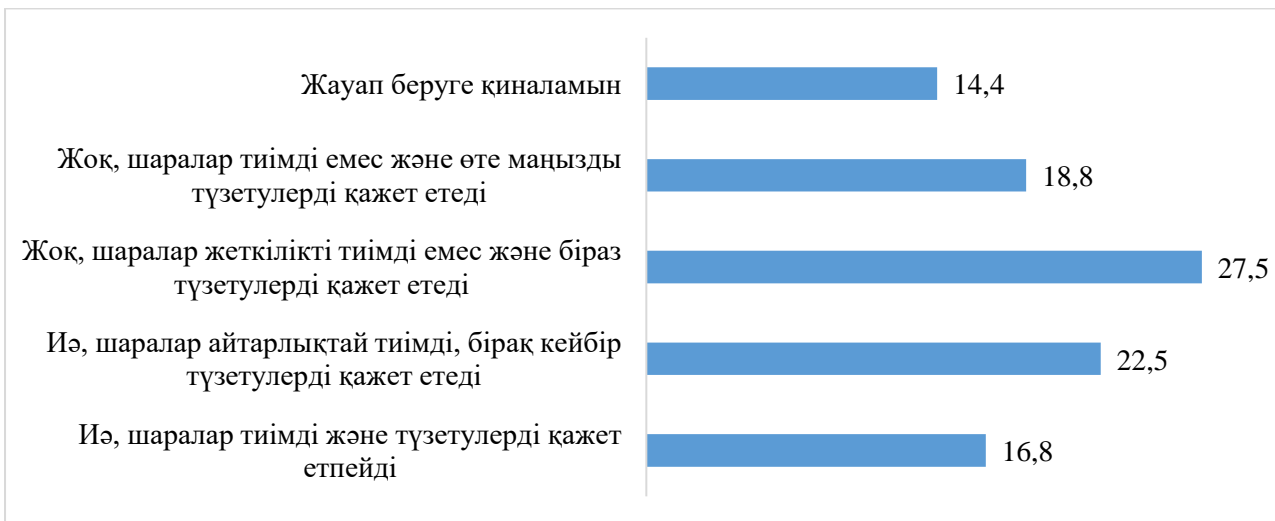
Сонымен қатар, респонденттерден «Отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» заң жобасын дайындау туралы білесіздер ме? деп сұралды. Жалпы ақпараттану деңгейі 50,1% құрады. Олардың 32,8% заң жобасын дайындау туралы естіген, 17,3% жақсы хабардар. Респонденттердің жартысы бұл туралы ештеңе білмейді.

Заң жобасы туралы ақпараттың негізгі көзі 55,9% үшін интернет, 46,6% үшін - ақпараттық бағдарламалар, теледидардағы ток-шоулар, 27,7% үшін - әлеуметтік желілер мен мессенджерлер болды. 16,4% заң жобасы туралы жақындарынан, достарынан және әріптестерінен білді. Жеке блогерлердің, қоғам қайраткерлерінің жарияланымдары респонденттердің 8,5% үшін ақпарат көзі болды. Респонденттердің 1,1% заң жобасымен жеке танысты.

Респонденттердің 18,8% пікірі бойынша отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі шаралар тиімді емес және өте күрделі пысықтауды талап етеді. Респонденттердің 27,5% бұл шараларды тиімді емес деп санайды, бірақ ішінара жетілдіруді қажет етеді деп санайды. Қазақстандықтардың тағы 22,5% «иә, шаралар айтарлықтай тиімді, бірақ кейбір түзетулерді қажет етеді» деп санайды. Яғни, жалпы алғанда респонденттердің 68,8% отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі шаралар пысықтауды және жетілдіруді қажет ететіндігімен келіседі (16-диаграмма).

16-диаграмма

«Сіздің ойыңызша, Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес шаралары тиімді ме?» сұрағына жауаптардың бөлінуі, %*

Тұжырымдар. Сауалнамаға қатысқандардың арасында отбасын мемлекеттік қолдау шаралары бойынша ақпараттандыру көбінесе «Естігенім бар» (44,2%) деген пікірмен сипатталады. Бұл мәселе бойынша жақсы хабардар респонденттер орташа алғанда іріктеме бойынша 26,7% құрады, бұл ретте олардың өздері осы бағдарламалардың қатысушылары болған жоқ. Сауалнамада мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысушылардың үлесі 13,8% құрады. Негізінен, бұл жүктілікке, босануға және бір жасқа дейінгі бала күтіміне, жүктілік пен босануға байланысты демалыспен, үш жасқа дейінгі бала күтіміне байланысты төлемдер мен жәрдемақылар. Отбасын қолдаудың тұрғын үй бағдарламаларына қатысқандардың үлесі өсті. 2021 жылы 2020 жылмен салыстырғанда отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға қатысушылардың қанағаттанбау көрсеткіштері өсті. «Халықтың отбасын мемлекеттік қолдау шаралары туралы ақпараттану деңгейі» индикаторы 40,5% құрады.

Мұндай бағдарламалардың жұмысы туралы негізгі ақпарат көзі интернет, әлеуметтік желілер және теледидар, радио болып қала береді. Алайда, 2021 жылы виртуалды көздердің рөлі артты, олар таңдау жиілігінде бірінші орынға ие болды. Үшінші орында – «ауызша ақпарат тарату» яғни таныстар, туыстар, достар арқылы таралу жолы.

Жас отбасылар, толық емес отбасылар, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар, көп балалы отбасылар, қарт адамдар сияқты респонденттер халықтың мемлекеттік қолдауын «көмек толық көлемде көрсетілмейді» нұсқасы арқылы жиі бағалады. 2021 жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік әлеуметтік қолдау жүйесіндегі қоғамдық пікірдің ең әлсіз тұсы толық емес, жас отбасылар мен қарт адамдарды қолдау болып табылады.

Сауалнамаға сәйкес, күтілетін қолдау шаралары: қолжетімді тұрғын үй бағдарламалары, балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер, бала күтімі бойынша жәрдемақы мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту, әлеуметтік қолдау, бала ауырған жағдайда оның күтімі бойынша еңбекке жарамсыздық қағазын алуға мәжбүр болған ата-аналар үшін төлемдер мөлшерін арттыру.

Осылайша, пандемия кезінде жеткіліксіз болған мемлекеттік қолдау шараларына адамдар наразы. Халықтың әртүрлі әлеуметтік осал санаттарына қатысты шаралардың теңгерімсіздігі айқын көрінді. Соңғы жылдары көп балалы отбасылардың проблемаларына назар аударуға байланысты мемлекет оларды белсенді түрде шеше бастағанын ескере отырып, қоғамда осы саладағы туралы наразылықтың өсуі байқалады. Әлеуметтік қолдаудың тиімді және жедел шараларын қажет ететін халықтың басқа да әлеуметтік осал топтары (мысалы, мүгедек баланы тәрбиелеп отырған отбасылар, толық емес отбасылар, жетім балалар және т.б.) елеусіз қалған кезде мемлекеттің әлеуметтік саясатында қандай да бір қиғаштық байқала бастады. Қоғамның пікірінше, бүгінде толық емес отбасыларға, жас отбасыларға және қарт адамдарға мемлекеттік қолдау көрсету жағдайы нашар.

Қазақстандықтардың экономикалық төлемдерге баса назар аударғанына қарамастан, балалары бар отбасыларға қолжетімді және сапалы сервистік қолдау шараларын ұсыну және кәсіби және ата-ана міндеттері арасындағы теңгерімді белгілеудің тиімді тетіктерін әзірлеу мәселелерін назардан тыс қалдырмайды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Халықтың отбасылық қатынастарға қанағаттану деңгейін анықтау. Отбасылық құндылықтардың жай-күйін талдау.

Әлеуметтік-демографиялық саясат отбасылық қатынастар, балалар қауіпсіздігі, жасөспірімдердің деструктивтілігі, ажырасулар және отбасын қолдау саласындағы мемлекеттік саясаттың кейбір аспектілері призмасы арқылы талданды.

2021 жылғы сауалнаманың қорытындысы бойынша іріктемеде тіркелмеген некенің үлесі бірнеше есе өсті. Тіркелмеген некелер 30-60 жас аралығындағы респонденттер мен қала тұрғындары арасында жиі, қазақ этносының өкілдері арасында сирек кездеседі. Осы ретте тіркелген некелердің, сондай-ақ ажырасқан респонденттердің үлесі біршама төмендеді. Некені ауыл тұрғындары мен қазақ этносының өкілдері арасында жиі тіркейді. Ажырасатын халықтың көп бөлігі қалада, орыс және басқа да ұлт өкілдерінде кездеседі. Ажырасқандар және жесір (тұл) қатарында әйелдер саны басым. Некеге тұрған/үйленген және ажырасқан респонденттер санының төмендеу тенденциясы ресми статистика деректерімен расталады.

Некесі тіркелмеген отбасылардың экономикалық жағдайы некесі тіркелген отбасылардағыдай жағымды емес. Олар көбіне кедейлер қатарына жатады және жалдамалы немесе коммуналдық тұрғын үйлерде тұрады.

Некеде тұрған қазақстандықтардың басым көпшілігі отбасылық өмірге қанағаттанады: қазақстандықтардың шамамен 2/3 (үштен екісі) отбасылық өмірге **ТОЛЫҒЫМЕН** қанағаттанады; қанағаттанады **ДЕУГЕ БОЛАДЫ** – қазақстандықтардың 1/4 (төрттен бір) бөлігі. Екі жылдағы динамика отбасылық өмірге қанағаттану деңгейінің төмендеуін тіркеген жоқ.

Тұтастай алғанда, респонденттердің отбасы/неке қарым-қатынастардағы қақтығыстардың сапасы мен деңгейін бағалауы оң болып қала береді. Алайда мұнда өзгерістер бар: конфликтсіз, бақытты отбасындағы қарым-қатынас түріндегі некелердің үлесі аздап азайды, ал конфликтілі некелердің үлесі, «Өте жақсы емес, кейде даулар, түсініспеушіліктер болады» деген жауап нұсқасы есебінен, 2 (екі) есеге артты. Конфликтілер көбінесе аз қамтылған отбасылар арасындағы қатынастардың бөлігі болып табылады – 40% астам, бұл әлеуметтік-демографиялық топтар арасында тіркелген ең жоғары көрсеткіш. Сондай-ақ 29-45, 61 және одан жоғары жастағы топтарда конфликтілердің жиілігі артты. Конфликт көбіне некесі ресми тіркелмеген отбасыларда байқалады, дегенмен соңғы жылы мұндай жұптардағы динамика ресми некеге қарағанда қолайлы болып көрінеді.

Отбасылардағы қанағаттану деңгейі мен қарым-қатынастың сапасын бағалау кезінде көрсеткіштер ең қолайсыз болып табылатын елдің бірқатар аймақтарын бөліп көрсетуге болады. Бұл Ақмола, Батыс Қазақстан, Маңғыстау және Павлодар облыстары.

Жалпы елде көшбасшылық ететін отбасылық проблемалар екінші жыл қатарынан өзгерген жоқ: конфликтілер; араласу, туыстарының тарапынан бақылау; көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі; жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік; темекі шегу. Сонымен қатар, 2021 жылы

көзқарастар мен құндылықтардың үйлесімділігінің болмауы проблемасы өзекті болды, ол таңдау жиілігі бойынша екінші орынға көтерілді.

Некенің формасы мен отбасы түрі отбасындағы проблемалардың маңыздылығына тікелей әсер етеді. Тіркелмеген некедегі проблемалар некесі тіркелгендерге қарағанда әлдеқайда нашар көрінеді.

Көп отбасылар пандемиядан қарым-қатынаста туындайтын ауыр зардаптарсыз шыға алды, отбасылардың/некелердің 1/3 (үштен бір бөлігі) бұл жағдайдан оң тәжірибе алды және отбасылық қатынастарды жақсартты. Шамамен 6,0% отбасыға жағдай теріс ықпал етті.

Құндылықтарды талдау көрсеткендей, махаббат пен сүйіспеншілік, ерлі-зайыптылар үйлесімділігі, материалдық байлық, балалардың болуы және ерлі-зайыптылардың денсаулығы отбасының жағдайына ықпал етеді. 2021 жылы ерлі-зайыптылардың денсаулығы жыныстық үйлесімділікті бесінші орыннан ығыстырды, отбасындағы материалдық әл-ауқаттың өзектілігі, сондай-ақ үй міндеттерін тең бөлу маңыздылығы өсті.

Гомосексуалдық ерлі-зайыптыларға және балаларға физикалық жаза қолдануға қатысты қоғамдық пікір өте қатал. Теріс реакцияны сондай-ақ, полигамия (көп әйел алушылық) мен аборт тудырады. Қоғамдық пікір некеге дейінгі ер адамдардың қатынастарына және некені тіркеместен бірге өмір сүруге лоялды.

Гендерлік теңдікті талдау. Қазақстандық отбасыларда көбінесе ер адам басшы болып табылады, биліктің дәстүрлі құрылымы кең таралған, сонымен қатар соңғы жылы отбасындағы ер адамның рөлі айтарлықтай өсті. Эгалитарлық отбасылардың үлесі өткен жылмен салыстырғанда төмендеді және іріктеу құрылымының 1/5 бөлігін құрайды. Рөлдердің гендерлік бөлінуі отбасындағы патриархалды модельдің қоғамдағы рөлін көрсетеді. Отбасындағы көптеген міндеттер ер мен әйел арасында дәстүрлі түрде бөлінеді. Тұрмыстық міндеттер негізінен әйелдерге, жөндеу жұмыстары, учаскедегі және шаруашылықтағы жұмыстар ер адамдарға жүктелген. Алайда, отбасылық бюджетті толықтыру, әдетте, ерлер мен әйелдердің үлесі есебінен қамтамасыз етіледі. Қазіргі кезде сонымен қатар, ерлердің бала күтімі мен тәрбиесіне қатысуы артып келеді.

Халықтың ажырасуға қатынасын анықтау. Бұқаралық халық санасында ажырасуға деген көзқарас теріс, бірақ соңғы екі жылда ажырасуды бағалауға байланысты негізгі көрсеткіштер өзгерді: жалпы алғанда, оң пікірлердің үлесі артып, ажырасудың қолайлылығына қатысты теріс пікірлер саны азайды. Сонымен қатар, 2021 жылғы мәліметтер бойынша ажырасудың қолайсыздығы туралы қатаң категориялық пікірлер біршама өсті, бірақ 2019 жылғы көрсеткіш деңгейінен аспады.

Зерттеуге қатысушылардың пікірінше, ажырасу отбасындағы зорлық-зомбылық, алкогольизм, нашақорлық, опасыздық және құмар ойындарға деген құштарлық жағдайында ақталған. 2021 жылы осы себептер жиі айтыла бастады. 2021 жылғы пікірлер негізінде жұбайына (зайыбына) және жұбайының (зайыбының) ата-анасына құрмет көрсетпеу, махаббатың болмауы мен түсініспеушілік, ата-аналарымен, басқа туыстарымен бірге тұру, күйеуінің/әйелінің ата-анасының араласуы, сондай-ақ жұмыстың болмауы және дәстүрлі емес жыныстық бағдар проблемалары көрініс тапты.

Балалардың қауіпсіздігін зерттеу. Егер өткен жыл ата-аналардың балаларымен бірге өткізетін уақытының ұлғаюына алып келсе, онда 2021 жылғы мәліметтер бойынша көрсеткіштер теңестіріле бастады және пандемияға дейінгі мәндерге жақындады. Көп ата-ана балаларымен көп уақыт өткізеді, бұл негізінен әйелдер қауымы. Жалпы алғанда, барлық респонденттердің тек 3,6% балаларымен өте сирек уақыт өткізеді – айына екі-үш рет және одан да аз деген нұсқа үш жылдағы ең төменгі көрсеткішті көрсетеді.

Респонденттердің жартысына жуығы ата-аналардың балалармен уақыт өткізуге ештеңе кедергі келтірмейтінін айтады. Қалғандары үшін басты кедергі – бұл жұмыс жүктемесі және үй жұмыстарының көптігі. Сауалнамаға қатысқан әрбір оныншы адам мұның себебі балалармен белсенді демалыс үшін қаржының жетіспейтіндігін айтады.

Балаларға ең алдымен еңбексүйгіштік пен үлкендерді құрметтеу құндылықтарын, өзін-өзі бағалау мен өзіне деген сенімділік, әділеттілік, өзін-өзі дамыту, рухани өсуге деген ұмтылысты бойларына сіңдіруге тырысады. Өз балаларына «индивидуалдылық», «басқа халық өкілдерінің мәдениетін, тілдерін, дәстүрлерін құрметтеу», «өз қаражатымен өмір сүру қабілеті» құндылықтарын сіңіретін респонденттердің үлесі өсті.

Ата-аналардың балаларға қатысты ең үлкен алаңдаушылығы: әлеуметтік желілерге, Интернетке тәуелділік; телефондағы/планшеттегі/компьютердегі виртуалды ойындарға тәуелділік; медицина сапасының төмендігі. Оқу орнына барған кезде баланы бейтаныс адамдардан физикалық қорғау, мұғалімдер тарапынан ғана емес, сыныптастар, жоғары сынып оқушылары тарапынан бопсалау, тәрбиеші/мұғалім/оқытушы тарапынан физикалық зорлық-зомбылық, тәрбиеші/мұғалім/оқытушы тарапынан моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық проблемалары одан әрі өзекті бола түсті. Жалпы, көптеген проблемалар бойынша ата-аналардың алаңдаушылығы артты. Ұжымдық құндылықтар әлі де өзекті, бірақ индивидуалды құндылықтардың мәні айтарлықтай өсті.

Осы әлеуметтанулық сауалнамада респонденттердің көпшілігі қоғамымызда отбасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық проблемасының бар екенін мойындайды. 2020 жылмен салыстырғанда бұл көрсеткіш 7,8% өсіп, 66,0% құрады.

Респонденттердің 4,0% соңғы үш айда олардың балалары немесе олардың құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықтың нысаны немесе куәгері болды деп мәлімдейді. Соңғы үш айдағы зорлық-зомбылық жағдайларының жиілігі, сұрақтың тұжырымдалуына сәйкес, көп жағдайда 2-3 айда 1 рет орын алады.

Балалар ата-аналарының, құрдастарының және сыныптастарының зорлық-зомбылық объектісіне айналды. Талдау көрсеткендей, зорлық-зомбылықты ересек адамдар (ата-аналар мен мұғалімдер) және балалар (құрдастар мен сыныптастар) жасайды. Зорлық-зомбылық отбасында да, білім беру жүйесінде де жасалады.

Сауалнамаға сәйкес, буллинг немесе баланы қудалау құбылысы халықтың 70% астамына таныс, ал 50% астамы буллингті күресуді керек ететін өте жағымсыз құбылыс деп санайды. Әрбір оныншы респондент бұл мәселені проблема, бірақ оған шамадан тыс назар аударылады деп санайды.

Қазақстандықтардың 7,7% буллингті өсіп келе жатқан балалар есеюінің табиғи және сөзсіз бөлігі ретінде қабылдайды. Халықтың шамамен 1/4 бөлігі балаларды қудалау проблемасы жайлы білмейді.

Жасөспірімдер арасындағы агрессия мен ауытқулардың көздері. Респонденттердің пікірінше, жасөспірімдердің агрессивті ғадетінің ықтимал себептері – ата-аналардың жылуы мен назарының болмауы, отбасындағы агрессивті ғадеттің үлгілері, виртуалды ойындар, жаман әдеттер және теледизиядағы, интернеттегі зорлық-зомбылық көріністері.

Халықтың балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид проблемасын қабылдауын талдау. Суицидтік балалар мен жасөспірімдер депривациясының сыртқы және ішкі факторлары.

Өткен жылы балалар мен жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсау қаупі туралы халық арасында ақпараттану көрсеткіші өсті. Өз-өзіне қол жұмсау жағдайлары мен оған ұмтылу респонденттер ортасында жиілеп кетті.

Қоғамдық пікір балалардың өзіне-өзі қол жұмсауының негізгі себептері ретінде ата-аналардың түсінбеушілігін немесе немқұрайлылығын, физикалық және моральдық-психологиялық зорлық-зомбылықты, есірткі мен алкогольді, компьютерлік тәуелділікті, басқалардың немқұрайлылығын және ата-аналардың ажырасуын анықтайды. Қоғамдық пікір тұрғысынан алғанда, материалдық проблемалардың, аурулардың, мектептегі шамадан тыс жүктемелердің ықпалы аз.

Халықтың отбасын мемлекеттік қолдау шараларына ақпараттануы және оларға қатысуы дәрежесін зерделеу. Отбасын мемлекеттік қолдау шаралары туралы хабардар болу көбінесе «естігенім бар» (44,2%) деген пікірмен сипатталады. Респонденттердің 26,7% осы мәселе бойынша жақсы ақпараттанған, бірақ бұл ретте олардың өздері осы бағдарламалардың қатысушылары болған жоқ. Сауалнамадағы мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысушылардың үлесі 13,8% құрады, олардың басым бөлігі жүктілікке, бала тууға және бір жасқа дейінгі бала күтіміне байланысты төлемдер мен жәрдемақылар алды, жүктілігі және босануы бойынша, үш жасқа дейінгі бала күтімі бойынша демалыс құқығын пайдаланды. 2021 жылы отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға қатысушылардың қанағаттанбау көрсеткіштері 2020 жылмен салыстырғанда өсті.

Мұндай бағдарламалардың жұмысы туралы ақпараттың негізгі көздері интернет пен әлеуметтік желілер, телевизия және радио болып қала береді. Үшінші орында – «ауызша ақпарат жеткізу», таныстар, туыстар, достар арқылы. 2021 жылы виртуалды интернет көздерінің рөлі артты.

Жас отбасылар, толық емес отбасылар, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар, көп балалы отбасылар, қарт адамдар секілді респонденттер халықтың мемлекеттік қолдауын «көмек толық көлемде көрсетілмейді» нұсқасы арқылы жиі бағалады. Қоғамдық пікірдің көзқарасы бойынша мемлекеттік әлеуметтік қолдаудың жүйесіндегі ең әлсіз тұсы – қарттықты, толық емес отбасылар мен жас отбасыларды қолдау.

Сауалнамаға сәйкес, күтілетін қолдау шаралары: қолжетімді тұрғын үй бағдарламалары, балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер, бала күтімі бойынша жәрдемақы мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту, әлеуметтік қолдау және бала ауырған жағдайда оның күтімі бойынша еңбекке жарамсыздық

парағын алуға мәжбүр болған ата-аналар үшін төлемдер мөлшерін арттыру. Жалпы, ұсынылған барлық шаралар респонденттердің көпшілігінің көңілінен шықты.

ҰСЫНЫСТАР

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, қызметті оңтайландыру және жетілдіру бойынша келесі қадамдар мен шараларды ұсынуға болады деп санаймыз.

ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрілігіне Жұмыс істейтін ата-аналар үшін отбасылық және еңбек балансының саясатын әзірлеу қажет әрі маңызды. Біздің қоғамда бұл ең алдымен аналар жұмысқа барған жағдайда кездесетін мәселе болып табылады. Мұнда толық емес отбасылардың, мүгедек балалар тәрбиеленетін отбасылардың, көпбалалы отбасылардың проблемалық мәселелері өте өзекті болып табылады. Халықтың бірқатар шараларға деген сұранысын ескере отырып:

- Халықтың әлеуметтік осал топтары қатарындағы ата-аналар үшін (мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар, толық емес отбасылар, мүгедек ата-аналары бар отбасылар, көп балалы отбасылар) жұмыспен қамтудың икемді нысандарын заңдастыру және енгізу. Пандемия кезіндегі жұмыс тәжірибесі, мысалы, қашықтықтан жұмыс істеу мүмкіндіктерін айқын көрсетті. Бұл жұмыс форматы, әрине, барлық жағдайларда мүмкін емес, бірақ қажет болған жағдайда қашықтан жұмыс жасау формасын, өзгермелі жұмыс кестесін, толық емес жұмыс күнін / аптасын / айын және т.б. енгізу және сақтау қажет. Мысал ретінде, жұмыс орындарын квоталау ережелерін әзірлеу және жұмыс берушілерді осыған мұқтаж ата-аналар үшін жұмыспен қамтудың икемді нысандары бар жұмыс орындарының белгілі бір квотасын сақтауға міндеттеу. Мұндай жұмыс орындары жалақы мен басқа да әлеуметтік бонустардан стандартты жұмыс орындарынан кем болмауы керек. Жұмысқа қабылдау кезінде үміткердің баласының жасын ескеру қажет. Әдетте, ата-ананың ең осал кезеңі баланың мектепке дейінгі жасына келеді, бала жиі ауруларға бейім, ерекше назар мен қамқорлықты қажет етеді. Осылайша, әйелдер ресми түрде жұмыс істеуге және бала күтімін тоқтатпастан дамуға мүмкіндік алады, отбасы бюджеті тұрақты кірістермен толтырылады.

- Бала ауырған жағдайда оның күтімі бойынша еңбекке жарамсыздық парағын алуға мәжбүр болған ата-аналар үшін төлем мөлшерін арттыру. Еңбек кодексіне сәйкес жұмыс беруші қызметкерге еңбекке жарамсыздық күндерін (еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша әлеуметтік жәрдемақы) төлеуге міндетті, төлемді жұмыс беруші өз қаражаты есебінен жүргізеді. ҚР Үкіметінің 28.12.2015 ж. №1103 қаулысының №1 қосымшасының 1 т. қызметкердің орташа күндік жалақысын еңбекке жарамсыздық кезеңіне сәйкес келетін жұмыс күндерінің санына көбейту жолымен жәрдемақы сомасын айқындайды. Бұл ретте көрсетілген қаулыға №1 қосымшаның 3-тармағы төлем сомасының жоғарғы шегін айқындайды: айына 15 АЕК-тен аспайды. Бұл алгоритм барлық қызметкерлерге қолданылады, ата-аналар балаға күтім жасау үшін демалыс алуға мәжбүр. Бұл тәсіл, біздің ойымызша, ана мен баланың әлеуметтік

қауіпсіздігіне ықпал етеді. Мектепке дейінгі жастағы бала мектепке дейінгі балалар мекемелеріне барған кезде, әсіресе бейімделу кезеңі, бір жылдан астам уақытқа созылуы мүмкін. Әйел амалсыздан еңбек демалысын алады, жалақының айтарлықтай бөлігін жоғалтады. Егер біз толық емес отбасы туралы айтатын болсақ, онда негізгі табыс көзі іс жүзінде жоғалады. Жұмыс істейтін ата-аналарды қолдау шараларының бірі бала күтімі үшін ауруға байланысты демалысты төлеу шарттарын қайта қарау болуы мүмкін, бұл жартылай мемлекеттік субсидияларды пайдалану арқылы жүзеге асады. Баланы күту үшін ауруға байланысты демалысын алуға өтініш білдірген ата-аналар үшін төлемдер мөлшерінің жоғарғы шегі неғұрлым жоғары болуы немесе басқа есептеу алгоритмі болуы керек. Толық емес отбасыларда немесе жұмыс істейтін ата-анасы бар отбасыларда ата-анасы ғана емес, баласы да кірістен айырылады.

- Бала күтімі бойынша жәрдемақы мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту. Қазіргі уақытта жәрдемақы бала 1 жасқа толғанға дейін төленеді. Мемлекеттік мектепке дейінгі мекемелер балаларды 2 жасқа толғаннан кейін қабылдайды, ал мемлекеттік мектепке дейінгі мекемелер балаларды тек 2 жастан бастап қабылдайды. Бірақ осыны ескере отырып, балабақшадағы бірінші жыл, әдетте, балалардың бейімделуімен байланысты, бұл ата-аналардың жұмысына теріс әсер етеді.

- Бала күтушісінің, «ананы алмастырушының» қызметтері шығындарын ішінара немесе толық төлеу. Бала күтушілердің жалақысын мемлекет тарапынан ішінара немесе толық өтеуді енгізе отырып, басқа елдердің тәжірибесін қабылдау қажет. Сонымен, мемлекеттен ақша алу үшін ата-аналар өздері күтушіні таңдап, онымен ресми жұмысқа орналасу туралы келісім жасасуы және өтемақы алуға құжаттар ұсынуы керек. Бұл қызметті мектеп жасына дейінгі балалардың жұмыс істейтін ата-аналары да, жұмыс істемейтіндер де қолдана алады. Осының арқасында отбасылар ақша жинай алады, бұл бала туылғаннан кейін өте қажет, анасы жұмысқа қауіпсіз бара алады, бала бақылауда болады.

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігіне:

- "Отбасылық-демографиялық саясат" зерттеуін одан әрі жүргізу мүмкіндігін қарастыру. Бұл жағдайда зерттеу аясында жасалған құралдарды пайдалану маңызды (жаппай сауалнама нәтижелері бойынша). Құралдарды ішінара пайдалану мүмкіндігі – бағалау мен пікір динамикасын бақылауға мүмкіндік беретін релевантты сұрақтар қою.

«Рухани жаңғыру» ҚҚДИ жинаған деректер үш жыл бойы өзекті, релевантты болып табылады. Олар неке мен отбасы жағдайының, мемлекеттік қолдау шараларының негізгі мәселелері бойынша динамиканы қадағалауға мүмкіндік береді. Өлшемдердің бірі пандемия шыңы кезеңінде жүргізілгенін ескере отырып, деректер ерекше өзектілікке ие болады. Жоба өлшемдерінің бірі жаңа коронавирустық инфекция пандемиясының шыңы кезеңінде отбасылық-неке қатынастарының жай-күйін тіркегенін ескеру өте маңызды. 2021 жылғы өлшеу пандемия басталғаннан және шектеу шаралары енгізілгеннен кейін шамамен бір жыл өткен соң отбасылық-неке қатынастарының жай-күйін көрсетті. Деректер ерекше өзектілікке ие және салыстырмалы талдау үшін ерекше негіз бола алады.

ҚР Білім және ғылым министрлігіне:

- Жоғары сынып оқушылары үшін ерлі-зайыптылар / неке, неке құру, отбасын құру, бала тууды жоспарлау және саналы ата-ана болуды жоспарлау, отбасы жұмысының әртүрлі аспектілерін қарастыратын мамандандырылған курсты әзірлеу және міндетті ету. Мұндай курс білікті мамандарды даярлауды талап етеді.

- Балалармен жұмыс істейтін психологтардың, әсіресе мектеп психологтарының дайындығы мен жұмысын ынталандыру. Балалар психологтары қосымша терапевтік сертификаттаудан өтуі керек. Психологтарға/психотерапевтерге жүгінуді танымал ету, осы мәселемен байланысты жағымсыз мифтерді бұзу бойынша жұмыс жүргізу; мамандарға тұрақты жүгіну практикасын енгізу; осындай қызметтердің қолжетімділігіне және оларды көрсету сапасын арттыруға ықпал ету қажет.

- Мемлекеттік балабақшаларда 2 жасқа дейінгі балаларға арналған бөбекжай, ал мектептерде ұзартылған күн топтарын құру.

- Мектепке дейінгі оқу орындарында тәрбиешілер мен күтушілердің еңбекақысын арттыру қажет. Төмен жалақыға байланысты балабақшалардағы кадрлардың сапасы қатты зардап шегеді, ауысым кезінде және жалпы, балалармен жұмыс кезінде жоғары дәрежеде қажу байқалады. Сондай-ақ, балабақша тәрбиешілерінің біліктілігін 3-5 жылда 1 рет арттыруды қарастырған жөн. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеудің сапалы бағдарламалары балаларға, олардың отбасыларына және жалпы қоғамға айтарлықтай және ұзақ мерзімді дивидендтер әкеледі. Бұл ұзақ мерзімді болашаққа бағытталған балалар кедейлігі мен қиыншылықтармен күресудің мақсатты тәсілі.

ҚР Мәдениет және спорт министрлігіне:

- Ауылдық жерлерде тұратын балаларға арналған бос уақыты мен демалысы, қалаларда саяхаттар, экскурсиялар, демалыстар немесе демалыс күндері, туризм объектілері шығындарын ішінара немесе толық төлеу. Өкінішке орай, бүгінде ауылдық елді мекендерде демалыс инфрақұрылымы мүлдем жоқтың қасы. Балалар уақыттарының көп бөлігін виртуалды ойындарда, ойын-сауықта, әлеуметтік желілерде және теледидар алдында өткізеді. Егер ауқатты ауыл отбасыларының баланың бос уақытын әртараптандыруға және оның ой-өрісін кеңейтуге мүмкіндігі болса, экономикалық себептерге байланысты басым көпшілігінде бұл жағдай мүмкін емес.

ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігіне:

- Қол жетімді баспана бағдарламаларын ұсыну – Қазақстан халқы күткен шаралардың бірі. Еліміздің ауыл тұрғындарына бөлек, ерекше назар аудару қажет. Қолжетімді тұрғын үй бағасы қалаға қарағанда, ауылдарда, ауыл тұрғындарының табысының төмен және тұрақсыздығына байланысты сатып алуды қиындатады. Сондықтан мемлекеттің тұрғын үй мәселесін шешуге қатысуы арнайы тұрғын үй бағдарламаларын негізінен қалаларда қаржыландырумен ғана шектеліп қалмауы керек, сонымен қатар ол ауыл отбасыларының қажеттіліктерін ескеруі керек. Ауыл елді мекендердегі бос тұрғын алаңдарының есебін жүргізу керек және ауыл жерлерінде тиімді жұмыс істейтін тұрғын үйді несиелендіру бағдарламасын әзірлеу қажет, өйткені банктер

ауыл елді мекендері шеңберінде бұл бағытта жұмыс істемейді. Ауылдардағы тұрғын үй тиімді деп саналмайды және ипотека немесе үй салуға немесе жөндеуге несие алуға өтініш берген кезде қосымша кепіл бола алмайды. Егер мемлекет ауыл-қаланың көші-қон ағымын тоқтатып, ауылдың дамуына мүдделі болса, бұл мәселелердің барлығы шешілуі керек.

Жергілікті атқарушы органдарға:

- Балалар қауіпсіздігі орталықтарын санын көбейту мүмкіндігін қарастыру. Мұндай орталықтарда жұмыс істейтін, тәжірибелік бағдарламалар/тренингтер бар, соның арқасында балалар баланың денсаулығы мен өміріне, сондай-ақ күтпеген жағдайларға ықтимал қауіп төндіруі мүмкін кез келген бөгде адамға дұрыс жауап беру дағдысын бекітеді. Тренингтер әр баланың осындай жағдайларға қалай әсер ететінін нақты көруге мүмкіндік береді, содан кейін ата-аналарға кеңес беріледі. Мұндай тренингтер бүкіл ел бойынша мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалармен ақысыз негізде жұмыс істеудің міндетті бөлігі болуы керек.

ХАЛЫҚҚА ЖАППАЙ САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ ҮШІН САУАЛНАМА ПАРАҒЫ

1. ОТБАСЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА ҚАНАФАТТАНУ. ГЕНДЕРЛІК ТЕНДІК

1. Сіздің отбасылық жағдайыңыз:

1. Үйленген / тұрмыста (неке АХАЖ органдарында тіркелген)
2. Біз тіркелмеген некеде тұрамыз (неке АХАЖ органдарында тіркелмеген)
3. Ажырасқан (- а) ----- №9 СҰРАҚҚА КӨШУ
4. Тұл / жесір----- №10 СҰРАҚҚА КӨШУ
5. Үйленбеген / тұрмыс құрмаған ----- №10 СҰРАҚҚА КӨШУ

2. Сіздің ойыңызша, Сіздің отбасыңызда басшы кім? (БІР ЖАУАП)

1. Күйеуі
  2. Әйелі
  3. Күйеуінің әкесі
  4. Әйелінің әкесі
  5. Күйеуінің анасы
  6. Әйелінің анасы
  7. Айқын көшбасшы жоқ, біз бірлесіп шешім қабылдаймыз
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

3. Сіздің отбасыңызда келесі міндеттер қалай бөлінеді? (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)

№	Міндеттер	Күйеуі	Әйелі	Бірлесіп	Отбасының басқа мүшесі	Отбасында мұндай міндет жоқ	Жауап беруге қиналамын
1.	Отбасын материалдық қамтамасыз ету	1	2	3	4	97	99
2.	Отбасылық бюджетті басқару	1	2	3	4	97	99
3.	Балалармен сабақ, серуендеу, үй тапсырмасын тексеру және т. б.	1	2	3	4	97	99
4.	Азық-түлік сатып алу	1	2	3	4	97	99
5.	Тағам дайындау	1	2	3	4	97	99
6.	Үйді тазалау	1	2	3	4	97	99
7.	Ыдыс жуу	1	2	3	4	97	99
8.	Кір жуу	1	2	3	4	97	99
9.	Заттарды үтіктеу	1	2	3	4	97	99
10.	Үй бойынша ұсақ жөндеу	1	2	3	4	97	99
11.	Үй малына, құсқа күтім жасау	1	2	3	4	97	99
12.	Бақшада, бақшада жұмыс істеу	1	2	3	4	97	99

4. Пандемия кезінде Сіздің отбасыңыздың өмірі өзгерді ме? (КЕЗ КЕЛГЕН ЖАУАП НҰСҚАСЫ)

1. Менің қосымша міндеттерім пайда болды (үй, үй шаруашылығы бала тәрбиесі және т. б. бойынша)
  2. Әйелім / күйеуім қосымша міндеттерге ие болды (үй, үй, бала тәрбиесі және т. б.)
  3. Маған жұмысқа тұруға тура келді
  4. Әйелім / күйеуім жұмысқа тұруға мәжбүр болды
  5. Маған қосымша жұмыс / қосымша жұмыс табу керек болды
  6. Әйеліме / күйеуіме қосымша жұмыс істеуге/қосымша жұмыс табуға тура келді
  7. Мен жұмысымды жоғалттым
  8. Әйелім / күйеуім жұмысынан айрылды
  9. Ештеңе өзгерген жоқ
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

5. Отбасылық өмірде бәріне көңіліңіз тола ма? (БІР ЖАУАП)

1. Иә, мен өзімнің отбасылық өміріме толығымен қанағаттанамын.
  2. Иә, мен отбасылық өміріме қанағаттанамын деуге болады
  3. Мен өзімнің отбасылық қанағаттанбаймын деуге болады
  4. Менің отбасылық өмірім мені мүлдем қанағаттандырмайды
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

6. Жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызды қалай бағалайсыз? (БІР ЖАУАП)

1. Өте жақсы, біз бір-бірімізді жақсы көреміз және құрметтейміз
  2. Жақсы, бірақ біздің ортақ мүдделеріміз аз
  3. Өте жақсы емес, кейде даулар, түсініспеушіліктер болады
  4. Жаман, біз жиі ұрысамыз
  5. Өте жаман, елеулі қақтығыстар үнемі туындайды
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

7. Пандемия және онымен байланысты шектеу шаралары сіздің жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызға қалай әсер етті? (БІР ЖАУАП)

1. Өте жақсы, біз бір-бірімізді жақсырақ түсіне бастадық, біртұтас болдық -----
-----**№9 СҰРАҚҚА КӨШУ**
  2. Жақсы, жанжал мен реніш аз болды-----
-----**№9 СҰРАҚҚА КӨШУ**
  3. Ештеңе өзгерген жоқ -----
-----**№9 СҰРАҚҚА КӨШУ**
  4. Жаман, біз көп ұрыса бастадық
  5. Өте жаман, біз ажырасу алдында тұрдық
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

8. Сіздің ойыңызша, карантиндік шаралар енгізілгеннен кейін сіздің отбасыңыздағы қарым-қатынастың нашарлауының басты себебі неде? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

1. Жұмысты жоғалту
  2. Қаржылық жағдайдың нашарлауы
  3. Несиелер, қарыздар мәселелері
  4. Жеке тұрғын үйінің болмауы
  5. Орын ауыстыруға, отбасылық және басқа да іс-шараларға тыйым салу
  6. Өзіңіздің жалғыз қалуыңыздың мүмкін еместігі
  7. Ауру, денсаулықтың күрт нашарлауы
  8. Оқу орындарында қашықтықтан оқыту нысанына көшу
  9. Қашықтан жұмыс түріне көшу
  10. Болашаққа сенімсіздік, белгісіздік
  11. БАҚ-та, әлеуметтік желілерде пандемияға байланысты жағдайды өршіту
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

9. Сіз өзіңіздің отбасыңызда қандай отбасылық проблемаларға тап боласыз? (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)

№	Мәселе	Иә	Жоқ	Жауаптан бас тарту
1.	Жұбайына шабуыл жасау	1	2	(97)
2.	Жұбайының моральдық-психологиялық қорлауы	1	2	(97)
3.	Балаларды физикалық жазалау	1	2	(97)
4.	Туыстарының араласуы, бақылауы	1	2	(97)
5.	Нашақорлық	1	2	(97)
6.	Алкогольге тәуелділік	1	2	(97)
7.	Темекі шегу	1	2	(97)
8.	Құмар ойындарға құмарлық	1	2	(97)
9.	Жұбайының опасыздық жасауы	1	2	(97)
10.	Жыныстық үйлесімсіздік, жыныстық қанағаттанбау	1	2	(97)
11.	Көп әйел алу	1	2	(97)
12.	Жанжалдар	1	2	(97)
13.	Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі	1	2	(97)
14.	Діни көзқарастарды міндеттеу, діни келіспеушілік, жұбайының діни фанатизмі	1	2	(97)
15.	Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік	1	2	(97)

2. ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ**10. Бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне не ЖАҒЫМДЫ әсер етеді деп ойлайсыз? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)**

1. Жыныстық үйлесімділік
  2. Материалдық байлық
  3. Мінездерінің үйлесімділігі
  4. Ерлі-зайыптылардың денсаулығы
  5. Жеке тұрғын үйінің болуы
  6. Махаббат, сүйіспеншілік
  7. Балалардың болуы
  8. Ерлі-зайыптылардың уақытты бірлесіп өткізуі
  9. Үй міндеттерін тең бөлу
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

11. Сіздің ойыңызша, бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне ТЕРІС әсер ететін не? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

1. Жыныстық үйлесімсіздік
2. Материалдық қиындықтар
3. Мінездерінің сәйкес келмеуі
4. Жеке тұрғын үйдің болмауы
5. Махаббаттың болмауы
6. Балалардың болмауы
7. Алдыңғы некеде тұрған балаларының болуы
8. Үйдегі міндеттердің тең бөлінбеуі
9. Отбасылық өмірге туыстарының араласуы
10. Зиянды әдеттердің болуы (алкоголизм, темекі шегу, құмар ойындарға тәуелділік)

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

12. Сіздің ойыңызша, келесі құбылыстарды қаншалықты қабылдауға болады? (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)

		Толықтай қабылдаймын	Бейтарап	Мүлдем қабылдамаймын	Жауап беруге қиналамын
1.	Адамдар некені ресми тіркеусіз өмір сүреді	1	2	3	(99)
2.	Әйелдер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	1	2	3	(99)
3.	Ерлер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	1	2	3	(99)
4.	Ерлер тарапынан неке адалдығын бұзу	1	2	3	(99)
5.	Әйелдер тарапынан неке адалдығын бұзу	1	2	3	(99)
6.	Көп әйел алу, бірнеше әйелдің болуы	1	2	3	(99)
7.	Гомосексуалды қарым-қатынас	1	2	3	(99)
8.	Ер адам әйелден аз ақша табатын жағдай	1	2	3	(99)
9.	Балаларға қатысты физикалық жазаларды қолдану	1	2	3	(99)
10.	Аборт	1	2	3	(99)

3. БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІ

13. Сізде 18 жасқа дейінгі балаларыңыз бар ма? (БІР ЖАУАП)

1. Иә
2. Жоқ----- №18 СҰРАҚҚА КӨШУ

14. Бос уақытыңызды балаларыңызбен қаншалықты жиі өткізесіз? (БІР ЖАУАП)

1. Мен үнемі балалармен
  2. Күн сайын бірге болуға тырысамыз
  3. Аптасына 2-3 рет балаларыммен уақыт өткіземін
  4. Әр демалыс және мереке күндерін бірге өткіземіз
  5. Айына 2-3 рет бүкіл отбасымен демаламыз
  6. Біз тек мерекелерде бірге уақыт өткіземіз
  7. Сирек, жылына бірнеше рет бос уақытымды балалармен өткіземін
  8. Бос уақытымды ешқашан балалармен өткізбеймін
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

15. Балаларыңызбен көбірек уақыт өткізуге не кедергі? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

1. Жұмыстағы жүктелім
2. Үй жұмыстарының көптігіне байланысты уақыттың жетіспеуі
3. Менің балаларыммен қызығушылығым әртүрлі
4. Олармен ортақ тіл таба алмаймын
5. Ауру
6. Балалармен белсенді демалысқа қаржының болмауы
7. Ата-аналардың педагогикалық дағдыларының болмауы
8. Балаларды балаларға арналған секцияларға, үйірмелерге бергенді жөн санаймын, өйткені онда қажеттінің барлығы бар
9. Менің балаларымды үлкен туыстар (әжелер, аталар) тәрбиелейді
10. Балалардың анасымен/әкесімен ажырасуы
11. Ештеңе кедергі келтірмейді

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

16. Сіз балаларыңызда ең алдымен қандай құндылықтарды тәрбиелейсіз? (ТӨРТ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

1. Өзін-өзі құрметтеу	9. Даралық
2. Үлкендерге құрмет	10. Рухани өсу
3. Еңбекқорлық	11. Өзін-өзі дамыту
4. Сенімділік	12. Басқа халықтар өкілдерінің мәдениетін, тілдерін, дәстүрлерін құрметтеу
5. Патриотизм	13. Қаражатпен өмір сүру мүмкіндігі
6. Басқа адамдарға көмектесу	14. Қиын жағдайларда бейімделу қабілеті
7. Бостандық	(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
8. Әділдік	

17. Сіздің балаларыңызға қатысты қандай мәселелер алаңдатады? (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)

		Иә	Жоқ	Жауап беруден бас тарту
1.	Оқу орнына барған кезде баланың бейтаныс адамдардан физикалық қорғалуы	1	2	(97)
2.	Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты физикалық зорлық-зомбылық	1	2	(97)
3.	Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық	1	2	(97)
4.	Сыныптастар, жоғары сынып оқушылары, мұғалімдер тарапынан балаларыңызға қатысты қорқытып алу (ақша, заттар)	1	2	(97)
5.	Балалардың үйден кетуі	1	2	(97)
6.	Есірткі	1	2	(97)
7.	Темекі шегу	1	2	(97)
8.	Алкогольді ішу	1	2	(97)
9.	Ерте жыныстық өмір	1	2	(97)
10.	Суицидтік мінез-құлық	1	2	(97)
11.	Виртуалды ойындарға тәуелділік (телефонда / планшетте / компьютерде)	1	2	(97)
12.	Әлеуметтік желілерге, интернетке тәуелділік	1	2	(97)
13.	Аға буынға құрметсіздік	1	2	(97)
14.	Медициналық қызметтердің төмен сапасы	1	2	(97)

4. БАЛАЛАРДЫҢ ЖӘНЕ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СУИЦИДАЛДЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҒЫ

18. Жасөспірім кезеңінде ұлдар мен қыздар арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупі арта түсетінін білесіз бе? (БІР ЖАУАП)

- Иә
  - Жоқ
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

19. Балалық шақтағы және / немесе жасөспірім кезіндегі туыстарыңыздың немесе таныстарыңыздың арасында сіз өзіңізді-өзіне қол жұмсау, өзін-өзі өлтіру әрекеті немесе өзін-өзі өлтіремін деп қорқыту жағдайларын кездестірдіңіз бе? (БІР ЖАУАП)

- Иә
  - Жоқ
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

20. Балалар мен жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсауға бел буатын негізгі проблемасы не деп санайсыз? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

- Өмірге қанағаттанбау
  - Ата-аналардың ажырасуы
  - Ата-аналардың түсінбеушілігі немесе немқұрайлылығы
  - Басқалардың түсінбеушілігі немесе немқұрайлылығы (сыныптастары, достары, таныстары және т.б.)
  - Физикалық / моральдық және психологиялық зорлық-зомбылық
  - Компьютерлік немесе желілік тәуелділік, ойыншыларға арналған проблемалар
  - Есірткі, алкоголь
  - Мектептегі шамадан тыс жүктеме
  - Шешілмеген материалдық проблемалар
  - Басқалармен (туыстарымен, сыныптастарымен, әріптестерімен) жанжалдар
  - Жауапсыз махаббат
  - Ауру
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

5. БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРГЕ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ

21. Сіздің ойыңызша, біздің қоғамда отбасындағы балаларға қатысты қатыгездік мәселесі бар ма? (БІР ЖАУАП)

1. Иә
2. Жоқ

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

22. Соңғы үш айда сіздің балаларыңыз өздеріне немесе құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықтың нысаны немесе куәгері болды ма? (БІР ЖАУАП)

1. Күн сайын дерлік
2. Аптасына бір рет
3. Айына 1 рет
4. 2-3 айда 1 рет
5. Ешқашан ----- № 24 СҰРАҚҚА ӨТУ
6. Менің балаларым жоқ ----- № 24 СҰРАҚҚА ӨТУ

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ) -----№ 24 СҰРАҚҚА ӨТУ

23. Балаларыңызға немесе олардың құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықты кім жасады? (КЕЗ КЕЛГЕН ЖАУАП НҰСҚАСЫ)

1. Ата-ана
2. Туыс
3. Тәрбиеші / мұғалім
4. Сыныптас
5. Құрдас
6. Бейтаныс адам

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

24. Сіздің ойыңызша, балалар буллингті (құрдастарының баланы / жасөспірімді қорқытуы) – бұл проблема ма? (БІР ЖАУАП)

1. Иә, бұл күрделі мәселе, мақсатты түрде күресуді қажет етеді.
2. Иә, бұл проблема, бірақ оған назар аудару өте асыра көрсетілген
3. Жоқ, бұл проблема емес, есейудің сөзсіз бөлігі.
4. Мен бұл туралы ештеңе білмеймін

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

25. Сіздің балаңыз басқа балалардың қорлауына ұшырады ма? (БІР ЖАУАП)

1. Иә
2. Жоқ
3. Мүмкін ұшыраған шығар, бірақ мен бұл туралы білмеймін
4. Менде бала жоқ

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

26. Жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқына қандай себептер әкеледі деп ойлайсыз? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

1. Авторитарлық, қатал ата-аналар
2. Отбасында шектеулердің болмауы
3. Ата-аналардың балаларға деген жылуы мен назарының болмауы
4. Отбасындағы агрессивті мінез-құлқтың мысалы
5. Зиянды әдеттер (маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар)
6. Қалайсыз мектеп ортасы
7. Виртуалды ойындар (компьютерде / телефонда)
8. Теледидардағы, интернеттегі зорлық-зомбылық көріністері
9. Жеке қасиеттер
10. Өтпелі жас
11. Қалаған мен нақты арасындағы сәйкессіздік

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

6. АЖЫРАСУҒА ДЕГЕН КӨЗҚАРАС

27. Сіз ажырасуларға қалай қарайсыз? (БІР ЖАУАП)

1. Толығымен жағымсыз, мен үшін ажырасуға болмайды
2. Жағымсыз, бірақ кейде ажырасу отбасындағы тұрақты жанжалдар мен түсінбеушіліктен жақсы
3. Ажырасу кейде жаңа отбасын құруға мүмкіндік береді
4. Толығымен жағымды, ажырасу әрқашан ерлі-зайыптылардың екеуіне де жақсы әсер етеді

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

28. Сіздің ойыңызша, ажырасуды қандай себеп ақтай алады? (КЕЗ КЕЛГЕН ЖАУАП НҰСҚАСЫ)

1. Ерлі-зайыптылардың біреуінің маскүнемдігі, нашақорлық
2. Ерлі-зайыптылардың біреуінің құмар ойынға кіріп кетуі
3. Отбасындағы зорлық (әйелін немесе балаларына ұру)
4. Опасыздық
5. Ерлі-зайыптылардың біреуінің ауыр ауруы
6. Балалардың болмауы
7. Ұлдардың болмауы (тек қыздары бар)
8. Махаббаттың болмауы, түсінбеушілік
9. Күйеуінің/әйелінің ата-анасының араласуы
10. Ата-аналарымен/басқа туыстарымен тұру
11. Ерлі-зайыптылардың біреуінің жұмысының болмауы
12. Дінге деген құштарлық (оның ішінде дәстүрлі емес)
13. Жұбайына құрметсіздік
14. Жұбайының ата-анасына құрметсіздік
15. Ерлі-зайыптылардың біреуінің дәстүрлі емес жыныстық бағдары
16. Ажырасуды ештеңе ақтай алмайды

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
 (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

7. МЕМЛЕКЕТТІК ОТБАСЫЛЫҚ САЯСАТ**29. Сіз отбасын қолдау бойынша қандай мемлекеттік шараларды білесіз, естідіңіз немесе қатыстыңыз? (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)**

№	Мемлекеттік қолдау шаралары	Естігенім бар	Жақсы білемін, бірақ қатыспадым	Білемін, қатыстым	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
1.	«Бақытты отбасы» тұрғын үй құрылыс жинақ банкінен аз қамтылған және көп балалы отбасыларға арналған тұрғын үй бағдарламасы	1	2	3	4
2.	Көп балалы отбасылар, толық емес отбасылар, мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар үшін сатып алу құқығынсыз жалға берілетін тұрғын үй	1	2	3	4
3.	Атаулы әлеуметтік көмек	1	2	3	4
4.	Баланың туылуына арналған бір реттік төлем	1	2	3	4
5.	Жүктілік және босану бойынша төлем	1	2	3	4
6.	Жұмыс істемейтін аналарға арналған 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша жәрдемақы	1	2	3	4
7.	Жұмыс істейтін аналар үшін 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша төлем	1	2	3	4
8.	Көп балалы аналарға ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы	1	2	3	4
9.	Декреттік демалыс	1	2	3	4
10.	Бала 3 жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс	1	2	3	4

30. Мұндай бағдарламалар туралы қайдан білесіз? (КЕЗ КЕЛГЕН ЖАУАП НҰСҚАСЫ)

1. Теледидар, радио,
  2. Газеттер, журналдар
  3. Интернет, әлеуметтік желілер
  4. Жарнамалық буклеттер, парақшалар
  5. Кеше жарнамасы (билбордтар)
  6. Оқу, жұмыс орнында
  7. Таныстардан, туыстардан, достардан
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

31. Егер сіз отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға қатыссаңыз, алынған көмекке қаншалықты қанағаттанасыз? (БІР ЖАУАП)

1. Толықтай қанағаттанамын
  2. Қанағаттанамын деуге болады
  3. Қанағаттанбаймын деуге болады
  4. Мүлдем қанағаттанбаймын
  5. Мұндай бағдарламаларға қатысқан жоқ
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

32. Сіз келесі санаттарға мемлекеттік қолдауды жеткілікті деп санайсыз ба: (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)

№	Отбасы санаттары	Иә, мемлекет бұл санатты жақсы қолдайды	Көмек толық көлемде көрсетілмейді	Мемлекет бұл санат үшін ештеңе істемейді	Жауап беруге қиналамын
1.	Жас отбасылар	1	2	3	(99)
2.	Толық емес отбасылар	1	2	3	(99)
3.	Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар	1	2	3	(99)
4.	Көпбалалы отбасылар	1	2	3	(99)
5.	Қарт адамдар	1	2	3	(99)

33. Сіздің ойыңызша, қазақстандық отбасыларға қандай қолдау шаралары қажет? (ӘР ЖОЛ БОЙЫНША БІР ЖАУАП)

№	Шаралар	Иә, мұндай шара қажет	Жоқ, бұл қажет емес	Жауап беруге қиналамын
1.	Ата-аналар үшін жұмыспен қамтудың икемді түрлерін заңдастыру және енгізу (қашықтықтан жұмыс істеу, өзгермелі жұмыс кестесі, толық емес жұмыс күні / аптасы / айы және т. б.)	1	2	99
2.	Баласы ауырған жағдайда оны күту үшін демалыс алуға мәжбүр болған ата-аналарға төлемдер мөлшерін ұлғайту	1	2	99
3.	Ата-аналардың біреуінің еңбекпен қамтылуына кепілдік беру үшін жағдай жасау	1	2	99
4.	Халықтың әлеуметтік осал топтарынан шыққан отбасылар үшін бос жұмыс орындарының арнайы жәрмеңкелері	1	2	99
5.	«Ананы алмастыратын» бала күтушінің қызметтері шығындарын ішінара немесе толық төлеу	1	2	99
6.	Мемлекеттік балабақшаларда 2 жасқа дейінгі балаларға бөбекжай топтарының ашылуы	1	2	99
7.	Мемлекеттік мектептердегі ұзартылған күн топтары	1	2	99
8.	Балаларды балабақшалар мен мектептерге тасымалдау (мектеп автобустары және т. б.)	1	2	99
9.	Бала күтімі жөніндегі жәрдемақының мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту	1	2	99
10.	Балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер енгізу (ана капиталы, әр балаға төлемдер және т. б.)	1	2	99
11.	Әлеуметтік қолдау (балабақшаға жеңілдіктер, тегін тамақтану, тегін қоспалар, памперстер және т. б. беру)	1	2	99
12.	Қайырымдылық көмек (киім, азық-түлік, дәрі-дәрмек)	1	2	99
13.	Қолжетімді тұрғын үй бағдарламаларымен қамтамасыз ету	1	2	99
14.	Мамандардың психологиялық көмегі	1	2	99
15.	Ерлі-зайыптыларға / ата-аналарға арналған тегін курстар: отбасылық өмірге дайындық, балалар психологиясы, қаржылық сауаттылық және т. б.	1	2	99
16.	Бос уақыт пен демалыс шығындарын ішінара немесе толық төлеу	1	2	99

34. Сіздің ойыңызша, Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес шаралары тиімді ме? (БІР ЖАУАП)

1. Иә, шаралар тиімді және түзетулерді қажет етпейді
  2. Иә, шаралар айтарлықтай тиімді, бірақ кейбір түзетулерді қажет етеді
  3. Жоқ, шаралар жеткілікті тиімді емес және біраз түзетулерді қажет етеді
  4. Жоқ, шаралар тиімді емес және өте маңызды түзетулерді қажет етеді
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

35. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы жаңа заң жобасы дайындалғанынан хабардарсыз ба? (БІР ЖАУАП)

1. Иә, мен ол туралы білемін
2. Ол туралы бірдеңе естідім
3. Жоқ, мен білмеймін----- **№D1 СҰРАҚҚА ӨТУ**

36. Сіз осы заң жобасы туралы ақпаратты қандай ақпарат көздерінен алдыңыз/аласыз? (ҮШ ЖАУАПТАН АРТЫҚ ЕМЕС)

1. Ақпараттық бағдарламалар, теледидардағы ток-шоулар
  2. Интернеттегі ақпарат
  3. Әлеуметтік желілердегі ақпарат, мессенджерлер
  4. Жеке блогерлердің / қоғам қайраткерлерінің жарияланымдары (мақалалар, посттар, бейнелер және т.б.)
  5. Жақындарыңызбен, достарыңызбен, әріптестеріңізбен әңгімелесу
  6. Мен заң жобасымен өзім таныстым
- (98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____
- (99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

ҚОРЫТЫНДЫЛАЙ КЕЛЕ, ӨЗІҢІЗ ТУРАЛЫ КЕЙБІР МӘЛІМЕТТЕРДІ ХАБАРЛАҢЫЗ

D1. Сіздің жынысыңыз: 1. Ер 2. Әйел **D2.** Сіздің жасыңыз _____

D3. Сіздің этникалық тиістілігіңіз? (БІР ЖАУАП)

1. Қазақ
2. Орыс
3. Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

D4. Сіз өзіңізді қандай дінге жатқызасыз? (БІР ЖАУАП)

1. Ислам
2. Православие
3. Ешқандай

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

D5. Сіздің біліміңіз? (БІР ЖАУАП)

1. Орта
2. Кәсіби-техникалық
3. Жоғары (маман, бакалавр, магистр, кандидат, доктор, PhD)

D6. Сатып алу қабілетіңізді қалай бағалар едіңіз? (БІР ЖАУАП)

1. Өзімнен ештеңе аямаймын, бәріне ақша жеткілікті
2. Ұзақ тауарларды (тоңазытқыш, теледидар және т.б.) сатып алу қиын емес
3. Қажетті тамақ пен киім-кешек алуға, коммуналдық қызметтерді төлеуге ақша жеткілікті, жинақтауға ақша қалмайды
4. Азық-түлік сатып алуға ғана ақша жетеді, бірақ коммуналдық төлемдерді төлеуге қалмайды
5. Тіпті тамақ сатып алуға ақша жеткіліксіз, үнемі қарызға батып өмір сүруге тура келеді

(99) Жауап беруге қиналамын (ОҚЫМАҢЫЗ)

D7. Сіздің отбасыңыз қайда тұрады? (БІР ЖАУАП)

1. Жеке пәтер / үй
2. Жалға тұрғын үй
3. Жатақхана / коммуналдық тұрғын үй

4. Күйеуімнің ата-анасымен/туыстарымен тұрамыз

5. Әйелімнің ата-анасымен/туыстарымен тұрамыз

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

D8. Сіз жұмыс істейтін саланы (қосымша табыс) көрсетіңіз? (БІР ЖАУАП)

1. Мемлекеттік қызметші
2. Мен бюджеттік ұйымда жұмыс істеймін
3. Мен жеке секторда жұмыс істеймін
4. Қызметкерлерді тарта отырып, жеке бизнес
5. Өзіндік жұмыс
6. Фрилансер (қызмет келісімшарттары бойынша қызметкер)
7. Жеке қосалқы шаруашылықтарда, отбасылық кәсіпкерлікте жұмыс істеймін
8. Зейнеткер
9. Студент
10. Үй шаруасындағы әйел
11. Жұмыссыздар
12. Мен мүгедектігіме байланысты жұмыс істемеймін

(98) Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ) _____

ЖАУАП САНДАРЫНЫҢ БӨЛІНУІ

1. Сіздің отбасылық жағдайыңыз:

	Саны	%
Үйленген / тұрмыста (неке АХАЖ органдарында тіркелген)	750	62,5
Біз тіркелмеген некеде тұрамыз (неке АХАЖ органдарында тіркелмеген)	57	4,8
Ажырасқан (- а)	88	7,3
Тұл / жесір	84	7,0
Үйленбеген / тұрмыс құрмаған	221	18,4

2. Сіздің ойыңызша, Сіздің отбасыңызда басшы кім?

	Саны	%
Күйеуі	568	70,6
Әйелі	32	4,0
Күйеуінің әкесі	30	3,7
Әйелінің әкесі	0	0,0
Күйеуінің анасы	9	1,1
Әйелінің анасы	0	0,0
Айқын көшбасшы жоқ, біз бірлесіп шешім қабылдаймыз	166	20,6

3. Сіздің отбасыңызда келесі міндеттер қалай бөлінеді? САНЫ

		Күйеуі	Әйелі	Бірлесіп	Отбасының басқа мүшесі	Отбасында мұндай міндет жоқ	Жауап беруге қиналамын
1	Отбасын материалдық қамтамасыз ету	383	18	393	8	0	2
2	Отбасылық бюджетті басқару	208	163	415	14	2	3
3	Балалармен сабақ, серуендеу, үй тапсырмасын тексеру және т. б.	17	306	323	21	128	9
4	Азық-түлік сатып алу	49	283	448	20	5	0
5	Тағам дайындау	6	655	117	26	1	0
6	Үйді тазалау	7	650	114	32	2	0
7	Ыдыс жуу	6	667	92	36	4	0
8	Кір жуу	4	695	74	25	7	0
9	Заттарды үтіктеу	16	682	75	28	3	1
10	Үй бойынша ұсақ жөндеу	554	91	122	24	9	4
11	Үй малына, құсқа күтім жасау	198	47	130	21	377	32
12	Бақшада, бақшада жұмыс істеу	124	44	235	25	351	26

3. Сіздің отбасыңызда келесі міндеттер қалай бөлінеді? %

		Күйеуі	Әйелі	Бірлесіп	Отбасының басқа мүшесі	Отбасында мұндай міндет жоқ	Жауап беруге қиналамын
1	Отбасын материалдық қамтамасыз ету	47,6	2,2	48,9	1,0	0,0	0,3
2	Отбасылық бюджетті басқару	25,8	20,2	51,6	1,7	0,2	0,5
3	Балалармен сабақ, серуендеу, үй тапсырмасын тексеру және т. б.	2,1	38,1	40,2	2,6	15,9	1,1
4	Азық-түлік сатып алу	6,1	35,2	55,7	2,5	0,6	0,0
5	Тағам дайындау	0,7	81,4	14,5	3,2	0,1	0,1
6	Үйді тазалау	0,9	80,7	14,2	4,0	0,2	0,0
7	Ыдыс жуу	0,7	82,9	11,4	4,5	0,5	0,0
8	Кір жуу	0,5	86,3	9,2	3,1	0,9	0,0
9	Заттарды үтіктеу	2,0	84,7	9,3	3,5	0,4	0,1
10	Үй бойынша ұсақ жөндеу	68,9	11,3	15,2	3,0	1,1	0,5
11	Үй малына, құсқа күтім жасау	24,6	5,8	16,1	2,6	46,8	4,1
12	Бақшада, бақшада жұмыс істеу	15,4	5,5	29,2	3,1	43,6	3,2

4. Пандемия кезінде Сіздің отбасыңыздың өмірі өзгерді ме?

	Саны	%
Менің қосымша міндеттерім пайда болды (үй, үй шаруашылығы бала тәрбиесі және т. б. бойынша)	78	9,7
Әйелім / күйеуім қосымша міндеттерге не болды (үй, үй, бала тәрбиесі және т. б.)	29	3,6
Маған жұмысқа тұруға тура келді	19	2,4
Әйелім / күйеуім жұмысқа тұруға мәжбүр болды	13	1,6
Маған қосымша жұмыс / қосымша жұмыс табу керек болды	57	7,1
Әйеліме / күйеуіме қосымша жұмыс істеуге/қосымша жұмыс табуға тура келді	44	5,5
Мен жұмысымды жоғалттым	89	11,1
Әйелім / күйеуім жұмысынан айрылды	48	6,0
Ештеңе өзгерген жоқ	472	58,7
Басқа (Отбасымен бірге саяхаттауға мүмкіндік болған жоқ; Отбасының табысы азайды; Балаларым жұмыссыз қалды)	9	1,0
Жауап беруге қиналамын	14	1,7

5. Отбасылық өмірде бәріне көңіліңіз тола ма?

	Саны	%
Иә, мен өзімнің отбасылық өміріме толығымен қанағаттанамын.	594	73,8
Иә, мен отбасылық өміріме қанағаттанамын деуге болады	174	21,6
Мен өзімнің отбасылық өміріме қанағаттанбаймын деуге болады	29	3,6
Менің отбасылық өмірім мені мүлдем қанағаттандырмайды	2	0,2
Жауап беруге қиналамын	6	0,8

6. Жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызды қалай бағалайсыз?

	Саны	%
Өте жақсы, біз бір-бірімізді жақсы көреміз және құрметтейміз	597	74,2
Жақсы, бірақ біздің ортақ мүдделеріміз аз	128	15,9
Өте жақсы емес, кейде даулар, түсініспеушіліктер болады	64	8,0
Жаман, біз жиі ұрысамыз	6	0,7
Өте жаман, елеулі қақтығыстар үнемі туындайды	1	0,1
Жауап беруге қиналамын	9	1,1

7. Пандемия және онымен байланысты шектеу шаралары сіздің жұбайыңызбен қарым-қатынасыңызға қалай әсер етті?

	Саны	%
Өте жақсы, біз бір-бірімізді жақсырақ түсіне бастадық, біртұтас болдық	182	22,6
Жақсы, жанжал мен реніш аз болды	80	10,0
Ештеңе өзгерген жоқ	487	60,6
Жаман, біз көп ұрыса бастадық	43	5,3
Өте жаман, біз ажырасу алдында тұрдық	6	0,7
Жауап беруге қиналамын	6	0,8

8. Сіздің ойыңызша, карантиндік шаралар енгізілгеннен кейін сіздің отбасыңыздағы қарым-қатынастың нашарлауының басты себебі неде?

	Саны	%
Жұмысты жоғалту	18	35,3
Қаржылық жағдайдың нашарлауы	28	54,9
Несиелер, қарыздар мәселелері	14	27,5
Жеке тұрғын үйінің болмауы	3	5,9
Орын ауыстыруға, отбасылық және басқа да іс-шараларға тыйым салу	6	11,8
Өзіңіздің жалғыз қалуыңыздың мүмкін еместігі	5	9,8
Ауру, денсаулықтың күрт нашарлауы	6	11,8
Оқу орындарында қашықтықтан оқыту нысанына көшу	7	13,7
Қашықтан жұмыс түріне көшу	7	13,7
Болашаққа сенімсіздік, белгісіздік	9	17,6
БАҚ-та, әлеуметтік желілерде пандемияға	9	17,6

9. Сіз өзіңіздің отбасыңызда қандай отбасылық проблемаларға тап боласыз? САНЫ

		Иә	Жоқ	Жауаптан бас тарту
1	Жұбайына шабуыл жасау	45	828	22
2	Жұбайының моральдық-психологиялық қорлауы	55	812	28
3	Балаларды физикалық жазалау	23	853	19
4	Туыстарының араласуы, бақылауы	97	772	26
5	Нашақорлық	9	866	20
6	Алкогольге тәуелділік	52	823	20
7	Темекі шегу	139	732	24
8	Құмар ойындарға құмарлық	17	857	21
9	Жұбайының опасыздық жасауы	33	842	20
10	Жыныстық үйлесімсіздік, жыныстық қанағаттанбау	17	853	25
11	Көп әйел алу	12	860	23
12	Жанжалдар	192	674	29
13	Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі	129	737	29
14	Діни көзқарастарды міндеттеу, діни келіспеушілік, жұбайының діни фанатизмі	16	853	26
15	Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік	96	769	30

9. Сіз өзіңіздің отбасыңызда қандай отбасылық проблемаларға тап боласыз? %

		Иә	Жоқ	Жауаптан бас тарту
1	Жұбайына шабуыл жасау	5,0	92,5	2,5
2	Жұбайының моральдық-психологиялық қорлауы	6,1	90,7	3,1
3	Балаларды физикалық жазалау	2,6	95,3	2,1
4	Туыстарының араласуы, бақылауы	10,8	86,3	2,9
5	Нашақорлық	1,0	96,8	2,2
6	Алкогольге тәуелділік	5,8	92,0	2,2
7	Темекі шегу	15,5	81,8	2,7
8	Құмар ойындарға құмарлық	1,9	95,8	2,3
9	Жұбайының опасыздық жасауы	3,7	94,1	2,2
10	Жыныстық үйлесімсіздік, жыныстық қанағаттанбау	1,9	95,3	2,8
11	Көп әйел алу	1,3	96,1	2,6
12	Жанжалдар	21,5	75,3	3,2
13	Көзқарастардың, құндылықтардың сәйкес келмеуі	14,4	82,3	3,2
14	Діни көзқарастарды міндеттеу, діни келіспеушілік, жұбайының діни фанатизмі	1,8	95,3	2,9
15	Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік	10,7	85,9	3,4

10. Бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне не ЖАҒЫМДЫ әсер етеді деп ойлайсыз?

	Саны	%
Жыныстық үйлесімділік	174	14,5
Материалдық байлық	546	45,5
Мінездерінің үйлесімділігі	555	46,3
Ерлі-зайыптылардың денсаулығы	261	21,8
Жеке тұрғын үйінің болуы	239	19,9
Махаббат, сүйіспеншілік	577	48,1
Балалардың болуы	321	26,8
Ерлі-зайыптылардың уақытты бірлесіп өткізуі	167	13,9
Үй міндеттерін тең бөлу	96	8,0
Басқа (Діни сауаттылық; Аталғандардың барлығы; Өзара сыйластық пен өзара түсіністік; Сенім)	27	2,4
Жауап беруге қиналамын	28	2,3

11. Сіздің ойыңызша, бірінші кезекте ерлі-зайыптылардың өміріне ТЕРІС әсер ететін не?

	Саны	%
Жыныстық үйлесімсіздік	123	10,3
Материалдық қиындықтар	606	50,5
Мінездерінің сәйкес келмеуі	484	40,4
Жеке тұрғын үйдің болмауы	285	23,8
Махаббаттың болмауы	430	35,9
Балалардың болмауы	305	25,4

Алдыңғы некеде тұрған балаларының болуы	70	5,8
Үйдегі міндеттердің тең бөлінбеуі	57	4,8
Отбасылық өмірге туыстарының араласуы	231	19,3
Зиянды әдеттердің болуы	231	19,3
Басқа (Аталғандардың барлығы; Ерлі-зайыптылардың опасыздығы; Отбасы мүшелерінің денсаулығына байланысты мәселелер; Сенімнің болмауы; Жоғары діндарлық)	14	1,2
Жауап беруге қиналамын	34	2,8

12. Сіздің ойыңызша, келесі құбылыстарды қаншалықты қабылдауға болады? САНЫ

		Толықтай қабылдаймын	Бейтарап	Мүлдем қабылдамаймын	Ж/Қ
1	Адамдар некені ресми тіркеусіз өмір сүреді	235	472	447	45
2	Әйелдер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	164	352	638	44
3	Ерлер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	220	444	477	56
4	Ерлер тарапынан неке адалдығын бұзу	36	159	954	49
5	Әйелдер тарапынан неке адалдығын бұзу	15	77	1059	47
6	Көп әйел алу, бірнеше әйелдің болуы	49	106	994	49
7	Гомосексуалды қарым-қатынас	13	53	1084	48
8	Ер адам әйелден аз ақша табатын жағдай	113	494	521	70
9	Балаларға қатысты физикалық жазаларды қолдану	17	87	1049	45
10	Аборт	28	245	861	63

12. Сіздің ойыңызша, келесі құбылыстарды қаншалықты қабылдауға болады? %

		Толықтай қабылдаймын	Бейтарап	Мүлдем қабылдамаймын	Ж/Қ
1	Адамдар некені ресми тіркеусіз өмір сүреді	19,6	39,4	37,3	3,7
2	Әйелдер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	13,7	29,4	53,3	3,6
3	Ерлер үшін некеге дейін жыныстық қатынас	18,4	37,1	39,8	4,7
4	Ерлер тарапынан неке адалдығын бұзу	3,0	13,3	79,6	4,1
5	Әйелдер тарапынан неке адалдығын бұзу	1,3	6,4	88,4	3,9
6	Көп әйел алу, бірнеше әйелдің болуы	4,1	8,8	83,0	4,1
7	Гомосексуалды қарым-қатынас	1,1	4,4	90,5	4,0
8	Ер адам әйелден аз ақша табатын жағдай	9,4	41,2	43,5	5,9
9	Балаларға қатысты физикалық жазаларды қолдану	1,4	7,3	87,6	3,7
10	Аборт	2,3	20,5	71,9	5,3

13. Сізде 18 жасқа дейінгі балаларыңыз бар ма?

	Саны	%
Иә	557	46,4
Жоқ	643	53,6

14. Бос уақытыңызды балаларыңызбен қаншалықты жиі өткізесіз?

	Саны	%
Мен үнемі балалармен	280	50,3
Күн сайын бірге болуға тырысамыз	182	32,7
Аптасына 2-3 рет балаларыммен уақыт өткіземін	24	4,3
Өр демалыс және мереке күндерін бірге өткіземіз	46	8,3
Айына 2-3 рет бүкіл отбасымен демаламыз	8	1,4
Біз тек мерекелерде бірге уақыт өткіземіз	5	0,9
Сирек, жылына бірнеше рет бос уақытымды балалармен өткіземін	7	1,3
Бос уақытымды ешқашан балалармен өткізбеймін	2	0,4
Жауап беруге қиналамын	3	0,4

15. Балаларыңызбен көбірек уақыт өткізуге не кедергі?

	Саны	%
Жұмыстағы жүктелім	218	39,3
Үй жұмыстарының көптігіне байланысты уақыттың жетіспеуі	79	14,2
Менің балаларыммен қызығушылығым әртүрлі	6	1,1
Олармен ортақ тіл таба алмаймын	10	1,8
Ауру	6	1,1

Балалармен белсенді демалысқа қаржының болмауы	51	9,2
Ата-аналардың педагогикалық дағдыларының болмауы	10	1,8
Балаларды балаларға арналған секцияларға, үйірмелерге бергенді жөн санаймын, өйткені онда қажеттінің барлығы бар	25	4,5
Менің балаларымды үлкен туыстар (әжелер, аталар) тәрбиелейді	20	3,6
Балалардың анасымен/әкесімен ажырасуы	12	2,2
Ештеңе кедергі келтірмейді	269	48,5
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	5	0,9

16. Сіз балаларыңызда ең алдымен қандай құндылықтарды тәрбиелейсіз?

	Саны	%
Өзін-өзі құрметтеу	239	43,0
Үлкендерге құрмет	341	61,3
Еңбекқорлық	339	61,0
Сенімділік	209	37,6
Патриотизм	92	16,5
Басқа адамдарға көмектесу	65	11,7
Бостандық	31	5,6
Әділдік	144	25,9
Даралық	53	9,5
Рухани өсу	106	19,1
Өзін-өзі дамыту	112	20,1
Басқа халықтар өкілдерінің мәдениетін, тілдерін, дәстүрлерін құрметтеу	40	7,2
Қаражатпен өмір сүру мүмкіндігі	32	5,8
Қиын жағдайларда бейімделу қабілеті	64	11,5
Басқа (<i>Парасаттылық; Аталған құндылықтар; Жауапкершілік; Отбасылық құндылықтар</i>)	8	1,5

17. Сіздің балаларыңызға қатысты қандай мәселелер алаңдатады? САНЫ

	Иә	Жоқ	Жауап беруден бас тарту
1 Оқу орнына барған кезде баланың бейтаныс адамдардан физикалық қорғалуы	212	331	14
2 Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты физикалық зорлық-зомбылық	159	387	11
3 Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық	158	388	11
4 Сыныптастар, жоғары сынып оқушылары, мұғалімдер тарапынан балаларыңызға қатысты қорқытып алу (ақша, заттар)	175	370	12
5 Балалардың үйден кетуі	114	425	18
6 Есірткі	131	411	15
7 Темекі шегу	137	405	15
8 Алкогольді ішу	131	411	15
9 Ерте жыныстық өмір	130	412	15
10 Суицидтік мінез-құлық	121	422	14
11 Виртуалды ойындарға тәуелділік (телефонда / планшетте / компьютерде)	275	270	12
12 Әлеуметтік желілерге, интернетке тәуелділік	297	251	9
13 Аға буынға құрметсіздік	126	417	14
14 Медициналық қызметтердің төмен сапасы	241	302	14

17. Сіздің балаларыңызға қатысты қандай мәселелер алаңдатады? %

	Да	Нет	Жауап беруден бас тарту
1 Оқу орнына барған кезде баланың бейтаныс адамдардан физикалық қорғалуы	38,1	59,4	2,5
2 Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты физикалық зорлық-зомбылық	28,5	69,5	2,0
3 Тәрбиеші / мұғалім / оқытушы тарапынан балаға қатысты моральдық-психологиялық зорлық-зомбылық	28,4	69,7	2,0
4 Сыныптастар, жоғары сынып оқушылары, мұғалімдер тарапынан балаларыңызға қатысты қорқытып алу (ақша, заттар)	31,4	66,4	2,2
5 Балалардың үйден кетуі	20,5	76,3	3,2
6 Есірткі	23,5	73,8	2,7

7	Темекі шегу	24,6	72,7	2,7
8	Алкогольді ішу	23,5	73,8	2,7
9	Ерте жыныстық өмір	23,3	74,0	2,7
10	Суицидтік мінез-құлық	21,7	75,8	2,5
11	Виртуалды ойындарға тәуелділік (телефонда / планшетте / компьютерде)	49,4	45,8	2,2
12	Әлеуметтік желілерге, интернетке тәуелділік	53,3	45,1	1,6
13	Аға буынға құрметсіздік	22,6	74,9	2,5
14	Медициналық қызметтердің төмен сапасы	43,3	54,2	2,5

18. Жасөспірім кезеңінде ұлдар мен қыздар арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупі арта түсетінін білесіз бе?

	Саны	%
Иә	936	78,0
Жоқ	227	18,9
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	37	3,1

19. Балалық шақтағы және / немесе жасөспірім кезіндегі туыстарыңыздың немесе таныстарыңыздың арасында сіз өзіңізді-өзіне қол жұмсау, өзін-өзі өлтіру әрекеті немесе өзін-өзі өлтіремін деп қорқыту жағдайларын кездестірдіңіз бе?

	Саны	%
Иә	172	14,3
Жоқ	995	82,9
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	33	2,8

20. Балалар мен жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсауға бел буатын негізгі проблемасы не деп санайсыз?

	Саны	%
Өмірге қанағаттанбау	238	19,8
Ата-аналардың ажырасуы	246	20,5
Ата-аналардың түсінбеушілігі немесе немқұрайлылығы	500	41,7
Басқалардың түсінбеушілігі немесе немқұрайлылығы (сыныптастары, достары, таныстары және т.б.)	251	20,9
Физикалық / моральдық және психологиялық зорлық-зомбылық	360	30,0
Компьютерлік немесе желілік тәуелділік, ойыншыларға арналған проблемалар	315	26,3
Есірткі, алкоголь	326	27,2
Мектептегі шамадан тыс жүктеме	56	4,7
Шешілмеген материалдық проблемалар	120	10,0
Басқалармен (туыстарымен, сыныптастарымен, әріптестерімен) жанжалдар	189	15,8
Жауапсыз махаббат	148	12,3
Ауру	113	9,4
Басқа (<i>Аталғандардың барлығы; Психологиялық мәселелер; Ерке-тотайлық; Туған адамның қайтыс болуы; Теледидарда зорлық-зомбылық көрсету</i>)	16	1,3
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	55	4,6

21. Сіздің ойыңызша, біздің қоғамда отбасындағы балаларға қатысты қатыгездік мәселесі бар ма?

	Саны	%
Иә	789	66,0
Жоқ	338	28,3
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	69	5,7

22. Соңғы үш айда сіздің балаларыңыз өздеріне немесе құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықтың нысаны немесе күәгері болды ма?

	Саны	%
Күн сайын дерлік	3	0,3
Аптасына бір рет	4	0,3
Айына 1 рет	9	0,8
2-3 айда 1 рет	25	2,1
Ешқашан	837	69,9
Менің балаларым жоқ	260	21,7
Басқа (<i>Мүмкін көшеде куә болған шығар</i>)	6	0,5
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	53	4,4

23. Балаларыңызға немесе олардың құрдастарына қатысты физикалық немесе басқа зорлық-зомбылықты кім жасады?

	Саны	%
Ата-ана	15	34,9
Туыс	2	4,7
Тәрбиеші / мұғалім	7	16,3
Сыныптас	8	18,6
Құрдас	14	32,6
Бейтаныс адам	7	16,3
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	3	7,0

24. Сіздің ойыңызша, балалар буллингті (құрдастарының баланы / жасөспірімді қорқытуы) – бұл проблема ма?

	Саны	%
Иә, бұл күрделі мәселе, мақсатты түрде күресуді қажет етеді.	655	54,6
Иә, бұл проблема, бірақ оған назар аудару өте асыра көрсетілген	119	9,9
Жоқ, бұл проблема емес, есейудің сөзсіз бөлігі.	92	7,7
Мен бұл туралы ештеңе білмеймін	289	24,1
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	45	3,7

25. Сіздің балаңыз басқа балалардың қорлауына ұшырады ма?

	Саны	%
Иә	31	2,6
Жоқ	691	57,6
Мүмкін ұшыраған шығар, бірақ мен бұл туралы білмеймін	136	11,3
Менде бала жоқ	287	23,9
Басқа (<i>Менде ересек балалар</i>)	6	0,5
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	48	4,1

26. Жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқына қандай себептер әкеледі деп ойлайсыз?

	Саны	%
Авторитарлық, қатал ата-аналар	155	12,9
Отбасында шектеулердің болмауы	194	16,2
Ата-аналардың балаларға деген жылуы мен назарының болмауы	527	43,9
Отбасындағы агрессивті мінез-құлықтың мысалы	483	40,3
Зиянды әдеттер (маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар)	390	32,5
Қолайсыз мектеп ортасы	152	12,7
Виртуалды ойындар (компьютерде / телефонда)	417	34,8
Теледидардағы, интернеттегі зорлық-зомбылық көріністері	310	25,8
Жеке қасиеттер	114	9,5
Өтпелі жас	229	19,1
Қалаған мен нақты арасындағы сәйкессіздік	44	3,7
Басқа (<i>Аталғандардың барлығы; Материалдық жағдайы бойынша кемсіту</i>)	7	0,6
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	19	1,6

27. Сіз ажырасуларға қалай қарайсыз?

	Саны	%
Толығымен жағымсыз, мен үшін ажырасуға болмайды	569	47,4
Жағымсыз, бірақ кейде ажырасу отбасындағы тұрақты жанжалдар мен түсінбеушіліктен жақсы	458	38,2
Ажырасу кейде жаңа отбасын құруға мүмкіндік береді	104	8,7
Толығымен жағымды, ажырасу әрқашан ерлі-зайыптылардың екеуіне де жақсы әсер етеді	31	2,6
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	38	3,1

28. Сіздің ойыңызша, ажырасуды қандай себеп ақтай алады?

	Саны	%
Ерлі-зайыптылардың біреуінің маскүнемдігі, нашақорлық	569	47,5
Ерлі-зайыптылардың біреуінің құмар ойынға кіріп кетуі	362	30,2
Отбасындағы зорлық (әйелін немесе балаларына ұру)	613	51,1
Опасыздық	505	42,1
Ерлі-зайыптылардың біреуінің ауыр ауруы	41	3,4
Балалардың болмауы	197	16,4

Ұлдардың болмауы (тек қыздары бар)	45	3,8
Махаббаттың болмауы, түсінбеушілік	293	24,4
Күйеуінің/әйелінің ата-анасының араласуы	123	10,3
Ата-аналарымен/басқа туыстарымен тұру	77	6,4
Ерлі-зайыптылардың біреуінің жұмысының болмауы	88	7,3
Дінге деген құштарлық (оның ішінде дәстүрлі емес)	131	10,9
Жұбайына құрметсіздік	228	19,0
Жұбайының ата-анасына құрметсіздік	93	7,8
Ерлі-зайыптылардың біреуінің дәстүрлі емес жыныстық бағдары	271	22,6
Ажырасуды ештеңе ақтай алмайды	131	10,9
Басқа (<i>Өз үйдің болмауы; Аталғандардың барлығы; Жастардың некеге дайын еместігі</i>)	7	0,7
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	47	3,9

29. Сіз отбасын қолдау бойынша қандай мемлекеттік шараларды білесіз, естідіңіз немесе қатыстыңыз? САНЫ

		Естігенім бар	Жақсы білемін, бірақ қатыспадым	Білемін, қатыстым	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
1	«Бақытты отбасы» тұрғын үй құрылыс жинақ банкінен аз қамтылған және көп балалы отбасыларға арналған тұрғын үй бағдарламасы	591	248	60	301
2	Көп балалы отбасылар, толық емес отбасылар, мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар үшін сатып алу құқығынсыз жалға берілетін тұрғын үй	536	268	50	346
3	Атаулы әлеуметтік көмек	592	298	92	217
4	Баланың туылуына арналған бір реттік төлем	498	308	272	121
5	Жүктілік және босану бойынша төлем	483	332	259	126
6	Жұмыс істемейтін аналарға арналған 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша жәрдемақы	501	344	229	125
7	Жұмыс істейтін аналар үшін 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша төлем	499	340	192	168
8	Көп балалы аналарға ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы	576	369	112	141
9	Декреттік демалыс	507	340	224	128
10	Бала 3 жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс	512	349	168	169

29. Сіз отбасын қолдау бойынша қандай мемлекеттік шараларды білесіз, естідіңіз немесе қатыстыңыз? %

		Естігенім бар	Жақсы білемін, бірақ қатыспадым	Білемін, қатыстым	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
1	«Бақытты отбасы» тұрғын үй құрылыс жинақ банкінен аз қамтылған және көп балалы отбасыларға арналған тұрғын үй бағдарламасы	49,3	20,7	5,0	25,1
2	Көп балалы отбасылар, толық емес отбасылар, мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар үшін сатып алу құқығынсыз жалға берілетін тұрғын үй	44,7	22,3	4,2	28,8
3	Атаулы әлеуметтік көмек	49,4	24,9	7,7	18,1
4	Баланың туылуына арналған бір реттік төлем	41,5	25,7	22,7	10,1
5	Жүктілік және босану бойынша төлем	40,3	27,7	21,6	10,5
6	Жұмыс істемейтін аналарға арналған 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша жәрдемақы	41,8	28,7	19,1	10,4
7	Жұмыс істейтін аналар үшін 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша төлем	41,6	28,4	16,0	14,0
8	Көп балалы аналарға ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы	48,1	30,8	9,3	11,8
9	Декреттік демалыс	42,3	28,4	18,7	10,7
10	Бала 3 жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс	42,7	29,1	14,0	14,1

30. Мұндай бағдарламалар туралы қайдан білесіз?

	Саны	%
Теледидар, радио,	580	48,4
Газеттер, журналдар	154	12,9
Интернет, әлеуметтік желілер	628	52,4
Жарнамалық буклеттер, парақшалар	40	3,3
Көше жарнамасы (билбордтар)	38	3,2
Оқу, жұмыс орнында	236	19,7
Таныстардан, туыстардан, достардан	498	41,6
Жауап беруге қиналамын	35	2,9

31. Егер сіз отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларға қатыссаңыз, алынған көмекке қаншалықты қанағаттанасыз?

	Саны	%
Толықтай қанағаттанамын	135	11,3
Қанағаттанамын деуге болады	220	18,3
Қанағаттанбаймын деуге болады	99	8,3
Мүлдем қанағаттанбаймын	76	6,3
Мұндай бағдарламаларға қатысқан жоқ	624	52,0
Жауап беруге қиналамын	45	3,8

32. Сіз келесі санаттарға мемлекеттік қолдауды жеткілікті деп санайсыз ба: САНЫ

	Иә, мемлекет бұл санатты жақсы қолдайды	Көмек толық көлемде көрсетілмейді	Мемлекет бұл санат үшін ештеңе істемейді	Ж/Қ
1 Жас отбасылар	219	577	292	111
2 Толық емес отбасылар	220	558	290	131
3 Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар	282	574	202	141
4 Көпбалалы отбасылар	354	580	150	114
5 Қарт адамдар	246	527	298	128

32. Сіз келесі санаттарға мемлекеттік қолдауды жеткілікті деп санайсыз ба: %

	Иә, мемлекет бұл санатты жақсы қолдайды	Көмек толық көлемде көрсетілмейді	Мемлекет бұл санат үшін ештеңе істемейді	Ж/Қ
1 Жас отбасылар	18,3	48,1	24,4	9,2
2 Толық емес отбасылар	18,3	46,5	24,2	11,0
3 Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар	23,5	47,9	16,8	11,8
4 Көпбалалы отбасылар	29,5	48,4	12,5	9,6
5 Қарт адамдар	20,5	44,0	24,9	10,6

33. Сіздің ойыңызша, қазақстандық отбасыларға қандай қолдау шаралары қажет? САНЫ

	Иә, мұндай шара қажет	Жоқ, бұл қажет емес	Ж/Қ
1 Ата-аналар үшін жұмыспен қамтудың икемді түрлерін заңдастыру және енгізу (қашықтықтан жұмыс істеу, өзгермелі жұмыс кестесі, толық емес жұмыс күні / аптасы / айы және т. б.)	925	182	93
2 Баласы ауырған жағдайда оны күту үшін демалыс алуға мәжбүр болған ата-аналарға төлемдер мөлшерін ұлғайту	1034	95	70
3 Ата-аналардың біреуінің еңбекпен қамтылуына кепілдік беру үшін жағдай жасау	1000	127	73
4 Халықтың әлеуметтік осал топтарынан шыққан отбасылар үшін бос жұмыс орындарының арнайы жәрмеңкелері	943	169	87
5 «Ананы алмастыратын» бала күтушінің қызметтері шығындарын ішінара немесе толық төлеу	779	287	134
6 Мемлекеттік балабақшаларда 2 жасқа дейінгі балаларға бөбекжай топтарының ашылуы	979	134	87
7 Мемлекеттік мектептердегі ұзартылған күн топтары	959	157	84
8 Балаларды балабақшалар мен мектептерге тасымалдау (мектеп автобустары және т. б.)	989	144	67

9	Бала күтімі жөніндегі жәрдемақының мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту	1079	67	54
10	Балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер енгізу (ана капиталы, әр балаға төлемдер және т.б.)	1082	66	51
11	Әлеуметтік қолдау (балабақшаға жеңілдіктер, тегін тамақтану, тегін қоспалар, памперстер және т. б. беру)	1058	86	56
12	Қайырымдылық көмек (киім, азық-түлік, дәрі-дәрмек)	970	154	76
13	Қолжетімді тұрғын үй бағдарламаларымен қамтамасыз ету	1091	59	50
14	Мамандардың психологиялық көмегі	901	207	92
15	Ерлі-зайыптыларға / ата-аналарға арналған тегін курстар: отбасылық өмірге дайындық, балалар психологиясы, қаржылық сауаттылық және т. б.	904	203	93
16	Бос уақыт пен демалыс шығындарын ішінара немесе толық төлеу	805	294	101

33. Сіздің ойыңызша, қазақстандық отбасыларға қандай қолдау шаралары қажет? %

		Иә, мұндай шара қажет	Жоқ, бұл қажет емес	Ж/Қ
1	Ата-аналар үшін жұмыспен қамтудың икемді түрлерін заңдастыру және енгізу (қашықтықтан жұмыс істеу, өзгермелі жұмыс кестесі, толық емес жұмыс күні / аптасы / айы және т. б.)	77,1	15,2	7,7
2	Баласы ауырған жағдайда оны күту үшін демалыс алуға мәжбүр болған ата-аналарға төлемдер мөлшерін ұлғайту	86,2	7,9	5,9
3	Ата-аналардың біреуінің еңбекпен қамтылуына кепілдік беру үшін жағдай жасау	83,3	10,6	6,1
4	Халықтың әлеуметтік осал топтарынан шыққан отбасылар үшін бос жұмыс орындарының арнайы жәрмеңкелері	78,6	14,1	7,3
5	«Ананы алмастыратын» бала күтушінің қызметтері шығындарын ішінара немесе толық төлеу	64,9	23,9	11,2
6	Мемлекеттік балабақшаларда 2 жасқа дейінгі балаларға бөбекжай топтарының ашылуы	81,6	11,2	7,2
7	Мемлекеттік мектептердегі ұзартылған күн топтары	79,9	13,1	7,0
8	Балаларды балабақшалар мен мектептерге тасымалдау (мектеп автобустары және т. б.)	82,4	12,0	5,6
9	Бала күтімі жөніндегі жәрдемақының мөлшерін ұлғайту және оны төлеу мерзімін ұзарту	89,9	5,6	4,5
10	Балаларға қосымша әлеуметтік төлемдер енгізу (ана капиталы, әр балаға төлемдер және т.б.)	90,2	5,5	4,3
11	Әлеуметтік қолдау (балабақшаға жеңілдіктер, тегін тамақтану, тегін қоспалар, памперстер және т. б. беру)	88,2	7,2	4,6
12	Қайырымдылық көмек (киім, азық-түлік, дәрі-дәрмек)	80,8	12,8	6,4
13	Қолжетімді тұрғын үй бағдарламаларымен қамтамасыз ету	90,9	4,9	4,2
14	Мамандардың психологиялық көмегі	75,1	17,3	7,6
15	Ерлі-зайыптыларға / ата-аналарға арналған тегін курстар: отбасылық өмірге дайындық, балалар психологиясы, қаржылық сауаттылық және т. б.	75,3	16,9	7,8
16	Бос уақыт пен демалыс шығындарын ішінара немесе толық төлеу	67,1	24,5	8,4

34. Сіздің ойыңызша, Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес шаралары тиімді ме?

	Саны	%
Иә, шаралар тиімді және түзетулерді қажет етпейді	201	16,8
Иә, шаралар айтарлықтай тиімді, бірақ кейбір түзетулерді қажет етеді	270	22,5
Жоқ, шаралар жеткілікті тиімді емес және біраз түзетулерді қажет етеді	330	27,5
Жоқ, шаралар тиімді емес және өте маңызды түзетулерді қажет етеді	226	18,8
Жауап беруге қиналамын	173	14,4

35. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы жаңа заң жобасы дайындалғанынан хабардарсыз ба?

	Саны	%
Иә, мен ол туралы білемін	207	17,3
Ол туралы бірдеңе естідім	393	32,8
Жоқ, мен білмеймін	600	49,9

36. Сіз осы заң жобасы туралы ақпаратты қандай ақпарат көздерінен алдыңыз/аласыз?

	Саны	%
Ақпараттық бағдарламалар, теледидардағы ток-шоулар	264	46,6
Интернеттегі ақпарат	317	55,9
Әлеуметтік желілердегі ақпарат, мессенджерлер	157	27,7
Жеке блогерлердің / қоғам қайраткерлерінің жарияланымдары (мақалалар, посттар, бейнелер және т.б.)	48	8,5
Жақындарыңызбен, достарыңызбен, әріптестеріңізбен әңгімелесу	93	16,4
Мен заң жобасымен өзім таныстым	6	1,1
<i>Затрудняюсь ответить</i>	1	0,2

Елді-мекен типі:

	Саны	%
Қалалық	721	60,1
Ауылдық	479	39,9

D1. Сіздің жынысыңыз:

	Саны	%
Ер	559	46,6
Әйел	641	53,4

D2. Сіздің жасыңыз:

	Саны	%
18-28 жас	259	21,6
29-45 жас	456	38,0
46-60 жас	294	24,5
61 жас және одан жоғары	191	15,9

D3. Сіздің этникалық тиістілігіңіз?

	Саны	%
Қазақ	885	73,8
Орыс	197	16,4
Басқа	118	9,8

D4. Сіз өзіңізді қандай дінге жатқызасыз?

	Саны	%
Ислам	896	74,7
Православие	211	17,6
Ешқандай	79	6,6
Басқа (<i>Католицизм; Тәңірлік; Протестантизм; Буддизм</i>)	8	0,8
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	6	0,3

D5. Сіздің біліміңіз?

	Саны	%
Орта	294	24,5
Кәсіби-техникалық	447	37,3
Жоғары (маман, бакалавр, магистр, кандидат, доктор, PhD)	459	38,3

D6. Сатып алу қабілетіңізді қалай бағалар едіңіз?

	Саны	%
Өзімнен ештеңе аямаймын, бәріне ақша жеткілікті	115	9,6
Ұзақ тауарларды (тоңазытқыш, теледидар және т.б.) сатып алу қиын емес	219	18,3
Қажетті тамақ пен киім-кешек алуға, коммуналдық қызметтерді төлеуге ақша жеткілікті, жинақтауға ақша қалмайды	698	58,2
Азық-түлік сатып алуға ғана ақша жетеді, бірақ коммуналдық төлемдерді төлеуге қалмайды	100	8,3
Тіпті тамақ сатып алуға ақша жеткіліксіз, үнемі қарызға батып өмір сүруге тура келеді	39	3,3
<i>Жауап беруге қиналамын</i>	29	2,3

D7. Сіздің отбасыңыз қайда тұрады?

	Саны	%
Жеке пәтер / үй	935	77,9

Жалға тұрғын үй	155	12,9
Жатақхана / коммуналдық тұрғын үй	8	0,7
Күйеуімнің ата-анасымен/туыстарымен тұрамыз	80	6,7
Әйелімнің ата-анасымен/туыстарымен тұрамыз	22	1,8

D8. Сіз жұмыс істейтін саланы (қосымша табыс) көрсетіңіз?

	Саны	%
Мемлекеттік қызметші	96	8,0
Мен бюджеттік ұйымда жұмыс істеймін	206	17,2
Мен жеке секторда жұмыс істеймін	284	23,7
Қызметкерлерді тарта отырып, жеке бизнес	18	1,5
Өзіндік жұмыс	95	7,9
Фрилансер (қызмет келісімшарттары бойынша қызметкер)	15	1,3
Жеке қосалқы шаруашылықтарда, отбасылық кәсіпкерлікте жұмыс істеймін	33	2,8
Зейнеткер	171	14,3
Студент	71	5,9
Үй шаруасындағы әйел	128	10,7
Жұмыссыздар	64	5,3
Мен мүгедектігіме байланысты жұмыс істемеймін	11	0,9
Басқа <i>(Діни мекеме; Өзін-өзі жұмыспен қамтушы; Декреттік демалыстамын; Халықаралық компания; Ата-анамның күтіміне байланысты жұмыс істемеймін)</i>	8	0,7